

Broj: X-KR-07/400
Sarajevo, 24.03.2009. godine

U IME BOSNE I HERCEGOVINE

Sud Bosne i Hercegovine u vijeću sastavljenom od sudija Minke Kreho, kao predsjednika vijeća, te sudija Marjana Pogačnika i Tihomira Lukesa, kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravnog saradnika Emila Pinkasa, u svojstvu zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženih Krste Savića i Milka Mučibabića, povodom izmijenjene optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: KT-RZ-97/06 od 26.02.2009. godine, kojom se optuženi Krsto Savić tereti za počinjenje krivičnog djela Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), b), d), e), f), g), h), i) i k), i u vezi sa krivičnim djelom Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačke c), e) i f), a sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. i članom 29. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), a Milko Mučibabić za krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), b), d), e), f), h), i) i k), i u vezi sa krivičnim djelom Ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačke c), e) i f), a sve u vezi sa članom 180. stav 1. i članom 29. KZ BiH i krivično djelo Nedozvoljena proizvodnja i promet oružja ili eksplozivnih materijala iz člana 399. stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske, nakon javno održanog glavnog pretresa, sa kojeg je dijelom bila isključena javnost, u prisustvu optuženog Krste Savića i njegovih branilaca, advokata Slaviše Prodanovića i Momira Kolesara, i optuženog Milka Mučibabića i njegovog branioca, advokata Krešimira Zubaka, u prisustvu Muniba Halilovića, tužioca Tužilaštva BiH, donio je i dana 24.03.2009. godine javno objavljuje sljedeću

P R E S U D U

Optuženi:

KRSTO SAVIĆ zv. „**Kićo**“, sin Marka i majke Dušanke, rođene Ivaniš, rođen 10.10.1959. godine u selu Slato, općina Nevesinje, JMB ..., trenutno nastanjen ..., po nacionalnosti ..., državljanin ..., trenutno nezaposlen, pismen, završio VSS – Političke nauke, oženjen, otac jednog djeteta, vojnik rok služio u Karlovcu u trajanju od četiri (4) mjeseca, srednjeg imovnog stanja, ranije osuđivan..., ne vodi se drugi krivični postupak, bio u pritvoru u periodu od 06.09.2007. do 23.01.2009.godine,

MILKO MUČIBABIĆ zv. „**Mileta**“, sin Bože i majke Danice, rođene Guzina, rođen 31.03.1951. godine u selu Ljeskov Dub, općina Gacko, trenutno nastanjen ..., JMBG ..., po nacionalnosti ..., državljanin ..., penzioner, sa završenom Osnovnom školom, oženjen, otac troje djece, vojni rok regulisao 1971.godine, slabog imovnog stanja, ranije neosuđivan, bio u pritvoru u periodu od 06.09.2007. do 17.10.2008.godine;

K R I V I S U

ŠTO SU:

I

Optuženi Krsto Savić:

U periodu od početka maja mjeseca 1992.godine do kraja 1992.godine, u okviru širokog i sistematičnog napada vojske, policije i paravojnih jedinica samozvane Srpske Republike Bosne i Hercegovine, kasnije Republike Srpske, na civilno bošnjačko i hrvatsko stanovništvo općina Nevesinje, Kalinovik, Gacko i Bileća, znajući za takav napad, na dužnosti načelnika Centra službi bezbjednosti Trebinje (CSB), istovremeno u funkciji ministra unutrašnjih dela Srpske Autonomne oblasti (SAO) Hercegovina do 13. jula 1992.godine, te kao član Štaba Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) Srpske Republike Bosne i Hercegovine za rukovođenje i komandovanje ukupnim snagama MUP-a, kao svjesni učesnik udruženog zločinačkog poduhvata koji su činili Mićo Stanišić, ministar unutrašnjih poslova Srpske Republike Bosne i Hercegovine, Radovan Grubač, komandant Hercegovačkog korpusa, Novica Gušić komandant Nevesinjske brigade, rukovodne strukture SJB Gacko, Nevesinje, Kalinovik, Bileća i članovi općinskih rukovodstava ovih općina postupao u namjeri realizacije zajedničkog cilja da se provođenjem državne politike izvrši progon bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i vjerskoj osnovi i to ubistvima, deportacijom i prisilnim preseljenjem stanovništva, protivzakonitim zatvaranjem, mučenjem, silovanjima, prisilnim nestancima i drugim nečovječnim djelima slične prirode učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja planirao, naredio i počinio progon bošnjačkog i hrvatskog stanovništva općina Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje, tako što je:

- 1) U toku juna mjeseca 1992.godine pripadnici SJB Gacko, koja je funkcionisala u sastavu CSB Trebinje, učestvovali u progonu bošnjačkog civilnog stanovništva općine Gacko na način što su lišili slobode vojno sposobne muškarce koje su zatočili i držali zatočene u logorima koje su formirali u prostorijama SJB Gacko, u prostorijama škole u Avtovcu, općina Gacko i podrumskim prostorijama „Samačkog hotela“ u Gacku, gdje su zatočili približno 150 (stotinu i pedeset) muškaraca i držali ih u nehumanim uslovima, bez adekvatnog smještaja i odgovarajuće medicinske njege, izlažući ih svakodnevnom fizičkom zlostavljanju prilikom odvođenja na noćna ispitivanja, omogućavali drugim vojnicima da neometano ulaze u prostorije u kojima su se nalazili zatočeni koji su pri tome udarani raznim tvrdim predmetima, a u ovim zatočeničkim objektima ubijeni su Omanović Osman, Voloder Miralem, Džeko Mirsad, Šahović Edhem, Fazlagić Aziz, Jaganjac Arif i Halilović Latif, te Hasanbegović Aziz i Redžović Enver koji se još uvijek vode kao nestale osobe, zatočene civile u ovim objektima držali do 29.06.1992.godine ili približno tog dana, kada su sa šleperima i u pratnji policajaca SJB Gacko prevezeni i zatočeni u logor koji se nalazio u kasarni Bileća;
- 2) U periodu od juna do kraja 1992.godine pripadnici SJB Bileća, koja je funkcionisala u sastavu CSB Trebinje učestvovali u progonu bošnjačkog civilnog stanovništva općine Bileća na način što su lišili slobode vojno sposobne muškarce

koje su sa njegovim znanjem i dopuštanjem držali zatočene u logorima koje su formirali u prostorijama SJB Bileća i prostorijama zv. „Đački dom“ gdje je zatočeno približno 150 (stotinu i pedeset) Bošnjaka koji su držani u neuslovnim prostorijama, gdje su im hranu donosili članovi porodice od njihovih kuća, bez adekvatnih higijenskih uslova i odgovarajuće medicinske njege i bez dovoljno vode, u logorima bili izloženi premlaćivanju od strane policajaca SJB Bileća, da bi oko 05.10.1992.godine približno polovina zatočenika u pratnji policije, skupa sa članovima njihovih porodica, bila deportovana u Crnu Goru;

- 3) U periodu od početka maja 1992.godine do kraja 1992.godine pripadnici SJB Kalinovik koja je funkcionisala u sastavu CSB Trebinje učestvovali u progonu bošnjačkog civilnog stanovništva općine Kalinovik i dijelova civilnog stanovništva općina Gacko, Trnovo, Foča i Nevesinje tako što su:
 - a) Početkom maja 1992.godine pripadnici policijske stanice Kalinovik, skupa sa pripadnicima vojnih formacija, opkolili i zarobili oko 280 (dvije stotine i osamdeset) civila iz MZ Jeleč, općina Foča, koji su bježeći od napada Srpskih oružanih snaga pokušavali preći preko teritorije opštine Kalinovik, u rejonu naselja Jažići, opštine Kalinovik, nakon čega su muškarci prisilno razdvojeni od žena, djece i starijih osoba i zatočeni u OŠ „Miladin Radojević“ gdje su čuvani od strane policajaca SJB Kalinovik, a žene i djeca transportovani na teritoriju pod kontrolom Armije BiH, zatočeni muškarci, njih približno 50 (pedeset) odvedeni u logor Bileća, ponovo vraćeni u Kalinovik i nakon toga predati u KPD Foča gdje je većina ovih civila ubijena ili nestala;
 - b) Dana 25. juna 1992.godine i narednih dana pripadnici SJB Kalinovik, organizovali i sproveli hapšenje muškaraca Bošnjaka u Kalinoviku i okolnim selima Mjehovina, Jelašca i Vihovići, uhapšene civile zatvorili u fiskulturnu salu OŠ „Miladin Radojević“, gdje su ih obezbjeđivali policajci SJB Kalinovik i gdje su ostali do 07. jula 1992.godine ili približno do tog datuma, kada su organizovali prebacivanje zatočenih Bošnjaka iz OŠ „Miladin Radojević“ u kojoj su zatočeni civili imali slobodu posjeta od svojih porodica, mogućnost dostavljanja hrane i odjeće od istih u logor „Barutni magacin“, vojni objekat koji se nalazio pod kontrolom vojske i koji je bio obezbjeđen bodljikavom žicom, miniran i pod vojnom stražom, pa su dana 05.08.1992.godine svi zatočeni muškarci, njih najmanje 62 utovareni u kamione i pod policijskom pratnjom odvedeni i strijeljani u mjestu zvano Ratine i na lokaciji Miljevskih tunela;
 - c) Početkom jula mjeseca 1992.godine, pripadnici policijskih snaga SJB Kalinovik učestvovali u zarobljavanju najmanje 200 (dvije stotine) civila Bošnjaka, uglavnom žena i djece, te manji broj muškaraca sa područja opštine Gacko i Nevesinje, a koji su prolazili preko teritorije općine Kalinovik bježeći od napada srpskih snaga u svojim općinama, civile zatočili u školi u Ulogu gdje ih je sa vojskom obezbjeđivala policija SJB Kalinovik i sljedeći dan organizovali njihov transport i zatočenje u OŠ „Miladin Radojević“, gdje su smješteni u prizemlju zgrade, i to u fiskulturnu salu, zbornicu i još jednu učionicu, a objekat u koji su smješteni obezbjeđivali pripadnici SJB Kalinovik;

- d) Dana 1. avgusta 1992.godine pripadnici SJB Kalinovik učestvovali u napadu na civilno bošnjačko stanovništvo sela Jelašca, općina Kalinovik, u kojem su u to vrijeme boravile samo žene, djeca i manji broj staraca, policajci SJB Kalinovik opkolili selo i zarobili žene i djecu, pri tome paleći kuće Bošnjaka, a pripadnici srpske vojske sa protivavionskim topom, koji je bio lociran u rejonu Brda, kod Badnjarevih kuća, davali artiljerijsku podršku napadu, pri čemu su u zaseoku Karaula ubili Dervišu Pervan, a ranili djevojčicu Mirvetu Pervan, te zapaljivim mecima zapalili sve kuće u ovom zaseoku a zarobljene civile zatočili u OŠ „Miladin Radojević“ u prostorije na spratu škole, da bi istu noć preostali civili, osim staraca koji nisu mogli preko brda pješaćiti, iz Vihovića, Mjehovine i drugih susjednih sela, bježeći od napada napustili općinu Kalinovik, a tijelo Derviše Pervan sklonjeno na nepoznato mjesto, tako da se i danas vodi kao nestala osoba;
- e) U toku jula ili avgusta 1992.godine rukovodni kadar SJB Kalinovik, skupa sa pripadnicima ove policijske stanice, učestvovao u paljenju Bošnjačkih sela u općini Kalinovik i to sela Sočani, Daganj, Bojići, Hotovlje, Luko, Kutine i dr., tako što su pripadnici policije izvršili paljenje sela Sočani, dok su vojnici zapalili druga navedena sela;
- f) U periodu od maja 1992.godine do kraja 1992.godine u pritvorskim prostorijama SJB Kalinovik, bez ikakvog pravnog osnova držali zatočene civile Panjeta Tahira, Bojičić Kasima i druge, među kojima i hodžu Jašara Vuka, neke od zatočenih civila koristili kao vozače za otkrivanje mina, tako što su sa teretnim vozilom išli ispred vojnih konvoja najčešće putem od Kalinovika do Miljevine uz pratnju pripadnika SJB Kalinovik pa je Tukelija Huso najmanje tri puta sa vozilom nailazio na mine pri čemu su uništena vozila sa kojima je upravljao, ali je on uspio preživjeti;
- g) Pripadnici SJB Kalinovik skupa sa pripadnicima vojske i organima civilne vlasti u toku maja 1992.godine učestvovali u formiranju zatvora u OŠ „Miladin Radojević“ kako bi u iste protivzakonito zatvorili bošnjačko stanovništvo, a koji su obezbjeđivali pripadnici SJB Kalinovik, pa držeći u zatočenju najmanje 300 (tri stotine) civila Bošnjaka, sa područja opštine Kalinovik, dijelove civilnog stanovništva općina Gacko, Nevesinje, Foča i Trnovo u zgradi OŠ „Miladin Radojević“ u neuslovnim prostorijama bez adekvatnog smještaja, lišene mogućnosti obavljanja osnovnih higijenskih potreba, bez adekvatne medicinske pomoći, sa veoma oskudnim dnevnim obrocima hrane, izloženi svakodnevnom fizičkom i psihičkom zlostavljanju i ponižavanju od strane raznih vojnika kojima su policajci dozvoljavali slobodan ulazak, pa je u toku boravka u zatočenju u ovom zatvoru ubijen Suad Hasanbegović a iz zatvora su odvedeni Kadrić Zulfo, Redžović Murat, Pervan Mujo, Pervan Azemina, Pervan Fatima, dječak Kadrić Almir, Edin Bičo, i do danas se vode kao nestale osobe, a zatočene žene silovane u ovom zatvoru i odvođene u Miljevinu, Foču, farmu „Pavlovac“ i vikendicu u naselju Mjehovina, gdje su silovane;
- 4)
- a) Dana 16.06.1992.godine rukovodio grupom pripadnika SJB Nevesinje, sa kojima je oko 13,00 časova došao u dvorište kuće Trebović Redže, pa sve

prisutne pozvao da izađu iz kuće, nakon čega su izašli Trebović Redžo i njegova supruga Bahrija, Mahinić Bajro i njegova supruga, te Trebović Fadil i njegova supruga, Savić Krsto poveo Redžu u pravcu garaže a zatim iz tačno neutvrdenog oružja pucao u pravcu Redžinih donjih ekstremiteta, od čega je Redžo pao, a potom nije dozvolio duže vrijeme prisutnima da pridu i Redži pruže pomoć, da bi potom Redžinom bratu Fadilu i Redžinoj supruzi Bahriji dozvolio da Redžu sa vozilom odvezu do Doma zdravlja Nevesinje, gdje su Redži konstatovali smrt, a tijelo Trebović Redže nikada nije pronađeno i do danas se vodi kao nestala osoba, a prilikom napuštanja dvorišta Trebovića pripadnici policije zapalili Redžinu kuću i potom lišili slobode Bajru i Fadila te ih zatočili u SJB Nevesinje;

- b) Dana 16. juna 1992.godine i narednih dana, rukovodio napadom policijskih snaga SJB Nevesinje na bošnjačko civilno stanovništvo općine Nevesinje, pri čemu je nezakonito uhapšen veliki broj civila, ispred zgrade SJB civili koji su dovođeni od policijskih, vojnih i paravojnih formacija razdvajani, pri čemu su muškarci zatvarani u prostorije SJB, a žene odvajane i zatvarane u prostorije fabrike alata zv. „Alatnica“, zatvorene muškarce u SJB fizički zlostavljali udarajući ih raznim predmetima po svim dijelovima tijela, pri čemu su Ćupina Mujo, Ćatić Meho i Mrndžić Adem obilato krvavili u predjelu glave, Nafija Ramović pokušao pobjeći, pri čemu je ubijen u blizini SJB Nevesinje, tijela dva civila nepomično ležala u dvorištu SJB, a tijelo Nafije Ramovića kao i tijela Ćupina Muje, Ćatić Mehe i Mrndžić Adema, nikad nisu pronađena i do danas se vode kao nestale osobe, a ostali zatočeni muškarci, njih oko 20 (dvadeset) u narednim danima u pratnji policajaca SJB Nevesinje transportovani i zatočeni u logor Bileća;
- c) Dana 16.06.1992.godine u kasnim poslijepodnevnim satima pripadnici SJB Nevesinje, učestvovali u napadu na selo Čanje, općina Nevesinje iako u istom nije bilo legitimnih vojnih meta niti naoružanih mještana, pri čemu je ubijeno 9 (devet) civila bošnjačke nacionalnosti i to Kevelj Ibro, Šarančić Munta, Kljako Bega, Šarančić Suad, Šarančić Bajro, Šarančić Fadil, Šarančić Nefa, Mutilović Mujo i Mutilović Avdija, a svi preživjeli zarobljeni i zatočeni u Nevesinju i to muškarci u kino-Sali gdje su fizički zlostavljani, a potom transportovani u logor Bileće, a žene i djeca zatočeni u fabriku alata zv. „Alatnica“, a 9 (devet) ubijenih mještana Čanja, uz pomoć građevinske mašine u zajedničku grobnicu ukopao policajac SJB Nevesinje Pašajlić Željko;
- d) U periodu od 19.06.1992.godine do 24.06.1992.godine u SJB Nevesinje su nezakonito zatočeni civili Duraković Ismet, Ćustović Mirzo i Toporan Rašid koji su tu dovedeni iz svojih domova, Duraković Ismeta i Toporan Rašida pripadnici SJB Nevesinje predali nepoznatim pripadnicima paravojnih formacija znajući da ih time izlažu smrtnoj opasnosti, nasilju i psihičkim patnjama, nakon čega su ovi pripadnici paravojnih formacija Duraković Ismeta odveli na Boračko jezero gdje je od posljedica premlaćivanja preminuo, a njegovo tijelo je pronađeno i identifikovano u jami „Borisavac“ općina Konjic, Toporan Rašid do danas nije pronađen i vodi se kao nestala osoba, a Ćustović Mirzi se iz SJB Nevesinje gubi svaki trag i do danas se vodi kao nestala osoba;

- e) Dana 24.06.1992.godine ili približno tog datuma, u prostorije SJB Nevesinje pritvoreni mještani zaseoka Šarica, MZ Zijemlje, koje su zarobili pripadnici paravojskih formacija, njih oko 30 (trideset), a među kojima je bilo muškaraca, žena i djece, pritvorene civile pripadnici SJB dva dana držali u neuslovnim podrumskim prostorijama, nakon čega su ih transportovali i predali u logor Bileća;
- f) Dana 19.06.1992.godine ili približno tog datuma u zgradi SJB Nevesinje ispitivao zatočenog civila Kljako Emira pri čemu je koristio bajonet i prijeteći zatočeniku bajonetom ga ubadao po tijelu;
- g) Krajem juna 1992.godine policajci SJB Nevesinje civile Abaza Osmana, Jarak Jozu i civila „F“ zatočili u podrumске prostorije SJB Nevesinje, a nakon više dana zatočenja predali ih nepoznatim pripadnicima paravojskih formacija, znajući da ih time izlažu smrtnoj opasnosti, nasilju i psihičkim patnjama, nakon čega su odvedeni na Boračko jezero općina Konjic gdje su i ubijeni, tijela Abaza Osmana i Jarak Joze ekshumirana i identifikovana u jami „Borisavac“, a „F“ držana u seksualnom ropstvu sa izmijenjenim identitetom i uspjela je preživjeti rat;
- h) Krajem juna i početkom jula 1992.godine u pritvorskim prostorijama SJB Nevesinje, više dana držali zatočene tri dječaka od osam, deset i dvanaest godina po prezimenu Ćatić, tri starije žene, te Nuru Mičijević i Izetu Hajdarević iz Rabine sa četvoro djece starosti od šest mjeseci do pet godina, Nuru Mičijević i Izetu Hajdarević predali nepoznatim pripadnicima paravojskih formacija koji su ih odveli na Boračko jezero, općina Konjic, odakle su se uspjele vratiti u Nevesinje uz pomoć jednog vojnika a preostale civile, nakon više dana zatočenja, transportovali do linije razdvajanja u Stocu gdje su izlažući se životnoj opasnosti uspjeli proći liniju razdvajanja i stići u Stolac;
- i) Krajem juna 1992.godine civila Čopelj Esada fizički zlostavljali pripadnici vojske i policije ispred SJB Nevesinje, pri čemu su mu odsjekli i jedno uho, nakon čega su ga predali nepoznatim pripadnicima paravojskih formacija koji su ga doveli na Boračko jezero i ubili, a njegovo tijelo pronađeno je i identifikovano u jami Borisavac;
- j) U toku juna 1992.godine učestvovao u formiranju logora u fabrici alata zv. „Alatnica“ u Nevesinju, tako što su po njegovom naređenju od zarobljenih civila odvajane i u „Alatnicu“ koja je bila pod kontrolom nepoznate paravojske formacije, zatočeni žene, djeca i bolesni, koji su držani u nehumanim uslovima, izloženi fizičkom i psihičkom zlostavljanju, odakle su odvedene Šarančić Zejna i Šarančić Sabira čije tijelo je kasnije pronađeno, a Šarančić Zejni se odatle gubi svaki trag i do danas se vodi kao nestala osoba, a Hata Mehremić bila prinuđena da preko borbenih linija pređe na teritoriju pod kontrolom Armije BiH kako bi ugovorila razmjenu zatočenih žena za poginule srpske vojnike;
- k) U više navrata u dane 23. i 24. juna ili približno tih datuma, pripadnici SJB Nevesinje megafonom pozivali preostale Bošnjake iz Nevesinja da se okupe ispred zgrade stare općine, pa kada su se isti okupili i to uglavnom žene, djeca

i starije osobe, iste natovarili u autobuse i teretna vozila i u pratnji policajaca SJB Nevesinje, transportovali ih u pravcu Mostara u rejon Buska, na prostor između borbenih linija ugrožavajući tako njihove živote uslijed vatre sa borbenih linija, pa su prilikom takvih prelazaka borbenih linija ubijeni Tanković Duda, Bećir Šikalo, koji je stao na minu, Handžar Husref i Rotim Dragica i Eminović Šerifa, a Pendar Mejra se i danas vodi kao nestala osoba, a više civila je ranjeno, a pri prelasku borbene linije izdvojene tri žene od kojih je tom prilikom najmanje jedna silovana od strane srpskih vojnika;

I I

Optuženi Milko Mučibabić:

1. U periodu od juna mjeseca 1992.godine do kraja 1992.godine, u okviru širokog i sistematičnog napada vojske, policije i paravojnih jedinica samozvane Srpske Republike Bosne i Hercegovine, kasnije Republike Srpske, na civilno bošnjačko i hrvatsko stanovništvo općine Nevesinje, znajući za takav napad, u svojstvu milicionara u SJB Nevesinje, postupao u namjeri da pomogne da se izvrši progon bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i vjerskoj osnovi i to prisilnim preseljenjem stanovništva, protivzakonitim zatvaranjem i drugim nečovječnim djelima slične prirode učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja, tako što je pomagao progon bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva općine Nevesinje, pa je:
 - a) Dana 16.06.1992.godine, zajedno sa grupom pripadnika SJB Nevesinje, kojom je komandovao Krsto Savić, učestvovao u hapšenju civilnog bošnjačkog stanovništva u gradu Nevesinju, pa su oko 13,00 časova došli u dvorište kuće Redže Trebovića, pa nakon što su pozvani i iz kuća izašli Redžo Trebović i njegova supruga Bahrija, Bajro Mahinić i njegova supruga, te Fadil Trebović i njegova supruga, Krsto Savić je poveo Redžu u pravcu garaže a zatim iz tačno neutvrđenog oružja, pucao u pravcu Redžinih donjih ekstremiteta, uslijed čega je Redžo pao, a potom Savić Krsto nije dozvolio duže vrijeme prisutnima da pridu i Redži pruže pomoć, da bi potom Redžinom bratu Fadilu i Redžinoj supruzi Bahriji dozvolio da odvezu Redžu sa vozilom do Doma zdravlja Nevesinje gdje su Redži konstatovali smrt, a pripadnici policije pri napuštanju dvorišta kuće Redže Trebovića zapalili Redžinu kuću, Milko Mučibabić sa policijskim vozilom ih pratio do Doma zdravlja gdje je Fadila lišio slobode, te ga odveo u SJB Nevesinje, gdje je Fadil zatočen u podrumске prostorije, a Bahrija nakon što je došla u SJB Nevesinje više sati zadržana i bila prisiljena slušati i gledati zlostavljanje zatočenih civila, nakon čega je puštena kući;
 - b) Dana 16.06.1992.godine oko 18,00 časova, zajedno sa drugim pripadnicima SJB Nevesinje u Nevesinju, nezakonito lišio slobode civila Nafiju Ramovića te ga odveo u SJB Nevesinje, a pripadnici policije koji su došli skupa sa Milkom Mučibabićem iz garaže Ramović Nafije odvezli putničko vozilo „Citroen“ tip Visa, iz SJB Nevesinja gdje je bio zatočen prilikom izlaska u hodnik Nafija Ramović pobjegao kroz prozor kom prilikom je ubijen u blizini

zgrade SJB, a njegovo tijelo nikada nije pronađeno i još uvijek se vodi kao nestala osoba;

- c) Dana 16.06.1992.godine i narednih dana tokom juna, učestvovao u napadu Policijskih snaga SJB Nevesinje na civilno bošnjačko i hrvatsko stanovništvo općine Nevesinje, prilikom kog napada je nezakonito uhapšen veći broj hrvatskih i bošnjačkih civila koji su zatvoreni u podrumske prostorije SJB Nevesinje, zajedno sa drugim pripadnicima SJB Nevesinje odvodio na ispitivanja i maltretiranja, te omogućio pripadnicima drugih vojnih formacija, da slobodno ulaze i maltretiraju zatočene civile, pa je viđen krvav sa nožem u ruci, a Muji Ćupini, Mehi Ćatiću i Ademu Mrndžiću se nakon maltretiranja izgubio svaki trag i do danas se vode kao nestale osobe;
 - d) Dana 19.06.1992.godine ili približno tog datuma, zajedno sa grupom srpskih vojnika, nezakonito lišio slobode civila Ismeta Durakovića, koji je zatvoren u SJB Nevesinje, nakon čega je predat od strane pripadnika SJB nepoznatim srpskim vojnicima, koji su ga odveli na Boračko jezero, gdje je od posljedica premlaćivanja umro;
 - e) U drugoj polovini juna mjeseca 1992.godine u pritvorskim prostorijama SJB Nevesinje u kojima je bio nezakonito pritvoren Bajgorić Mirsad, omogućio dvojici nepoznatih vojnika da u kasnim noćnim satima Mirsada Bajgorića udaraju drvenom letvom po svim dijelovima tijela, sve dok nije ostao nepomično ležati;
 - f) 23. i 24. juna 1992.godine ili približno tih datuma, na razglas policijskog vozila pozivao preostale Bošnjake u Nevesinju da se okupe ispred zgrade SO Nevesinje, svjestan činjenice da će nakon što se okupe biti prinudno preseljeni iz Nevesinja i transportovani na liniju razdvajanja prema Mostaru, što je i učinjeno;
2. Dana 07.09.2007.godine u porodičnoj kući u ulici Kilavci bb, općina Nevesinje, suprotno odredbama članova 6 i 7. stav 2 Zakona o oružju i municiji RS, neovlašteno držao vatreno oružje i municiju, čije držanje građanima uopšte nije dozvoljeno i to: poluautomatsku pušku – PAP, serijskog broja 594416, jedan prazan okvir za automatsku pušku, 206 kom. municije za pušku kalibra 7,62 mm, 12 kom. municije kalibra 7,9 mm, dvije defanzivne bombe serijskog broja 8608 i 8142, dva prazna okvira za automatsku pušku, rap sa 4 prazna okvira, dva prazna okvira za „Škorpion“ i 84 kom. municije kalibra 7,62 mm za pištolj;

Dakle,

Optuženi Krsto Savić, radnjama opisanim u tačkama I - 1, 2, 3a, 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 3g, 4a, 4b, 4c, 4d, 4e, 4f, 4g, 4h, 4i, 4j, 4k, u okviru širokog i sistematičnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva na području općina Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje, znajući za takav napad i kao svjesni učesnik udruženog zločinačkog poduhvata poduzetog u cilju progona bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva općina Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje, na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i vjerskoj osnovi, planirao, naredio i izvršio progon ubistvima, deportacijom

i prisilnim preseljenjem stanovništva, protivzakonitim zatvaranjem, mučenjem, silovanjima, prisilnim nestancima i drugim nečovječnim djelima slične prirode učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja,

Optuženi Mučibabić Milko, radnjama opisanim u tački II – 1a, 1b, 1c, 1d, 1e, 1f u okviru širokog i sistematičnog napada vojske, policije i paravojnih jedinica samozvane Srpske Republike Bosne i Hercegovine, kasnije Republike Srpske, na civilno bošnjačko i hrvatsko stanovništvo općine Nevesinje u svojstvu milicionara u SJB Nevesinje, pomogao da se izvrši progon bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i vjerskoj osnovi prisilnim preseljenjem stanovništva, protivzakonitim zatvaranjem i drugim nečovječnim djelima slične prirode učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja, a radnjama opisanim u tački II-2 neovlašteno nabavio i držao vatreno oružje, municiju, eksplozivne materije i druga borbena sredstva čije nabavljanje i držanje građanima uopće nije dozvoljeno,

Čime su počinili:

Optuženi Krsto Savić, krivično djelo zločin protiv čovječnosti-progon iz člana 172. stav 1. tačka h) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine u vezi sa:

- tačkama a), e) i k) KZ BiH za tačke I-1. i I-4.c) izreke presude,
- tačkama d), e) i k) KZ BiH za tačku I-2. izreke presude,
- tačkama d) i e) KZ BiH za tačku I-3.a) izreke presude,
- tačkama a) i e) KZ BiH za tačku I-3.b) i d) te tačku I-4.a) izreke presude,
- tačkom e) KZ BiH za tačku I-3.c) te tačku I-4.e) i h) izreke presude,
- tačkama e) i k) KZ BiH za tačku I-3.f) izreke presude,
- tačkama a), e), f), g), i) i k) KZBiH za tačku I-3.g) izreke presude,
- tačkama a), e), f), i) i k) KZ BiH za tačku I-4.b) izreke presude,
- tačkama e) i i) KZ BiH za tačku I-4.d) izreke presude,
- tačkom k) KZ BiH za tačku I-4.f) izreke presude,
- tačkama e), i) i g) KZ BiH za tačku I-4.g) izreke presude,
- tačkama i) i f) KZ BiH za tačku I-4.i) izreke presude,
- tačkama e), i) i k) KZ BiH za tačku I-4.j) izreke presude,
- tačkom a), d) i g) KZ BiH za tačku I-4.k) izreke presude, te krivično djelo zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH za tačku I-3.e) izreke presude, a sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH,

Optuženi Milko Mučibabić, krivično djelo zločin protiv čovječnosti-progon iz člana 172. stav 1. tačka h) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine u vezi sa:

- tačkom e) KZ BiH za tačke II-1.a), b) i d) izreke presude,
- tačkom e) te tačkom k) u vezi sa članom 31. KZ BiH za tačku II-1.c) izreke presude,
- tačkom k) u vezi sa članom 31. KZ BiH za tačku II-1.e) izreke presude,
- tačkom d) u vezi sa članom 31. KZ BiH za tačku II-1.f) izreke presude, a sve u vezi sa članom 31. i članom 180. stav 1. KZ BiH i krivično djelo nedozvoljena proizvodnja i promet oružja ili eksplozivnih materija iz člana 399. stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske,

Pa Sud **prvooptuženog, Krstu Savića**, za krivično djelo zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. točka h) u vezi sa tačkama a), d), e), f), g), h), i) i k), sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH, uz primjenu citiranih odredbi i odredbi iz člana 39., 42. i 48. KZ BiH,

OSUĐUJE
NA KAZNU DUGOTRAJNOG ZATVORA U TRAJANJU OD
20 (dvadeset) GODINA

Drugooptuženom, Milku Mučibabiću, uz primjenu odredbi iz člana 39., 42., 48., 49. i 50. KZ BiH,

- za krivično djelo zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h), u vezi sa tačkama d), e), i k), u vezi sa članom 31. KZ BiH utvrđuje

KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 5 (pet) GODINA

- za krivično djelo nedozvoljene proizvodnje i prometa oružja ili eksplozivnih materijala iz člana 399. stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske, utvrđuje

KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 6 (šest) MJESECI

Pa ga Sud, primjenom odredbe iz člana 53. stav 2. tačka b) KZ BiH,

OSUĐUJE
NA JEDINSTVENU KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD
5 (PET) GODINA i 3 (tri) MJESECA

Na osnovu člana 56. KZ BiH optuženim se u izrečene kazne zatvora ima uračunati vrijeme provedeno u pritvoru, i to:

- za optuženog Krstu Savića u periodu od 06.09.2007. godine pa do 23.01.2009. godine, te od 24.03.2009.godine do 31.03.2009.godine,
- za optuženog Milka Mučibabića u periodu od 06.09.2007. godine pa do 17.10.2008. godine.

II

Na osnovu člana 284. stav 1. tačka c) ZKP BiH

Optuženi Milko Mučibabić,

OSLOBADA SE OD OPTUŽBE

da je:

Nezakonito zatvorenog civila Hatu Mehremić, koja je bila zatvorena u fabrici alata zv. „Alatnica“, preuzeo iz „Alatnice“, i sa policijskim vozilom odvezao do linije razdvajanja kako bi ista dogovorila razmjenu zatvorenih žena za poginule Srpske vojnike, Hatu sa još jednim civilom po imenu Salko Brkan dovezao do linije razdvajanja na Busku i naredio im, izlažući ih tako smrtnoj opasnosti, da produ kroz borbene linije na protivničku stranu i dogovore razmjenu zatočenih žena, te da se nakon toga vrate u Nevesinje,

Čime bi počinio krivično djelo zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom k) KZ BiH.

III

Na osnovu člana 74. KZ BiH, od optuženog Milka Mučibabića se imaju oduzeti sljedeći predmeti: poluautomatska puška – PAP, serijskog broja 594416, jedan prazan okvir za automatsku pušku, 206 kom. municije za pušku kalibra 7,62 mm, 12 kom. municije kalibra 7,9 mm, dvije defanzivne bombe serijskog broja 8608 i 8142, dva prazna okvira za automatsku pušku, rap sa 4 prazna okvira, dva prazna okvira za „Škorpion“ i 84 kom. municije kalibra 7,62 mm za pištolj, šest kom. municije kalibra 7,65, dva kom. municije kalibra 9mm, tri kom. pištoljske municije kalibra 9mm, jedanaest kom. pištoljske municije kalibra 7,65mm, dva kom. pištoljske municije kalibra 6,35mm.

IV

U skladu sa odredbom iz člana 186. stav 1. i 2. optuženi Krsto Savić i Milko Mučibabić se obavezuju da nadoknade troškove krivičnog postupka o čijoj visini će Sud donijeti posebno rješenje nakon što pribavi potrebne podatke.

O b r a z l o ž e n j e

1. Optuženje

1. Optužnicom Tužilaštva Bosne i Hercegovine, Posebnog odjela I za ratne zločine broj KT-RZ-97/06 od 20.02.2008. godine, optuženi su Krsto Savić i Milko Mučibabić.

2. Krsto Savić se ovom optužnicom teretio da je učinio krivično djelo zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), b), d) e), f), g), h) i) i k) i u vezi sa članom 173. stav 1. tačka c), e) i f); sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH, a Milko Mučibabić za krivično djelo zločina protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), b), d) e), f), h) i) i k) i u vezi sa članom 173. stav 1. tačka c), e) i f); sve u vezi sa članom 180. stav 1. KZ BiH, te za krivično djelo nedozvoljene proizvodnje i prometa oružja ili eksplozivnih materija iz člana 399. stav 1. KZ BiH.

3. Na ročištu za izjašnjenje o krivnji koje se održalo 07.03.2008. godine, Krsto Savić i Milko Mučibabić su izjavili da se ne osjećaju krivim po svim tačkama prethodno navedene optužnice, a koja je prethodno bila potvrđena 29.02.2008. godine.

4. Nakon izjašnjavanja da se ne osjećaju krivim sudija za prethodno saslušanje je u skladu sa članom 229. stav 4. ZKP BiH prosljedio spis vijeću radi zakazivanja pretresa.

5. Nakon što je završilo sa izvođenjem svojih dokaza, Tužilaštvo je dana 26.02.2009. godine Sudu dostavilo izmijenjenu optužnicu kojom se ovaj put Krsto Savić teretio da je učinio krivično djelo zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), b), d) e), f), g), h) i) i k) i u vezi sa članom 173. stav 1. tačka c), e) i f); a sve u vezi sa članom 180. stav 1. i 2. i članom 29. KZ BiH, a Milko Mučibabić za krivično djelo zločina protiv čovječnosti iz člana 172. KZ BiH stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), b), d) e), f), h) i) i k) i u vezi sa članom 173. stav 1. tačka c), e) i f); sve u vezi sa članom 180. stav 1. i članom 29. KZ BiH, te za krivično djelo nedozvoljene proizvodnje i prometa oružja ili eksplozivnih materija iz člana 399. stav 1. KZ BiH.

2. Izvedeni dokazi

a) Po prijedlogu tužioca saslušani su sljedeći svjedoci:

6. Svjedok A; Ahmet Mičijević; Ahmo Mušanović; Aiša Kazazić; Aleksa Kravić; Asaf Pošković; Asim Zamenta; Aleksandar Krulj; svjedok B; Behidža Čustović; Bahrija Trebović; svjedok C; svjedok D; Danilo Đorem; Dika Suljić; Dragan Cerovina; Dragan Ivković; Dragan Savić; Dragan Radovanović; Dušan Soldo; Džemila Redžović; svjedok E1; Elvir Čusto; Ejub Krvavac; Emir Kljako; Emira Voloder; Enesa Hasanbegović; Enver Avdić; Esad Humić; Esad Šarančić; svjedok F; Fahira Ramović; Fadil Trebović; Fehma Kadić; Fejzija Hadžić; svjedok G; svjedok H; Hasan Tanković; svjedok I; Ismir Rogoj; Irfan Čatić; Jusuf Čatić; Kemo Bulić; Madžid Smajkić; Maida Čupina; Mensud Bajramović; Milan Đerić; Milan Lalović; Miloš Crnjak; Miloš Veletić; Milivoje Faladžić; Milovan Milović; Miodrag Kovač;

Miralem Trebović; Mirsad Bajgorić; Mirsad Bajgorić; Mirveta Pervan; Momčilo Zubac; Muradif Jašarević; Mušan Šarančić; Munevera Rahimić; Medina Ćupina; Nura Mičijević; Rade Damjanac; Salko Trnovac; Senad Šarančić; Suad Bajramović; Šaćir Kljako; Šućrija Tanković; Šućro Šarančić; Vuk Jašar; Vukan Bratić; svjedok W; Zumreta Humo; Zlatka Hadžić; Željko Kovačević i Željko Pašajlić, dok su iskazi svjedoka Tukelija Huse, Mehremić Hate i Kadrić Fehme samo pročitani iz razloga koji će biti obrazloženi u daljem tekstu.

c) Po prijedlogu tužioca svoj nalaz i mišljenje su iznijeli vještaci:

7. Hamza Žujo i Davorin Kozomara.

b) Tokom glavnog pretresa Tužilaštvo je izvelo sljedeće materijalne dokaze:

8. Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 24.05.2007. godine o saslušanju svjedoka Mičijević Ahmeta; Kartica MKCK na ime zaštićenog svjedoka A; Kartica MKCK br. 014069 na ime Bulić Kemo i Potvrda MKCK od 12.02.2007. godine na ime Bulić Kemo; Fotodokumentacija SIPA-e-zgrada PS Nevesinje br. 17-14/1-7-03/08 od 29.01.2008. godine; Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 17.12.2007. godine o saslušanju svjedoka H; Fotodokumentacija SIPA-e-Fabrika steznih alata "Alatnica" Nevesinje br. 17-14/1-7-05/08 od 11.01.2008. godine; Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 05.02.2008. godine o saslušanju svjedoka Kravić Alekse; Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 22.10.2007. godine o saslušanju svjedoka Pašajlić Željka i Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 01.02.2008 o saslušanju svjedoka Pašajlić Željka; Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 09.10.2007. godine o saslušanju svjedoka Kovačević Željka; Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 09.10.2007 o saslušanju svjedoka Soldo Dušana i Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 05.02.2008. godine o saslušanju svjedoka Soldo Dušana; Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 04.02.2008. godine o saslušanju svjedoka Radovanović Dragana; Knjiga uviđaja za 1992/1993/1994/1995/1996/1997/1998/1999/2000/2001/2002 godinu; Spisak radnika SJB Nevesinje koji su primili platu za mjesec april 1992. godine; Spisak radnika SJB Nevesinje koji su primili platu za mjesec juni 1992. godine; Fotodokumentacija SIPA-e-Muslimansko groblje Šarića harem-Mostar br. 17-14/1-7-11/08 od 31.01.2008. godine; Fotodokumentacija SIPA-e-Katoličko groblje Mirkovići-Mostar br. 17-14/1-7-12/08 od 31.01.2008. godine; Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-97/06 od 21.09.2007. godine o saslušanju svjedoka Pošković Asafa; Fotodokumentacija SIPA-e od 19.11.2007. godine-selo Sočani-Kalinovik, broj: 17-14/1-7-24/07; Fotodokumentacija SIPA-e od 19.11.2007. godine-sela Bojičići i Daganj-Kalinovik, broj: 17-14/1-7-25/07; Fotodokumentacija SIPA-e od 19.11.2007. godine-sela Kutine i Hotovlje-Kalinovik, broj: 17-14/1-7-26/07; Fotodokumentacija SIPA-e od 19.11.2007. godine-Vikendica Sabljica M. i selo Mjehovina-Kalinovik broj: 17-14/1-7-31/07; Zapisnik Tužilaštva BiH br. KT-RZ-80/05 od 28.09.2007. godine o saslušanju svjedoka Cerovina Dragana; Izjava svjedoka W broj: 17-14/03-1-138/07 od 03.09.2007. godine; Zapisnik Tužilaštva BiH broj: KT-RZ-80/05 od 16.10.2007. godine o saslušanju svjedoka Faladžić Milivoja; Zapisnik Tužilaštva BiH broj: KT-RZ-80/05 od 08.11.2007. godine o saslušanju svjedoka Kadić Fehme; Zapisnik Tužilaštva BiH broj: KT-RZ-80/05 od 18.10.2007. godine o saslušanju svjedoka Lalović Milana; Naredba Suda BiH X-KRN-07/400 od 06.09.2007. godine; Zapisnik o pretresanju stana, drugih prostorija i pokretnih stvari od 07.09.2007. godine

(vlasništvo Mučibabić Milko); Potvrda o privremenom oduzimanju predmeta od 07.09.2007.godine; Potvrda o predaji predmeta PS Nevesinje od 07.09.2007.godine; Fotodokumentacija o pretresu kuće sa popratnim dokumentom od 11.10.2007.godine; Izjava svjedoka E1 data Tužilaštvu BiH od 26.10.2007. godine; Zapisnik Tužilaštva BiH broj: KT-RZ-80/05 i KT-RZ-90/07 od 16.04.2007. godine o saslušanju svjedoka Redžović Džemile; Zapisnik o ekshumaciji Višeg suda u Mostaru broj: Kri: 4/98 od 04.05.1999. godine, općina Nevesinje, selo Odžak-Čanje; Zapisnik o ekshumaciji Višeg suda u Mostaru broj: Kri: 9/99 od 13.05.1999. godine o ekshumaciji u haremu Čanje, opština Nevesinje; Obdukcioni zapisnik Medicinskog fakulteta - Instituta za sudsku medicinu u Sarajevu od 19.11.1999 godine; Fotodokumentacija lokaliteta Čanje broj: 397/01; Zapisnik o ekshumaciji Kantonalnog suda u Mostaru broj: Kri:9/01 od 27.08.2001. godine na lokalitetu Borici-Konjic; Fotodokumentacija ekshumacije 16 N.N. tijela ekshumiranih iz jame "Borisavac"; Obdukcioni zapisnik - jama Borisavac-Nevesinje tijelo br. 3.; Obdukcioni zapisnik-jama Borisavac-Nevesinje tijelo br. 14.; Obdukcioni zapisnik - jama Borisavac-Nevesinje tijelo br. 10.; Obdukcioni zapisnik-jama Borisavac-Nevesinje tijelo br. 15.; Fotodokumentacija lokaliteta Gacko-Stanički most broj: 315/99; Fotodokumentacija broj: 307/99 - lokalitet Gacko-Partizansko groblje; Obdukcioni zapisnik Medicinskog fakulteta-Institut za sudsku medicine od 19.11.1999. godine; Prijedlog Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo za izdavanje naredbe za ekshumaciju; Naredba Kantonalnog suda u Sarajevu za ekshumaciju; Zapisnik o ekshumaciji-lokalitet Vjetren brdo, općina Kalinovik od 15.07.2004. godine; Obdukcioni zapisnik-Kalinovik tijelo br. 1.; Službena zabilješka Ministarstva unutrašnjih poslova-Sektor kriminalističke policije-odjeljenje za opšti kriminalitet Sarajevo broj: 02/2.2-671/04 od 02.08.2004. godine; Zapisnik o utvrđivanju identiteta leša broj: 02/2-2-234-1/04 od 02.08.2004. godine; Nalaz vještačenja tragova vatrenog oružja-MUP-sektor kriminalističke policije-odjeljenje kriminalističke tehnike broj: 02/2-6-04-09-1988 od 03.03.2005. godine; Izvještaj o kriminalističko-tehničkoj pretrazi lica mjesta broj: 3100/04 od 15.07.2004. godine; Fotodokumentacija ekshumacije i obdukcije-mjesto Vjetren brdo Kalinovik; Zapisnik Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo o vršenju identifikacije broj: KTA-151/07-RZ od 14.12.2007. godine; Obdukcioni zapisnik Kalinovik tijelo br. 2.; DNA report; Službeni izvještaj o postupanju po Naredbi za pretres stana, drugih prostorija i pokretnih stvari broj: 17-04/2-04-02-381-25/07 od 10.09.2007. godine; Zapisnik o pretresanju stana, drugih prostorija i pokretnih stvari broj: 17-04/2-04-2-14/07 od 07.09.2007. godine; Zapisnik o pretresanju stana, drugih prostorija i pokretnih stvari broj: 17-04/2-04-2-15/07 od 07.09.2007. godine; Potvrda o privremenom oduzimanju predmeta broj: 17-04/2-04-2-24/07 od 07.09.2007. godine; Potvrda o privremenom oduzimanju predmeta broj: 17-04/2-04-2-22/07 od 07.09.2007. godine; Fotodokumentacija broj: 17-14/1-7-17/07 od 04.10.2007. godine-pretres prostorija PS Nevesinje; Zapisnik o otvaranju i pregledu privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije broj: KT-RZ-97/06 od 26.09.2007. godine; Obavijest izdata od RS Ministarstvo unutarnjih poslova-uprava kriminalističke policije o dostavljanju tražene dokumentacije broj: 02-490/07 od 23.10.2007. godine; Rješenje MUP-a broj: 10-577 od 01.04.1992. godine o privremenom raspoređivanju Savić Krste; Rješenje MUP-a o imenovanju Savić Krste za načelnika CSB Trebinje; Rješenje broj: 10-1907/92 od 22.06.1992. godine o raspoređivanju Savić Krste na poslove i zadatke Načelnika Centra službi bezbjednosti Trebinje; Rješenje broj: 6676 od 27.04.1994. godine o raspoređivanju Savić Krste na poslove i zadatke načelnika Centra javne bezbjednosti Trebinje; Rješenje broj: 09/3-120-4494/94 od 01.12.1994. godine o raspoređivanju Savić Krste na poslove i zadatke glavnog inspektora MUP-a u

kabinetu ministra; Rješenje broj: 08/1-134-618 o vanrednom unapređenju Savić Krste u neposredno viši čin–čin majora; Rješenje broj: 09/3-120-935 od 03.03.1997. godine o raspoređivanju Savić Krste na poslove i zadatke šefa operativnog centra Trebinje u sektoru za obavještajne i kontraobavještajne poslove; Personalni upitnik za Savić Krstu; Rješenje od 09.04.1997. godine o vanrednom unapređenju Savić Krste u neposredno viši čin–čin potpukovnika; Rješenje broj: 06/3-126-1343 od 10.03.1999. godine o prestanku radnog odnosa Savić Krsti; Rješenje broj: 10-952 od 01.04.1992. godine o privremenom raspoređivanju Mučibabić Milka na poslove i zadatke milicionara CJB Nevesinje; Personalni upitnik za Mučibabić Milka; Rješenje o raspoređivanju Mučibabić Milka na poslove i zadatke šefa smjene u PS Nevesinje; Rješenje broj: 08/1-134-358 od 20.10.1995. godine o utvrđivanju čina za Mučibabić Milka; Personalni upitnik Mučibabić Milka za utvrđivanje čina ovlaštenog službenog lica; Kopija radne knjižice Mučibabić Milka; Rješenje broj: 03/1-2-120-2659 od 17.04.1999. godine o raspoređivanju Mučibabić Milka na poslove i zadatke šefa smjene u PS Nevesinje, CJB Nevesinje-CJB Nevesinje; Rješenje broj: 03/1-2-126-522/00 od 20.06.2000. godine o prestanku radnog odnosa Mučibabić Milka; Izvod iz matične knjige umrlih za Tukelija Husu; Zapisnik Tužilaštva BiH broj: KT-RZ-80/05 od 29.10.2007. godine o saslušanju svjedoka Tukelija Huse; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-457-E/2007 od 15.11.2007. godine na ime Čustović Mirzo; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-458-E/2007 od 15.11.2007. godine na ime Toporan Rašid; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-35-E/2008 od 12.02.2008. godine na ime Šarančić Zejna; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-36-E/2008 od 12.02.2008. godine na ime Šarančić Sabira; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-30-E/2008 od 11.02.2008. godine na ime Pandan Mejra; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-33-E/2008 od 11.02.2008. godine na ime Eminović Šerifa; Borbeni izvještaj Glavnog štaba vojske Srpske Republike BiH broj: 147-273 od 03.07.1992. godine; Izvještaj Ministarstva pravde Srpske Republike BiH upućen Vladi Srpske Republike; Izvještaj CSB Trebinje broj: 09-1/93 od 13.01.1993. godine o radu CSB Trebinje za period 04.04.-31.12.1992. godine; Naredba Ministra Stanišić Miće broj: STR. Pov.10-23/92 od 17.08.1992. godine upućena lično načelniku CSB; Informacija CSB Trebinje broj: St. pov. 01-172/92 od 04.08.1992. godine o djelovanju tzv. paravojnih formacija; Informacija o radu i tekućoj problematici CSB Trebinje; Procjena političko-bezbjedonosne situacije na području CJB Trebinje; Spisak lica koja su bila zatočena u logoru Bileća i Gacko; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-29-E/2008 od 11.02.2008. godine na ime Hasanbegović Aziz; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-31-E/2008 od 11.02.2008. godine na ime Redžović Enver; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-32-E/2008 od 11.02.2008. godine na ime Memić Nelman; Rezime sa radnog sastanka rukovodećih i rukovodnih radnika MUP-a održanog 20.08.1992. godine u Trebinju; Zapisnik sa sastanka održanog u Banja Luci 11.02.1992. godine; Spisak radnika SJB Nevesinje za isplatu ličnog dohotka za mjesec oktobar 1992. godine; Depeša CSB Trebinje broj: 103/92 od 07.08.1992. godine; Personalni upitnik za Savić Krstu; Spisak radnika SJB Nevesinje za isplatu ličnog dohotka za septembar 1992. godine; Dopis SDA Nevesinje–Izvršni odbor–za gsp. Aliju Izetbegovića; Spisak radnika za isplatu ličnog dohotka za mjesec april 1992. godine; Obavijest da je Autonomna oblast Hercegovina izabrala vladu; Spisak radnika CSB Trebinje za isplatu ličnog dohotka za mjesec maj 1992. godine; Rješenje Sarajevo kojim se Krsto Savić privremeno udaljava iz MUP-a; Depeša CSB Trebinje stro. pov. od 12.10.1992. godine upućena MUP Republike Srpske Bijeljina; Depeša CSB Trebinje broj 141/93

od 27.03.1993. godine upućena SJB-Načelniku Rudo; Depeša CSB Trebinje broj 82/92 od 24.07.1992. godine upućena srpskom MUP Sarajevo; Depeša CSB Trebinje broj 84/92 od 26.07.1992. godine upućena Ministarstvu SR BiH Sarajevo; Depeša CSB Trebinje broj str. pov. 88/92 od 29.07.1992. godine upućena Komandi Hercegovačkog korpusa–operativnom centru; Depeša CSB Trebinje broj 91/92 od dana 31.07.1992. godine upućena MUP Srpske Republike BiH Sarajevo; Depeša CSB Trebinje broj 99/92 od dana 04.08.1992. godine upućena MUP SR BiH Sarajevo; Depeša CSB Trebinje broj 103/92 od dana 07.08.1992. godine upućena MUP SR BiH Sarajevo; Depeša CSB Trebinje od dana 10.09.1992. godine upućena MUP SR Sarajevo; Depeša CSB Trebinje broj 160/92 od dana 11.09.1992. godine upućena MUP SR Sarajevo; Depeša CSB Trebinje od 29.09.1992. godine upućena MUP SR Sarajevo; Depeša CSB Trebinje broj 23/92 od dana 02.10.1992. godine upućena MUP RS Sarajevo; Depeša CSB Trebinje broj 33/92 od dana 10.10.1992. godine upućena MUP RS Bijeljina; Dopuna podataka po Ukazu o dodjeli odlikovanja od 26.04.1995. godine; Nedjeljni glas Banja Luka broj: 6555 od 15.03.1992. godine; Depeša Centara RDB Banja Luka broj 10-2709 od dana 21.11.1994. godine upućena Odjeljenju RDB–Drvar, M.Grad–Prijevor; Rezime diskusija – Stojan Župljanin, načelnik CSB Banja Luka; Prijedlog za vanredeno unapređenje u viši čin Savić Krste od strane Komandanta BP za ATD; Obavijest SIPA-e broj: 17-04/2-04-2-381-44/07 od 04.02.2008. godine o dostavljanju skice i fotodokumentacija; Fotodokumentacija Kotlovnice–Kilavci–Nevesinje od 29.01.2008. godine; Fotodokumentacija Doma kulture Nevesinje od 29.01.2008. godine; Omot spisa sa naredbom broj: 09-222/92 od 01.09.1992. godine; Fascikla sa rasporedima službe SJB Nevesinje za 31.10.1992. godine; Obavijest o dostavi nalaza i mišljenja balističkog vještačenja pištolja, broj: 02-289/92 od 22.09.1992. godine; Krivična prijava SJB Nevesinje broj: KU: 26/92 od 28.08.1992. godine; Omot krivičnog spisa na ime Perović Zoran KU broj 12/92 broj: 02-230-22, sa krivičnom prijavom od 17.07.1992. godine; Omot krivičnog spisa protiv nepoznatog počinioca KU broj: 06/92 broj 16-14/02-230-7/92, sa krivičnom prijavom od 05.03.1992. godine; Zelena sveska A4 formata; Uvjerjenje Ministarstva odbrane-Odsjek Nevesinje broj: 8-835-V-80-1037/96 na ime Mučibabić Milka i Vojna knjižica na ime Mučibabić Milka; Odlikovanje na ime Savić Krsto od 21.11.1993. godine; Naredba V.D. načelnika SJB Nevesinje broj: službeno od 18.04.1992. godine; Izvještaj Đogović Nove i Pašajlić Željka sa službe broj 717/92 od 05.05.1992. godine; Odobrenje SJB Kalinovik broj sl/92 od 25.07.1992. godine za putovanje Tukelija Huse; Odobrenje SJB Kalinovik broj sl/92 od 10.07.1992. godine za putovanje Tukelija Husae; Odobrenje SJB Kalinovik za putovanje osam pritvorenih lica broj: sl/92 od 30.06.1992. godine; Odobrenje SJB Kalinovik za putovanje šest pritvorenih lica sl/92 od 06.07.1992. godine; Odobrenje SJB Kalinovik za putovanje sedam pritvorenih lica od sl/92 od 18.07.1992. godine; Izvještaj o radu SJB Kalinovik broj: 17-16/01-211-579/92 od 18.08.1992. godine; Poziv Opštinskog sekretarijata za odbranu opštine Kalinovik od 25.06.1992. godine; Fotodokumentacija Farme Pavlovac Kalinovik od 19.11.2007. godine; Fotodokumentacija Jelašca - Kalinovik od 19.11.2007. godine; Fotodokumentacija OŠ Ljutica Bogdan Kalinovik od 19.11.2007. godine; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-450-E/2007 od 15.11.2007. godine na ime Pervan Fatima; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-449-E/2007 od 15.11.2007. godine na ime Pervan Azemina; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-451-E/2007 od 15.11.2007. godine na ime Kadrić Almir; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-453-E/2007 od 15.11.2007. godine na ime Bičo Edin; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-454-E/2007 od 15.11.2007. godine na ime Hatić Hašim;

Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-456-E/2007 od 15.11.2007. godine na ime Hasanbegović Suad; Potvrda Federalne komisije za nestale osobe broj: 01-41-455-E/2007 od 15.11.2007. godine na ime Kešo Sejdo; Omot spisa-zahtjev Društvenog preduzeća "Zelengora" Kalinovik broj: 01-335/92 OD 08.07.1992. godine za dodjelu na rad Hodžić Hasana u toku radnog dana; Službena zabilješka od 01.10.1992. godine sastavljena od strane radnika milicije SJB Kalinovik Mišur Mirolava i Stanković Branka; Zapisnik o ekshumaciji i obdukciji Kantonalnog suda u Sarajevu broj: Kri-82/98 od 24.06.1999. godine; Nalaz i mišljenje stalnog sudskog vještaka dr. Kozomara Davorina o zdravstvenom stanju svjedoka Hate Mehremić; Isplatna lista CSB Trebinje za mjesec juli 1992. godine; Kopija rokovnika pronadenog prilikom pretresa CSB Trebinje ovjerena od strane MKSJ; Depeša CSB Trebinje broj: 147/92 od 28.07.1992. godine upućena MUP SR BiH-Ministru; Redovni borbeni izvještaj Komande Hercegovačkog korpusa str. pov. 147-217 od 11.06.1992. godine; Dopis SJB Gacko broj: 16-501-421/92 od 29.07.1992. godine Hercegovačkom korpusu; Spisak aktivnih radnika CSB Trebinje-SJB Gacko koji su tokom mjeseca maja 1992. godine, obavljali poslove u ovoj SM i kojima je isplaćena akontacija ličnog dohotka za isti mjesec; Informacija CSB Trebinje o radu CSB Trebinje od 01.07. do 15.08.1992. godine; Naredba o sprovođenju istrage o djelovanju paravojskih grupa na području opština Gacko i Nevesinje broj: 01-223/92 od 03.07.1992. godine; Dopis Predsjedništva SR BiH Vladi SR BiH broj: 01 456/92 od 07.08.1992. godine; Proglas Skupštine opštine Gacko upućen Muslimanskom narodu od 11.07.1992. godine; Bilten dnevnih događaja od 18.08.1992. godine; Bilten dnevnih događaja MUP Sarajevo broj 5. od 24.04.1992. godine; Bilten dnevnih događaja MUP Sarajevo broj 6. od 25.04.1992. godine; Bilten dnevnih događaja MUP Sarajevo broj 7. od 26.04.1992. godine; Bilten dnevnih događaja broj 70. od 20.07.1992. godine; Dopis MUP SR BiH broj: strogo pov. 01-2/92 od 16.05.1992. godine upućen CSB Banja Luka, Bijeljina, Doboj, Sarajevo i Trebinje; Dopis MUP SR BiH Sarajevo str. pov. broj: 10-11/92 od 17.07.1992. godine upućen CJB; Odluka Predsjednika narodne skupštine broj: 02-130/92 od 12.05.1992. godine o strateškim ciljevima Srpskog naroda u BiH; Akt MUP SR BiH upućen CJB-lično načelnicima broj: 10-14/92 od 19.07.1992. godine; Naredba MUP SR BiH strogo pov. 01-1/92 od 15.05.1992. godine; Naredba MUP SR BiH broj: 01-54/92 od 20.04.1992. godine; Naredba MUP SR BiH strogo pov. broj: 01-1/92 od 04.05.1992. godine; Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti radnika Ministarstva unutrašnjih poslova Srpske Republike u uslovima ratnog režima; Zapisnik sa sjednice stručnog kolegija Ministra unutrašnjih poslova Republike Srpske održane 05.11.1992. godine u Bijeljini; Informacija MUP RS BiH Sarajevo o nekim aspektima dosadašnjeg rada i naredni zadaci; Zapisnik sa proširene sjednice Kolegija ministra za unutrašnje poslove Srpske Republike održane 09.09.1992. godine u objektu "Košuta" na Jahorini; Dopis MUP SR broj: strogo pov. 10-22/92 od 17.08.1992. godine upućen Centru službi bezbjednosti i Upravama u sjedištu; Spisak rez. radnika CSB Trebinje-SJB Gacko za isplatu LD za mjesec juli 1992. godine; Isplatna lista za mjesec juli 1992. godine CSB Trebinje-SJB Bileća; Spisak rez. radnika za isplatu LD za mjesec juli 1992. godine u CSB Trebinje-SJB Gacko; Isplatna lista za mjesec juli 1992. godine u CSB Trebinje-SJB Nevesinje; Spisak aktivnih radnika SJB Foča za isplatu LD za juni 1992. godine; Potvrda Instituta za nestale osobe BiH broj: 01-40-CEN-15/2008 od 01.12.2008. godine na ime Dervana Pervan; Zapisnik Kantonalnog suda Mostar broj: Kri: 1/99 od 20.10.1999. godine o identifikaciji ekshumiranih tijela na području opštine Gacko-Republika Srpska; Zapisnik o uviđaju Kantonalnog suda Mostar broj: Kri: 1/99 od 19.10.1999. godine; Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih

poslova u uslovima neposredne ratne opasnosti i rata; Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Republičkog sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Bosne i Hercegovine od 29.01.1990. godine; Odluka Skupštine SAO Hercegovine broj: 9-12-6-56/92 od 13.07.1992. godine o prestanku rada Vlade SAO Hercegovine i Zapisnik SIPA-e o saslušanju svjedoka Mehremić Hate broj: 17-13/3-1-04-2-7/08 od 15.01.2008. godine.

d) Po prijedlogu odbrane prvooptuženog u svojstvu svjodoka saslušani su:

9. Lalović Jovo, Čokorilo Jovo i Pikula Zdravko.

e) Po prijedlogu odbrane prvooptuženog svoj nalaz je iznio i obrazložio vještak:

10. Mile Matijević.

f) Tokom glavnog pretresa odbrana prvooptuženog Krste Savića je izvela sljedeće materijalne dokaze:

11. Zapisnik SIPA-e o saslušanju svjedoka B; Informacija Opštinske boračke organizacije Nevesinje broj: 81/08 od 01.09.2008. godine; Dopis Ministra za unutrašnje poslove Stanišić Miće broj: 10-260/92 od 24.08.1992. godine upućen Centru službi bezbjednosti i Stanicama javne bezbjednosti; Uputstvo o postupanju sa zarobljenim licima; Borbeni izvještaj komande Hercegovačkog korpusa str.pov. broj: 147-273 od 03.07.1992. godine; Izvještaj SJB Kalinovik o radu SJB Kalinovik za period april-avgust 1992. godine broj: 17-16/01-211-579/92 od 18.08.1992. godine; Nalaz i mišljenje vještaka dr. Mileta Matijevića; Naredba komande lake pješadijske brigade pov. broj: 44-30 od 29.10.1992. godine za sprovođenje ratnih zarobljenika; Spisak lica koja se otpuštaju iz KPD Foča radi razmjene dana 21.10.1992. godine; Ovlaštenje komande Hercegovačkog korpusa str.pov. broj: 76-647/1 od 22.08.1993. godine za preuzimanje ratnih zarobljenika i Potvrda o preuzimanju ratnih zarobljenika hrvatske nacionalnosti od strane Ranka Višnjevca; Spisak pritvorenih lica koja se otpuštaju iz KPD-a Foča radi razmjene; Spisak ratnih zarobljenika Muslimanske nacionalnosti koji se otpuštaju iz KPD-a Foča radi razmjene za zarobljene Srbe iz Konjica; Naredba komande lake pješadijske brigade pov. broj: 44-61 od 05.12.1992. godine za prevoženje dvanaest ratnih zarobljenika iz garnizona Foča u garnizon Kalinovik; Depeša komande Hercegovačkog korpusa-Odjeljenje za obaveštajno-bezbednosne poslove str. pov. broj 15-137 od 04.10.1994. godine; Informacija o radu CSB Trebinje od 20.08.1992. godine za period od 01.07. do 15.08.1992. godine; Akt Ministarstva unutrašnjih poslova Srpske Republike BiH upućen CJB-lično načelnicima broj: 10-14/92 od 19.07.1992. godine, str.pov.; Izjava svjedoka Trebović Bahrije data istražiteljima MKSJ od 07.11.2001. godine; Podaci o predmetima IT-04-82 –Boškovski i Tarčulovski i IT-04-83 Rasim Delić i Pravilnik o načinu vršenja poslova službe javne bezbjednosti.

g) Po prijedlogu odbrane drugooptuženog svjedočili su:

12. Mirsada Trebović i optuženi Milko Mučibabić.

h) Tokom glavnog pretresa odbrana drugooptuženog Milka Mučibabića je izvela sljedeće materijalne dokaze:

13. Zapisnik SIPA-e o saslušanju svjedoka B; Rješenje MUP Sarajevo broj: 10-952 od 01.04.1992. godine kojim se Mučibabić Milko privremeno raspoređuje na poslove i zadatke milicionara SJB Nevesinje; Personalni upitnik za Mučibabić Milka; Personalni upitnik Mučibabić Milka za utvrđivanje čina ovlaštenog službenog lica broj: 17-4/09-111-13/35 od 14.09.1995. godine; Spisak radnika CSB-SM Nevesinje koji su tokom mjeseca aprila obavljali poslove u ovoj SM i kojima je isplaćena akontacija LD za ovaj mjesec; Raspored službe SJB Nevesinje za 16.06.1992. godine; Informacija CSB Trebinje broj: 01-172/92 od 30.07.1992. godine o djelovanju pripadnika tzv. paravojnih formacija na području SAO Hercegovine; Potvrda Lovačkog društva "Srndać" Nevesinje broj: 195/08 od 12.11.2008. godine; Potvrda SIPA-e o privremenom oduzimanju predmeta broj: 17-04/2-04-2-25/07 od 07.09.2007. godine; Zakon o unutrašnjim poslovima SR BiH; Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti radnika MUP Srpske Republike u uslovima ratnog režima

3. Završne riječi

a) Tužilaštvo BiH

14. U svom završnom izlaganju, Tužilaštvo BiH se najprije osvrnulo na bitne elemente krivičnog djela Zločina protiv čovječnosti, odnosno postojanje širokog i sistematičnog napada, usmjerenost takvog napada prema civilnom stanovništvu, znanje počinitelja o postojanju takvog napada te da su djela počinitelja dio takvog napada odnosno da su u vezi sa napadom, pritom istakavši da je Tužilaštvo BiH tokom postupka izvedenim dokazima uspjelo dokazati da su se u radnjama optuženih, stekla sva bitna obilježja predmetnog krivičnog djela.

15. Tužilac je na veoma iscrpan način elaborirao iskaze saslušanih svjedoka i izvedene materijalne dokaze, dovodeći ih u vezu sa pojedinačnim krivičnopravnim radnjama iz optužnice i dajući konačnu pravnu kvalifikaciju pojedinačnih činjeničnih opisa iz optužnice.

16. Analizirajući iskaze svjedoka, Tužilaštvo iste nije stavljalo u kontekst potkrepljujućih dokaza, iz razloga što su ovi iskazi po mišljenju tužioca u toj mjeri vjerodostojni i konzistentni da potkrepljenje nije potrebno, dok se male nedosljednosti u njima, javljaju kao logična posljedica protoka vremena i trauma koje su ovi svjedoci preživjeli.

17. Smatrajući da je tokom postupka uspjelo dokazati tezu da su optuženi bili svjesni učesnici udruženog zločinačkog poduhvata poduzetog u cilju progona bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva na diskriminatornoj osnovi, Tužilaštvo se ukratko osvrnulo na dokaze iz kojih proizilazi rađanje plana za progon te realizacija progona, kroz konkretno djelovanje optuženih.

18. Provođenje strateškog plana koji je utvrdilo rukovodstvo bosanskih Srba, podrazumijevalo je, kako je istakao tužilac, trajno uklanjanje većine nesrba-progon uz upotrebu sile i straha, a ključni i presudni korak ka realizaciji tog plana, bila je osnivanje SAO Hercegovina čiji je Ministar za unutrašnja dela bio prvooptuženi, pa je on tako u funkciji Ministra SAO Hercegovine i načelnika CJB Trebinje, započeo

progon nesrpskog stanovništva preko svojih podčinjenih u SJB koje su bile pod njegovom kontrolom.

19. Da je sve bilo organizovano i sinhronizovano od strane vojske i policije, jasno proizilazi iz iskaza velikog broja saslušanih svjedoka koji su u svojim iskazima na nesumnjiv i decidan način potvrdili da su nesrbi iz Nevesinja i Gacka, zatočeni od strane policije a zatim, pod policijskom pratnjom, transportovani u logor Bileća koji je bio pod vejom ingerencijom, da bi zatim neki od njih, ponovo bili vraćeni u Policiju.

20. Iz njihovih iskaza, nedvosmisleno proizilazi da je razmjenu organizovala vojska, što opet dodatno ukazuje i potvrđuje međusobnu povezanost i organizovanost cijelog procesa progona nesrba sa inkriminisanog područja.

21. Iz svega navedenog, kako je naveo tužilac, jasno proizilazi da je uloga Krste Savića bila visoko pozicionirana i da je njegovo, i djelovanje njegovih saučesnika, utemeljeno na diskriminatornoj osnovi zasnovanoj na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i vjerskoj pripadnosti, čime je ostvario sve elemente progona iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH.

22. Iz izvedenih dokaza, istakao je tužilac nesumnjivo proizilazi i da uloga optuženog Mučibabić Milka kao policajca u SJB Nevesinje, nije tako beznačajna i zanemarljiva ako se ima u vidu da je u inkriminirano vrijeme, bio jedan od bližih saradnika optuženog Savića, te da je kao iskusan policajac, itekako mogao prepoznati da se hapšenja i zlostavljanja preduzimaju isključivo prema pripadnicima bošnjačke i hrvatske nacionalnosti, te da nikako svi pripadnici jedne etničke skupine ne mogu biti osumnjičeni niti je redovna policijska procedura neselektivno lišavanje ljudi slobode, zlostavljanje i zatvaranje bez rješenja, a pogotovo ne ubijanje što je već sve vidio do 16.6.1992. godine, no i pored toga, Mučibabić je nastavio učestvovati u aktivnostima progona Muslimana i Hrvata.

23. Tužilaštvo je u završnoj riječi na veoma iscrpan način elaboriralo sve tri kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, smatrajući da su se u radnjama optuženih, ostvarili elementi sva tri oblika.

24. Smatrajući dokazanom namjeru, kao bitan element *mens rea* kod osnovnog, sistemskog i proširenog oblika UZP-a, Tužilaštvo smatra da optuženog Savić Krsta treba oglasiti odgovornim po osnovnom obliku UZP-a za tačke 3a, 3b, 3c, 3d, 3e, 3f, 4a, 4b, 4c, 4e, 4f, 4h i 4i optužnice, po sistemskom obliku UZP-a za tačke 1, 2 i 3g optužnice, te po trećem obliku UZP-a za tačke 4d, 4g, 4j i 4k optužnice.

25. U pogledu *mens rea* optuženog Milka Mučibabića kod osnovnog oblika UZP-a, Tužilaštvo smatra dokazanim da je kod svih radnji koje je preduzeo ovaj optuženi, evidentno njegovo aktivno učešće, a kako se predmetne radnje ne mogu smatrati redovnim policijskim poslom i kako optuženi nije bio dužan izvršavati naredbe koje podrazumijevaju izvršenje krivičnog djela, kao jedini razuman se nameće zaključak, da je optuženi prilikom izvršenja ovih radnji, dijelio namjeru da se zločini izvrše, te ga treba oglasiti odgovornim po osnovnom obliku UZP-a za tačke II-1a, 1b, 1c, 1d, 1e, 1f i 1g optužnice.

26. Analizirajući elemente pojedinačne krivične odgovornosti za optuženog Krstu Savića u smislu odredbe člana 180. stav 2. KZ BiH a na temelju izvedenih dokaza,

Tužilaštvo BiH je istaklo da su se ostvarili svi elementi za utvrđivanje njegove komandne odgovornosti, s tim što se ovaj oblik odgovornosti, kod optuženog ima cijeliti kao otežavajuća okolnost zbog njegove visokopozicionirane funkcije.

27. Na kraju, temeljem iznesenog a cijeneći sve otežavajuće okolnosti na strani prvooptuženog, Tužilaštvo BiH je predložilo da Sud donese presudu kojom će optuženog Savića oglasiti krivim i kazniti na kaznu dugotrajnog zatvora, dok je u odnosu na drugooptuženog, predložilo donošenje osuđujuće presude i izricanje kazne u zakonom propisanom okviru.

b) Odbrana prvooptuženog Krste Savića

28. Ne osporavajući da su se opštinama Nevesinje, Gacko, Bileća i Kalinovik desili zločini, branilac prvooptuženog je u završnoj riječi, osporio doprinos prvooptuženog učinjenju istih.

29. Branilac je najprije prigovorio primjeni materijalnog prava, ističući da je praksa Suda BiH, zauzeta u pogledu primjene krivičnog zakona, ne samo neprihvatljiva, već i nezakonita.

30. Bez obzira na odluku Ustavnog suda BiH br. AP 1785/06 da se primjenom KZ BiH iz 2003. godine ne povređuju odredbe Evropske konvencije koja garantuje primjenu osnovnog načela „*nulum crimen nulla poena sine lege*“, odbrana ne mijenja svoj stav o obaveznoj primjeni blažeg zakon u odnosu na prvooptuženog. S tim u vezi, branilac ističe da, ukoliko se sudeće vijeće odluči za dosljedno poštovanje principa zakonitosti, neće moći da zaobiđe primjenu jednog od osnovnih principa krivičnog prava, a koji je sadržan u odredbi člana 4. KZ BiH i koji se odnosi na vremensko važenje krivičnog zakona, što će biti dovoljno da se ima smatrati da je ispoštovan princip zakonitosti u primjeni materijalnog prava, kako je to propisano odredbom člana 3. KZ BiH.

31. U tom slučaju, imao bi se primijeniti Krivični zakon bivše SFRJ kao zakon koji je važio u vrijeme izvršenja radnji koje se optužnicom kvalifikuju kao radnje izvršenja krivičnih djela i stavljaju na teret optuženom Saviću, a koji zakon je važio i u Republici BiH nakon njenog priznavanja kao samostalne države.

32. Obzirom da je iz sistema kazni u BiH 1993. godine, izbrisana smrtna kazna, do donošenja novog zakona u januaru 2003. godine, kao najteža kazna je mogla biti izrečena kazna zatvora u trajanju od 20 godina, ali ne i preko 20 godina. Odbrana je takođe ukazala da težinu jednog zakona nije moguće utvrđivati samo na osnovu propisane kazne, već se to mora činiti uopšteno, a odredba člana 142. KZ SFRJ je u svakom pogledu blaža za učinioce.

33. Isto tako odredba iz člana 180. stav 2. KZ BiH, koja uvodi tzv. komandnu odgovornost, čini ovaj zakon strožijim, odnosno KZ SFRJ blažim. Osvrćući se na direktnu primjenu člana 7. EKLJP, branilac nadalje ističe da se ista ograničava samo na inkriminaciju odnosno postojanje krivičnog djela u međunarodnom običajnom pravu, ne govoreći o kaznama jer ovo pitanje ne može biti riješeno običajnim pravom.

35. Prema mišljenju odbrane, predmetna optužnica je potpuno nejasna i u njoj se paušalno i samostalno navode radnje da je optuženi planirao, naredio, počinio, podstrekavao i pomagao, bez detaljnog opisa tih radnji i vezivanja za član 30. i 31. KZ BiH.

36. Takođe, optužnica Saviću na teret stavlja učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu, iako odredbe opšteg dijela KZ BiH, ne poznaju institut udruženog zločinačkog poduhvata pa se postavlja pitanje, da li se radi o posebnom krivičnom djelu ili o obliku krivične odgovornosti.

37. Sve i kada bi se prihvatio koncept udruženog zločinačkog poduhvata kao oblik izvršenja krivičnog djela kako se to navodi u optužnici, a bez dovođenja u vezu sa saizvršilaštvom budući da se ovi instituti međusobno isključuju, ostaje otvoreno pitanje dokazivanja činjenica iz kojih bi se izvelo postojanje kako intelektualnog tako i voluntarističkog elementa na strani optuženih u pogledu njihovog učestvovanja u aspektu realizacije zajedničkog plana, utvrđivanje *nexusa* sa istim kao i nastupanje projektovanih posljedica tim zajedničkim planom.

38. Branilac smatra da optuženi ne može biti oglašen krivim ni po tzv. komandnoj odgovornosti iz člana 180. stav 2. KZ BiH, budući da ovaj oblik krivične odgovornosti, podrazumijeva najmanje ispunjenje sljedećih uslova:

1. odnos podređeni-nadređeni;
2. znanje ili razlog da zna da se podređeni sprema učiniti ili da je već učinio krivična djela;
3. propust nadređenog da preduzme neophodne i razumne mjere da spriječi takva djela ili da kazni počinioca;
4. uslov koji nije eksplicitno propisan u stavu 2. člana 180. KZ BiH ali ne smije biti ignorisan je dužnost djelovanja nastrani nadređenog saglasno krivičnom zakonu.

39. Za primjenu principa nadređenog, neophodno je da je određena osoba imala efektivnu kontrolu nad osobama koje su počinile prvobitna kršenja međunarodnog humanitarnog prava, u smislu da je imala stvarnu mogućnost da spriječi i kazni izvršioce tih djela.

40. Iz iskaza svih saslušanih svjedoka, nesumnjivo proizilazi da optuženi Savić nije imao ovakvu vrstu kontrole, budući da niko od saslušanih svjedoka, u kritično vrijeme na lokalitetu opština Kalinovik, Gacko i Bileća nikada nije vidio optuženog u kritično vrijeme i da je većina ovih svjedoka, za optuženog prvi put čula po prijemu poziva od strane Tužilaštva.

41. Iz izvedenih dokaza nadalje nesumnjivo proizilazi da tužilac nije dokazao da je optuženi znao ili je imao razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju ili da su već počinili krivično djelo, niti je dokazao njegovu namjeru kao subjektivni element neophodan za izvršenje bilo kojeg zločina.

42. Koncept efektivne kontrole nad podređenim jeste dupli prag, dakle, prvo je potrebno dosegnuti odnos nadređeni-podređeni a drugo, materijalnu mogućnost

nadređenog da utvrdi sadržaj i granice dužnosti nadređenog da spriječi odnosno kazni kriminalno ponašanje. Kako se od nadređenog ne može tražiti više nego što je u njegovoj moći, vrsta i opseg mjera koje treba preduzeti ultimativno zavise od stepena efektivne kontrole nad ponašanjem potčinjenih u vrijeme kada se od nadređenog očekuje da djeluje, budući da dužnost nadređenog, obavezuje da preduzme samo ono što se čini primjerenim u datim okolnostima, odnosno, od njega se ne može očekivati da učini nemoguće.

43. Osvrćući se na pojedine tačke iz optužnice, branilac je istakao da je optuženi za ista krivična djela dvostruko optužen, za neka po principu individualne, za neka po principu komandne odgovornosti, pritom ostavljajući na nagadanje za koje se radnje primjenjuje koji od navedena dva principa.

44. Predmetnu optužnicu, po odbrani, karakteriše opšta konfuzija, proizvoljnost i iz iste se ne može sa sigurnošću utvrditi šta se optuženom tačno stavlja na teret. Odbrana ne osporava da su se krivičnopravni događaji navedeni u optužnici zaista i desili, ali osporava da je optuženi Savić svojim činjenjem ili nečinjenjem, na bilo koji način doprinio da se isti dese.

45. Ono što odbrana smatra relevantnim za sva dešavanja na inkriminisanim područjima, jeste odnos civilne i vojne vlasti, stavlajući pritom poseban akcent na činjenicu da su policija i civilna vlast bile podčinjene vojnoj vlasti i ukazujući na probleme nadležnosti i mnoga druga neriješena pitanja između ove dvije strukture, što je vidljivo iz dokaza Tužilaštva broj T-187, a koji dokaz je uveden i kao dokaz odbrane pod brojem O-16.

46. Policija, prema odbrani, nije imala nikakva ovlaštenja ni u pogledu zatvaranja i držanja lica Bošnjачke nacionalnosti u logorima i zatvorima, što potvrđuje dokaz odbrane broj O-3, odnosno depeša MUP od 24.8.1992. godine koju je potpisao Ministar Stanišić, a u kojoj se traži dostava podataka o mjestima gdje se nalaze logori i zatvori, ko je naredio njihovo formiranje, ko je naredio dovođenje lica u njih, te broj zarobljenih lica sa njihovim generalijskim podacima.

47. Osvrćući se na radnje iz tačke 4. optužnice i njenih podtačka a koje su smještene u vremenski okvir od oko petnaestak dana, branilac ukazuje na podudarnost i saglasnost u iskazima svjedoka u pogledu međunacionalnih odnosa u Nevesinju do 16.6.1992. godine. Svi saslušani svjedoci su izjavili da su ovi odnosi bili korektni sve do 16. 6.1992. godine, odnosno do početka sukoba i borbi na području Podveležja, koje su se direktno odrazile na međunacionalne odnose u Nevesinju.

48. To je vrijeme kada u Nevesinje pristiže veliki broj poginulih i ranjenih, ali i veliki broj srpskih izbjeglica iz doline Neretve, što je za rezultat imalo napetost odnosa i širenje međunacionalnih tenzija, pa čak i prijetnje odmazdom.

49. Među stanovništvom je zavladao strah. Niko nikom nije smio pomoći.

50. Događaj opisan pod tačkom 4. a) optužnice, odbrana ne osporava, ali tvrdi da se nije desio na način opisan u optužnici. Kako to navode svjedoci, tih dana je bilo pucnjave iz pravca Trebovića kuća gdje se nalazio rezervoar za vodu pa je policijska patrola izašla na lice mjesta da provjeri šta se zaista tamo dešava.

51. Prema kazivanjima svjedoka Dušana Solde, policajci su sa lica mjesta obavijestili Stanicu policije da Trebović Redžo ne želi da krene s njima i da je poručio da dođe optuženi Savić da ga privede.

52. Po dolasku na lice mjesta, optuženi je upozorio Redžu da stane ali kako to ovaj nije učinio, on je pucao, ali ne sa namjerom da ga liši života već samo da ga zaplaši; no, kako je regulator paljbe bio podešen na rafalnu, došlo je do ispaljenja više hitaca.

53. Obzirom da je pištolj bio okrenut prema zemlji što su potvrdili i svjedoci, optuženi je ubijeden da je do povrede došlo rikošetiranjem zrna, nakon čega je od Redžine supruge zatražio čaršaf da Redži stegne nogu, da bi potom dozvolio da Redžu odvezu u bolnicu kako bi mu se pružila adekvatna medicinska pomoć.

54. Svjedok Pikula Zdravko je takođe potvrdio da je Redžo dovezen živ u Dom zdravlja te da je umro najvjerovatnije usljed iskrvavljenja.

55. Zbog svega navedenog, odbrana smatra da se jedino u tački 4.a) optužnice stiču obilježja krivičnog djela ali ne onog koje se optuženom Saviću stavlja na teret već nekog drugog krivičnog djela za koje on tek treba da odgovara, dok u odnosu na sva druga djela koja mu se optužnicom stavljaju na teret, optuženi treba biti oslobođen.

56. Na kraju odbrana je navela da ukoliko Sud ne prihvati kvalifikaciju djela kako je to odbrana prethodno navela, branilac smatra da, cijeneći osobito olakšavajuće okolnosti na strani optuženog, ima mjesta ublažavanju kazne ispod zakonskog minimuma i da bi se i sa ublaženom kaznom, postigla svrha kažnjavanja.

c) Optuženi Krsto Savić

57. U svom završnom izlaganju, optuženi Savić se pridružio navodima branioca, te dodao da je CJB Trebinje u inkriminisano vrijeme bio nepotpuno formiran, odnosno da je počeo funkcionisati tek 1993. godine. Izrazivši žaljenje zbog ranjavanja i smrti Redže Trebovića, optuženi je istakao da se u konkretnom slučaju radilo o pucnju upozorenja uz ispunjenje uslova koje predviđa Pravilnik, te da on ni u kojem slučaju nije imao namjeru da Redžu liši života.

58. Optuženi je na kraju dodao da Sud prilikom donošenja svoje odluke treba imati u vidu činjenicu da je on mnogim ljudima pomogao i mnoge ljude spasio likvidacije.

d) Odbrana drugooptuženog Milka Mučibabića

59. Iznoseći svoju završnu riječ, branilac drugooptuženog se najprije osvrnuo na način utvrđivanja činjeničnog stanja od strane tužioca kroz manipulaciju i pogrešnu interpretaciju iskaza svjedoka koje je sam predložio, pritom nastojeći dokazati činjenične navode iz optužnice. I sami iskazi svjedoka su, kako ih vidi odbrana drugooptuženog, kontradiktorni i suprotni sa drugim izvedenim dokazima, posebno dokazima materijalne prirode.

60. Dokazi materijalne prirode, jasno i nedvosmisleno potvrđuju da je drugooptuženi bio samo običan policajac koji je izvršavao naređenja svojih pretpostavljenih,

odnosno vršio privođenja na informativne razgovore, pritom ne izlazeći iz okvira zakonom propisanih ovlaštenja običnog policajca. Dakle, drugooptuženi jeste, po zakonitom nalogu svojih pretpostavljenih, priveo, odnosno doveo nekoliko osoba na informativni razgovor u Stanicu policije Nevesinje, ali on nikoga nije lišio slobode niti zadržao kako to tvrdi tužilac, budući da se termini lišenje slobode i zadržavanje, u pravnom smislu bitno razlikuju od termina privođenja odnosno dovođenja, a koju razliku tužilac svjesno ignoriše.

61. Dakle, optuženi je morao izvršavati zakonite naloge svojih pretpostavljenih jer bi u suprotnom, snosio negativne posljedice svog odbijanja.

62. Osvrćući se na pojedinačne tačke iz optužnice, branilac je istakao da se iste ne mogu smatrati dokazanim posebno apostrofirajući da se iskazi svjedoka koji inkriminiraju optuženog, u relevantnim dijelovima bitno razlikuju, dok drugi svjedoci ni na koji način, ne inkriminiraju optuženog, odnosno ne potvrđuju činjenične radnje koje se optuženom stavljaju na teret. Iskazi svjedoka u pogledu istog događaja se bitno razlikuju, protivrječni su i kontradiktorni, pa čak neki od njih i logički neodrživi.

63. U pogledu tačke 2. optužnice, branilac je istakao da je pretres kuće i objekata u vlasništvu optuženog kao i oduzimanje predmeta, izvršen na nezakonit način, pa se sudska odluka ne može temeljiti na ovako pribavljenim dokazima. Osim toga, branilac je prigovorio i stvarnoj nadležnosti Suda BiH za ovo krivično djelo.

64. Da bi se sve ono što se drugooptuženom stavlja na teret moglo sagledati realno i objektivno, neophodno je imati u vidu opšte političke, sigurnosne i vojne prilike i okolnosti, odnosno činjenice da je to vrijeme uspostavljanja struktura RS, rat u dolini Neretve, koncentracija velikog broja vojnih i paravojnih formacija u Nevesinju i konačno, vojni poraz u Podveležju sa velikim brojem poginulih, ranjenih i zarobljenih.

65. Aktivnosti koje je preduzela policija u to vrijeme, javljaju se kao reakcija na te događaje, u smislu privođenja, pretresanja radi pronalaska oružja, zatvaranja radi razmjene ili čuvanja od odmazde, a ne kao UZP sa namjerom da se taj prostor etnički očisti, na kojem je insistirao tužitelj, prepisujući pritom stručne teoretske literature o ovom institutu kojeg ne poznaje domaće krivično zakonodavstvo, a ničim ga ne dokazujući niti čak određivši koji se od tri, u sudskoj praksi izdiferencirana oblika, primjenjuje na drugooptuženog.

66. Iz optužnice proizilazi da je Milko Mučibabić počinio osnovni oblik UZP-a, odnosno da je bio svjesni učesnik UZP-a koji je postupao u namjeri realizacije zajedničkog cilja- progona nesrba na nacionalnoj osnovi, odnosno da je postupao sa kvalifikovanim umišljajem koji podrazumijeva ne samo biti svjestan i htjeti krivično djelo, već krivičnim djelom željeti ostvariti cilj.

67. Umišljaj i namjera se po braniocu drugooptuženog ne mogu pretpostavljati, njih treba jasno dokazati, što tužilac u konkretnom slučaju nije učinio. On nije dokazao postojanje drugih elemenata krivičnog djela koje ovom optuženom stavlja na teret.

68. Na kraju, smatrajući da je u potpunosti uspjela demantovati optužbu u odnosu na UZP i krivično djelo koje se u vezi s njim stavlja na teret drugooptuženom, odbrana

drugooptuženog je predložila da Sud donese presudu kojom se ovaj optuženi oslobađa od optužbe a da za tačku II optužnice, predmet dostavi na postupanje stvarno i mjesno nadležnom Sudu.

d) Drugooptuženi Milko Mučibabić

69. Drugooptuženi Milko Mučibabić nije posebno iznosio završnu riječ već je samo izjavio kako ostaje kod navoda svog branioa.

4. Procesne odluke

a) Utvrđene činjenice

70. Dana 04.11.2008. godine, Tužilaštvo BiH je, u skladu sa članom 4. Zakona o ustupanju, podnijelo prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica (prijedlog) kojim traži da Sud formalno primi na znanje činjenice utvrđene pravosnažnom presudom Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) u presudi u predmetu *Tužilac protiv Radoslava Brđanina* (IT-99-36) (presuda pretresnog vijeća u predmetu *Brđanin*).

71. Potom je Tužilaštvo, dana 12.11.2008. godine dostavilo izmijenjeni prijedlog za formalnim primanjem na znanje činjenica utvrđenih u presudi pretresnog vijeća i presudi apelacionog vijeća MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Radoslava Brđanina* (IT-99-36).

72. Tužilaštvo je tražilo da Sud prihvati kao dokazane ukupno trideset i dvije činjenice utvrđene u gore navedenim presudama.

73. Tužilac je istakao da se predložene činjenice odnose na postojanje državne politike progona nesrpskog stanovništva koju je ustanovila samoproglašena Srpska Bosna i Hercegovina a koja politika je svoju realizaciju doživjela kroz "Strateške ciljeve Srpskog naroda". Kao argumenti za usvajanje prijedloga, navedeni su principi ekonomičnosti postupka i sudenja u razumnom roku, definisani članom 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP).

74. U vezi sa eventualnim implikacijama na prava optuženih u slučaju da Sud usvoji njegov prijedlog, tužilac je istakao da se predložene činjenice odnose na utvrđivanje postojanja državne politike progona, odnosno da se ne dotiču pitanja svijesti i znanja optuženih o postojanju te politike, kao subjektivnog elementa bića krivičnih djela za koja se optuženi terete tačkom I optužnice. Na kraju prijedloga tužilac je napomenuo da su neke od predloženih činjenica bile neuspješno osporavane tokom žalbenog postupka pred MKSJ.

75. Komentirajući prijedlog tužioca, odbrana prvooptuženog je istakla da je isti stigao kasno te se ukratko osvrnula na kriterije koje Sud primjenjuje prilikom odlučivanja o prihvatljivosti činjenica utvrđenih presudama MKSJ. Analizirajući ove kriterije odbrana je naročito imala zamjerke na paragrafe iz drugostepene presude u kojima je izraženo mišljenje Radoslava Brđjanina.

76. Zatim, odbrana je istakla da su u vezi sa nekim od predloženih činjenica (činjenica pod rednim brojem 9.) već saslušani svjedoci.

77. Tokom zaključnog razmatranja odbrana prvooptuženog je istakla da ne spori činjenicu da je došlo do uspostavljanja srpskih autonomnih oblasti ali da je za njih neprihvatljiva težnja tužioca da se kroz ove činjenice utvrdi postojanje široko rasprostranjenog i sistematičnog napada.

78. Krešimir Zubak, branilac drugooptuženog, je istakao da neke od predloženih činjenica idu u korist njegovom branjeniku ali da se iz formalnih razloga protiv prijedlogu tužioca. Argumente za ovakav stav našao je prije svega u korištenoj terminologiji. Nadalje, prigovorio je i okolnosti što odbrana u prilogu prijedloga Tužilaštva nije dobila i integralni tekst presuda.

79. Na kraju, branilac je istakao da nije sporno da je došlo do uspostavljanja srpskih autonomnih oblasti i da je postojala politika progona ali da njegov branjenik kao obični policajac, nije sudjelovao u realizaciji takve politike.

80. Odbrana prvooptuženog je u dva podneska iznijela svoj prijedlog za prihvatanje utvrđenih činjenica. Prvim podneskom se traži da Sud prihvati kao utvrđenu činjenicu koja stoji u paragrafu 410. u presudi pretresnog vijeća MKSJ, predmet *Tužilac protiv Milorada Krncjelca (IT-97-25-A)*, od 15.03.2002. godine, a drugi podnesak se odnosi na činjenice, odnosno na pravna tumačenja postupajućih vijeća u predmetima MKSJ koji su vođeni *Tužilac protiv Nasera Orića (IT-03-68)* i *Tužilac protiv Zejnila Delalića i dr. (IT-96-21-1)*.

81. Dana 14.01.2009. godine, Sud je na osnovu člana 4. Zakona o ustupanju donio rješenje kojim je djelimično prihvatio prijedloge Tužilaštva i odbrane prvooptuženog.

82. Sud je kao dokazane prihvatio 12 činjenica koje je predložilo Tužilaštvo a koje su utvrđene u postupcima pred MKSJ i to:

1. „Tokom druge polovine 1991. već je izgledalo malo vjerovatno da će SRBiH ostati u SFRJ. Pretresno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da je tokom tog perioda rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog odbora SDS-a kao i bosanske Srbe predstavnike oružanih snaga, zasnovalo plan da poveže područja u BiH sa srpskim stanovništvom, da nad tim područjima preuzme kontrolu i da stvori zasebnu državu bosanskih Srba iz koje će biti trajno uklonjena većina nesrba (dalje u tekstu: Strateški plan). Rukovodstvo bosanskih Srba znalo je da se Strateški plan može provesti samo uz pomoć sile i straha.“ (paragraf 65.)
2. „Glavni odbor SDS-a objavio je 19. decembra 1991. dokument pod naslovom “Uputstvo o organizovanju i djelovanju organa srpskog naroda u Bosni i Hercegovini u vanrednim okolnostima” (dalje u tekstu: Uputstvo s varijantom A i B). To uputstvo propisuje na koji način će biti provedene određene utvrđene aktivnosti u svim opštinama u kojima žive Srbi, a u suštini se radi o nacrtu za preuzimanje vlasti od strane bosanskih Srba...” (paragraf 69.)

3. „Početkom 1992., dok su trajali međunarodni pregovori kojima se pokušavalo riješiti pitanje statusa BiH, rukovodstvo bosanskih Srba provelo je svoj plan da teritorije koje su smatrali svojim odvoje o postojećih struktura SRBiH i stvore zasebnu državu bosanskih Srba. Skupština Srpske Republike BiH proglasila je 9. januara 1992. Srpsku Republiku BiH, koja će 12. avgusta 1992. biti preimenovana u Republiku Srpsku (dalje u tekstu: RS), Ona se sastojala od tzv. srpskih autonomnih regija i oblasti, među kojima je bila i Autonomna Regija Krajina.“ (paragraf 71.)
4. „Krajem marta 1992. rukovodstvo bosanskih Srba preduzelo je u cilju provođenja Strateškog plana mjere za odvajanje policijskih snaga bosanskih Srba od nesrpskih policijskih snaga, te za stavljanje policije bosanskih Srba pod civilnu komandu bosanskih Srba.“ (paragraf 73.)
5. „Skupština Srpske Republike BiH osnovala je 27. marta 1992. Srpsko ministarstvo unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP). Ministarstvo narodne odbrane Srpske Republike BiH 16. aprila 1992. donijelo je odluku o tome da Teritorijalna odbrana (dalje u tekstu: TO) predstavlja oružanu snagu Srpske Republike BiH, te da komandovanje i rukovođenje TO-om vrše opštinski, oblasni i regionalni štabovi, kao i štab TO-a Srpske Republike BiH.“ (paragraf 73.)
6. „Na 16. sjednici Skupštine Srpske Republike BiH, održanoj 12. maja 1992., kada je oružani sukob već započeo, Radovan Karadžić je iznio šest strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Prvi i najsudbonosniji cilj bilo je “razdvajanje od druge dvije nacionalne zajednice – državno razdvajanje”. Drugi ciljevi bili su uspostava koridora između Semberije i Krajine, uspostavljanje koridora u dolini rijeke Drine, formiranje granice na rijekama Uni i Neretvi, podjela grada Sarajeva na srpski i muslimanski dio i konačno – pristup moru za Srpsku Republiku BiH.“ (paragraf 75.)
7. „U suštini, ovi strateški ciljevi predstavljali su plan zauzimanja i kontrole teritorije, uspostavljanja države bosanskih Srba, odbrane definisanih granica i odvajanja od drugih etničkih zajednica u BiH.“ (paragraf 76.)
8. „Pretno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da je prvi strateški cilj za sobom povlačio trajno uklanjanje značajnog dijela nesrpskog stanovništva s teritorije zamišljene države bosanskih Srba.“ (paragraf 77.)
9. „Šesnaesta sjednica Skupštine Srpske Republike BiH predstavlja kulminaciju jednog političkog procesa. Na tom zasjedanju nisu samo artikulirani strateški ciljevi srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, nego je Skupština Srpske Republike BiH učinila i ključni korak prema ostvarenju tih ciljeva: osnovana je Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: VRS), koja je stavljena pod vrhovnu komandu Predsjedništva Srpske Republike BiH. General-potpukovnik Ratko Mladić prihvatio je položaj komandanta Glavnog štaba VRS-a, očigledno znajući da politički kurs formulisan na 16. sjednici Skupštine Srpske Republike BiH nužno vodi u masovno, nasilno i stalno uklanjanje nesrpskog stanovništva s teritorije proglašene Srpske Republike BiH i prihvatajući da VRS odigra ključnu ulogu u provođenju te politike. On

je zapravo potvrdio da dijeli stanovišta političkog rukovodstva bosanskih Srba. General-potpukovnik Ratko Mladić i njegovi neposredno podređeni te su političke strateške ciljeve pretvorili u operativne imperativne VRS-a.“ (paragraf 78.)

10. „U jesen 1991., u SRBiH su osnovane još četiri srpske autonomne oblasti. To su bile Srpska Autonomna Oblast Hercegovina, Srpska Autonomna Oblast Romanija-Birač, Srpska Autonomna Oblast Semberija i Srpska Autonomna Oblast Sjeverna Bosna.“ (paragraf 167.)

11. „Dana 21. novembra 1991., Skupština srpskog naroda u BiH (dalje u tekstu: Skupština Srpske Republike BiH) je na svojoj 2. Sjednici verifikovala osnivanje ARK-a i još četiri srpske autonomne oblasti. Tom ratifikacijom su ARK i druge četiri srpske autonomne oblasti postale sastavni dijelovi Srpske Republike BiH.“ (paragraf 167.)

12. „Pretno vijeće se uvjerilo da je osnivanje ARK-a i ostalih srpskih autonomnih oblasti i njihova koordinacija koju su vršili organi vlasti Srpske Republike BiH predstavljalo ključni i presudni korak ka provođenju Strateškog plana.“ (paragraf 167.)

83. Sud je kao dokazanu prihvatio jednu činjenicu koju je predložila odbrana prvooptuženog a koja je utvrđena u postupcima pred MKSJ i to:

„Vojnici su tu dvojicu zatočenika odveli do Kalinovika vojnim kamionom, odvojili ih od ostale dvanaestorice i odveli u stanicu policije. Tamo su ih stavili u pritvor i od njih tražili da voze automobile, za slučaj da se nađe na nagazne mine.“ (paragraf 410.)

84. U skladu sa članom 4. Zakona o ustupanju, Sud može, na zahtjev jedne od strana ili *proprio motu* odlučiti da prihvati kao dokazane činjenice koje su utvrđene u pravosnažnim odlukama donesenim u postupcima pred MKSJ. Sud je prihvatio činjenice vodeći se, između ostalog, praksom MKSJ koja se odnosi na Pravilo 94(B) Pravidnika o postupku i dokazima Tribunala (vidi npr. MKSJ, pretresno vijeće, *Tužilac protiv Momčila Krajišnika*, predmet broj IT-00-39-T, odluka o trećem i četvrtom prijedlogu Tužilaštva za formalno primanje na znanje presuđenih činjenica od 24.3.2005. godine, str. 8; *Tužilac protiv Zorana Kupreškića i drugih*, predmet broj IT-95-16-A, odluka žalbenog vijeća o zahtjevima Drage Josipovića, Zorana Kupreškića i Vlatka Kupreškića za uvođenje dodatnih dokaza u skladu sa Pravilom 115 i za primanje na znanje u skladu sa Pravilom 94 (B).

85. Sud je našao da su prihvaćene činjenice konkretne i da se mogu identifikovati, te da su po svojoj prirodi uopštene i da ne upućuju na pojedinačnu krivičnu odgovornost optuženog. Nadalje, činjenice su od značaja za predmet protiv optuženih Krste Savića i Milka Mučibabića koji se vodi pred Sudom BiH, pošto se on tereti za krivična djela koja su počinjena u sklopu širokorasprostranjenog ili sistematskog napada na nerspsko stanovništvo i koja su u vezi sa provođenjem strateških ciljeva srpskog naroda u Bosni i Hercegovina, na području opština Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje.

86. Sud je našao da se formalnim primanjem na znanje činjenica utvrđenih pred MKSJ postiže ekonomičnost postupka. Ta svrha je u skladu sa pravom optuženih na suđenje bez odlaganja zagarantovano članom 13. ZKP-a i članom 6. stav 1. Evropske konvencije. Međutim, bez obzira na to, ta svrha mora biti uskladena sa principom pretpostavke nevinosti i pravom optuženih na pravično suđenje zagarantovano članom 6. Evropske konvencije.

87. Kroz analizu prijedloga odbrane prvooptuženog se napominje da je *conditio sine qua non*, da se radi o zaključku u vezi sa postojanjem, odnosno nepostojanjem određenih relevantnih činjenica. Dakle, paragrafi o pravnim i drugim sličnim pitanjima koja su raspravljana u presudi ne spadaju u ovu kategoriju.

88. Nalazeći da se upravo u prijedlogu branilaca prvooptuženog od 16.12.2008. godine, navode paragrafi kojima se izražavaju pravni stavovi postupajućih vijeća, Sud je zaključio da su citirani paragrafi nepodobni za primjenu odredbe iz člana 4. Zakona o ustupanju.

89. Primjenom kriterija relevantnosti, Sud je odbio da prihvati paragrafe presude pretresnog vijeća u predmetu MKSJ *Tužilac protiv Radoslava Brđanina (IT-99-36-1)*, pod brojem: 1., 2., 4., 7., 10., 11., 15. i 17., te dijelove paragrafa pod brojem 5. i 20¹.

90. Isto tako, odbijeni su i prijedlozi tužioca da se prihvate činjenice iz drugostepene presude u predmetu MKSJ *Tužilac protiv Radoslava Brđanina (IT-99-36-1)*. Naime, iz tih činjenica samo proizilazi da je relevantni dio prvostepene presude bio osporavan, te da je osporavanje bilo neuspješno.

91. U vezi sa kriterijem da se činjenica koju formuliра strana-predlagač ne smije materijalno razlikovati od formulacije u izvornoj presudi, treba napomenuti da je vijeće činjenicu koju je predložila odbrana prvooptuženog u podnesku od 03.12.2008. godine, prihvatilo u skladu sa originalnom formulacijom iz presude pretresnog vijeća MKSJ u predmetu *Tužilac protiv Milorada Krncjelca (T-97-25-1)*.

b) Izuzetak od neposrednog izvođenja dokaza

92. Budući da je svjedok Huso Tukelija dana 19.09.2008. godine preminuo, o čemu je tužilac kao dokaz dostavio dopis Državne agencije za istrage i zaštitu (dokaz Tužilaštva T-85) u čijem prilogu se nalazi izvod iz matične knjige umrlih za Husu Tukeliju, postupilo se u skladu sa odredbom iz člana 273. stav 2. ZKP BiH, na način da je na nastavku glavnog pretresa održanog dana 03.12.2008. godine pročitao iskaz svjedoka Huse Tukelije, kojeg je on, dana 29.10.2007. godine, dao prilikom saslušanja u istrazi.

93. Na ročištu od 16.10.2008. godine, uz isključenu javnost pročitao je iskaz svjedoka Fehma Kadić. Razlog za odstupanja od načela neposrednog izvođenja dokaza se ogleda u činjenici što je svjedok Fehma Kadić u odgovoru na poziv obavijestila Sud da zbog zdravstvenog stanja ne može svjedočiti, pri čemu je u prilogu svog dopisa dostavila određenu medicinsku dokumentaciju.

¹ Misli se na numeraciju koju je Tužilaštvo koristilo u svom prijedlogu.

94. Tužilac je u namjeri da na praktičan način riješi novonastalu situaciju predložio da se, ako se odbrana ne protiv, bez dodatnog vještačenja pročita iskaz svjedoka Fehme Kadić. Budući da se odbrana nije protivila takvom načinu izvođenja dokaza ističući da na tu okolnost neće prigovarati u eventualnoj žalbenoj fazi postupka, vijeće je dozvolilo čitanje iskaza Fehme Kadić.

95. Pored ova dva svjedoka, čitanjem iskaza iz istrage uvedena je izjava svjedoka Hate Mahremić. Razlog iz kojeg je odlučeno da se postupi na ovaj način, ogleda se u činjenici da se Hata Mehremić, nalazi u teškom zdravstvenom stanju i njen dolazak na Sud bi bio skopčan sa znatnim poteškoćama.

96. Budući da je ove okolnosti potvrdio i vještak Davorin Kozomara, vijeće je odlučilo da prihvati prijedlog tužioca i dozvoli da se pročita iskaz svjedoka Hate Mehremić, kojeg je ona dala u istrazi.

c) Način ispitivanja svjedoka i isključenje javnosti

97. Polazeći od prijedloga Tužilaštva BiH broj KT-RZ97/06 od 07.02.2008. godine i 11.02.2008. godine, sudija za prethodni postupak ovog suda je donio rješenje broj X-KRN-07/400 od 12.02.2009. godine kojim se za devet svjedoka određuju pseudonimi i to A, B, C, D, E, F, G, H i I.

98. Ovakva odluka je donesena iz razloga što je sudija za prethodni postupak zaključio da će u slučaju da budu korišteni pravi lični podaci ovih devet svjedoka doći do ugrožavanja njihove sigurnosti te sigurnosti njihovih porodica.

99. Postupajući po prijedlogu Tužilaštva, Sud je dana 19.02.2008. godine donio rješenje kojim se svjedocima kojima su dodijeljeni pseudonimi A, B i E u predmetu Suda broj X-KR-07/419, Ratko Bundalo i dr., za potrebe ovog predmeta dodjeljuju pseudonimi A-1, B-1 i E-1.

100. Svjedok A-1 se dana 01.10.2008. godine, prilikom pristupanja na pretres izjasnio da ne želi nikakve mjere zaštite, napominjući da je njegov identitet u sredini iz koje dolazi poznat.

101. Nakon ovakvog izjašnjenja vijeće je odlučilo da svjedok A-1 (Dragan Cerovina) dadne svoj iskaz bez bilo kakvih mjera zaštite.

102. Vijeće je na ročištu od 15.10.2008. godine, nakon što je saslušano predloženog svjedoka te izjašnjenje Tužilaštva i odbrane, imajući u vidu da odbrana nije izrazila svoje protivljenje, donijelo rješenje da se svjedoku W dodijeli pseudonim i da svjedoči iza paravana.

103. Izuzev već dva nabrojana zaštićena svjedoka, vijeće je tokom pretresa svim ostalim zaštićenim svjedocima dodijelilo dodatne mjere zaštite koje ovisno od svjedoka do svjedoka obuhvataju svjedočenje iza paravana, isključenje javnosti, zabrana objavljivanja fotografije i lika svjedoka i isključenje video streaminga.

104. Prilikom donošenja odluka o dodjeljivanju dodatnih mjera zaštite, vijeće je naročito imalo u vidu činjenicu da odbrana nije izrazila protivljenje da se dodjele dodatne mjere zaštite.

d) Prihvatljivost pojedinih dokaza

105. Prvi put, prilikom unakrsnog ispitivanja svjedoka Jove Čokorila, tužilac je koristio kopiju rokovnika pronađenog u prostorijama CSB Trebinje, ovjerenu od strane ICTY. Tom prilikom tužilac je tvrdio da se radi o zapisnicima sa sastanaka načelnika CSB Trebinje sa načelnicima SJB sa područja CSB Trebinje.

106. Odbrane oba optužena su prigovorila na ovaj dokaz ukazujući da pomenuti rokovnik nema formu zapisnika i da se u tom smislu ne može raditi o zvaničnom zapisniku sa pomenutih sastanaka.

107. Predmetni dokaz je uveden naknadno i označen sa brojem T-170.

108. Vijeće je pažljivo analiziralo sadržaj rokovnika i ocijenilo da se ne može raditi o zvaničnim zapisnicima, pa je slijedom takvog stava ovaj dokaz analizirala u kontekstu drugih dokaza i navoda svjedoka koji su potvrdili da sadržaj rokovnika odgovara činjeničnom stanju.

5. Primjenjivi zakon

109. Vezano za primjenjivo materijalno pravo, odbrana je prigovorila primjeni Krivičnog zakona BiH ističući da bi trebalo primijeniti Krivični zakon SFRJ, koji je bio na snazi u vrijeme kritičnih događaja.

110. Odbrana je nadalje bila stajališta da primjena bilo kojeg drugog zakona umjesto KZ SFRJ koji je bio na snazi u periodu relevantnom za ovaj predmet predstavlja kršenje načela zakonitosti. S tim u vezi, odbrana se poziva na član 7. stav 1. Evropske konvencije i član 15. stav 1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

111. Član 3. KZ BiH reguliše načelo zakonitosti, to jest, da se krivična djela i krivičnopravne sankcije propisuju samo zakonom, te da nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna sankcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna. Uz to, član 4. KZ BiH reguliše da se na počinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela; ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primjenjuje se zakon koji je blaži za počinioca.

112. Član 7. stav 1. Evropske konvencije takođe propisuje načelo zakonitosti. U skladu sa članom 2.2. Ustava BiH, Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ima prioritet nad svim zakonima BiH. Nadalje, ova odredba Evropske konvencije propisuje opšte načelo kojim se zabranjuje izricanje kazne teže od one koja je bila propisana u vrijeme počinjenja krivičnog djela, ali ne propisuje primjenu najblažeg zakona.

113. Član 4a. KZ BiH propisuje da član 3. i član 4. KZ BiH ne sprječavaju suđenje i kažnjavanje nekog lica za činjenje ili nečinjenje koje se u vrijeme počinjenja *“smatralo krivičnim čjelom u skladu sa opštim principima međunarodnog prava.”*

114. Član 7. stav 2. Evropske konvencije propisuje isti izuzetak ističući da stav 1. ovog člana *“...neće uticati na suđenje i kažnjavanje nekog lica za čirjerje ili nečirjerje koje se u vrijeme počinjenja smatralo krivičnim čjelom u skladu sa opštim pravnim načelima koja priznaju civilizovani narodi.”* (Vidjeti takođe član 15. stav 1. i 2. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima koji sadrži slične odredbe. Država Bosna i Hercegovina je, kao nasljednik Jugoslavije, ratifikovala ovaj Pakt).

115. Ovim se daje mogućnost da se u opisanim okolnostima odstupi od načela iz člana 3. i 4. KZ BiH (i člana 7. stav 1. Evropske konvencije), kao i od primjene krivičnog zakona koji je bio na snazi u vrijeme počinjenja krivičnog djela i primjene blažeg zakona u postupcima koji predstavljaju krivična djela prema međunarodnom pravu.

116. Prilikom razmatranja prigovora odbrane, treba reći da se nijedna odredba KZ SFRJ, koji je bio na snazi u relevantnom periodu, nije isključivo bavila zločinima protiv čovječnosti na način na koji je to propisano članom 172. KZ BiH. Međutim, uzimajući u obzir druge odredbe važećeg materijalnog zakona, kao i opšte principe međunarodnog prava, ovaj prigovor odbrane nije mogao biti prihvaćen kao osnovan.

117. Sud ističe da krivična djela za koja su optuženi proglašeni krivim predstavljaju krivična djela prema međunarodnom običajnom pravu i stoga potpadaju pod „opšte principe međunarodnog prava” propisane članom 4a. Zakona o izmjenama i dopunama KZ BiH, i „opšta pravna načela koja priznaju civilizovani narodi” propisana stavom 2. člana 7. Evropske konvencije, iz kojeg razloga KZ BiH može biti primijenjen u ovom slučaju na osnovu ovih odredaba.

118. Nadalje, činjenica da se krivičnopravne radnje nabrojane u članu 172. KZ BiH mogu pronaći i u zakonu koji je bio na snazi u relevantnom vremenskom periodu—u vrijeme izvršenja djela, i to u članovima 134., 141., 142., 143., 144., 145., 146., 147., 154. i 186. KZ SFRJ, što implicira da su radnje optuženja bile kažnjive i po tada važećem krivičnom zakonu, dodatno podupiru zaključku Suda u vezi sa načelom zakonitosti.

119. Isto tako, primjena KZ BiH je dodatno opravdana činjenicom da je izrečena kazna u svakom slučaju blaža nego smrtna kazna koja je bila na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela, čime se zadovoljava načelo vezano za vremensko važenje krivičnog zakona, tj. primjena zakona blažeg za učinitelja, po kriteriju zapriječene kazne.

120. Gore navedeno je isto tako u skladu sa stavom koji je zauzeo Odjel I Apelacionog odjeljenja Suda BiH u svojoj presudi protiv Abduladhima Maktoufa broj KPŽ 32/05 od 4.4.2006. godine i presudi protiv Dragoja Paunovića broj KPŽ 05/16 od 27.10.2006. godine.

121. Ustavni sud Bosne i Hercegovine je razmatrao ovo pitanje u žalbi A. Maktoufa (AP 1785/06) i u svojoj odluci od 30.3.2007. godine navodi: „68. U praksi, ni u jednoj

državi bivše Jugoslavije u zakonodavstvu nije postojala mogućnost izricanja doživotnog zatvora niti dugotrajnih zatvorskih kazni, a što je Međunarodni krivični sud za zločine na području bivše Jugoslavije često činio (predmet Krstić, Galić, itd.).

122. Istovremeno, koncept KZ SFRJ je bio takav da nije predviđao postojanje dugotrajnog niti doživotnog zatvora nego je za najteža krivična djela propisivao smrtnu kaznu², a za lakše oblike maksimalne zatvorske kazne do 15 godina zatvora.

123. Dakle, jasno je da se ne može odvojiti jedna sankcija od cjelokupnosti cilja koji se želio postići kaznenom politikom u vrijeme važenja tog zakona.“

„69. U vezi s tim, Ustavni sud smatra da nije moguće jednostavno „odstraniti“ sankciju i primijeniti druge, blaže sankcije i time praktično ostaviti neadekvatno sankcionirana najteža krivična djela.“

124. Vijeće je nadalje mišljenja da je princip obavezne primjene blažeg zakona isključen kada se radi o sudenjima za krivična djela za koja je u vrijeme počinjenja bilo apsolutno predvidljivo i opšte poznato da su u suprotnosti sa opštim pravilima međunarodnog prava. U ovom konkretnom slučaju, smatra se utvrđenim da su optuženi morali znati da tokom ratnog stanja, odnosno oružanog sukoba, primjena međunarodnih pravila ima prioritet i da kršenje međunarodno zaštićenih vrijednosti povlači teške posljedice.

125. Ukoliko se analizira odredba člana 172. KZ BiH i njeno mjesto u KZ BiH, očigledno je da biće ovog krivičnog djela uključuje, između ostalog, elemente kršenja međunarodnih pravila. Grupu krivičnih djela u koju je svrstan zločin protiv čovječnosti, karakteriše da nije dovoljno samo počiniti neku od radnji takvog krivičnog djela, nego je neophodno postojanje svijesti da se tim počinjenjem krše međunarodna pravila.

126. Pretpostavka da optuženi mora biti svjestan da je period rata ili sukoba ili neprijateljstva posebno osjetljiv i posebno zaštićen opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava je potpuno opravdana, pa se tako ima u vidu postojanje svijesti da sva učinjena djela imaju još veći značaj i da njihovo počinjenje povlači još teže posljedice nego što bi to inače bio slučaj.

127. Treba istaći i da je odbrana tražila primjenu KZ SFRJ, kao blažeg zakona po obliku krivične odgovornosti. Naime odbrana tvrdi da je KZ SFRJ predvidio samo dva oblika krivične odgovornosti i to po osnovu izvršenja djela i po osnovu komandne odgovornosti. Sa druge strane, prema odbrani, neprihvatljiva je primjena instituta udruženog zločinačkog poduhvata.

128. U vezi sa ovim prigovorom vijeće podsjeća da je u više predmeta MKSJ utvrđeno da institut udruženog zločinačkog poduhvata predstavlja sastavni dio međunarodnog običajnog prava i da je ovaj oblik krivične odgovornosti, postojao u vrijeme učinjenja djela koja se optuženom stavljaju na teret, odnosno definisan je još

² Radi pojašnjenja, odredba iz člana 38. stav 2. KZ SFRJ je predviđala da se za djela za koja je zapriječena smrtna kazna može izreći kazna zatvora u trajanju od dvadeset godina, dok je opšti maksimum za kaznu zatvora iznosio petnaest godina.

u vrijeme postupaka koji su se vodili za koncentracione logore u nacističkoj Njemačkoj.

129. Takav stav zauzelo je i vijeće Apelacionog odjeljenja Suda BiH u postupku protiv Mitra Raševića i Save Todovića (presuda broj X-KRŽ-06/275 od 06.11.2008. godine, str. 27.).

130. Dodatni argument za primjenu međunarodnog humanitarnog prava, se ogleda u činjenici da je u vrijeme kada su počinjena krivična djela, Bosna i Hercegovina kao nasljednica države SFRJ bila strana potpisnica svih relevantnih međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom, odnosno krivičnom pravu.³

131. Isto tako, običajni status krivične odgovornosti za zločin protiv čovječnosti i pojedinačne odgovornosti za ratne zločine počinjene 1992. godine potvrđen je i od strane Generalnog sekretara UN-a⁴, Komisije za međunarodno pravo⁵, kao i jurisprudencijom MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSR)⁶.

132. Ove institucije su utvrdile da krivična odgovornost za zločin protiv čovječnosti predstavlja imperativni standard međunarodnog prava odnosno *jus cogens*.⁷ Zbog toga se čini neospornim da su zločini protiv čovječnosti 1992. godine predstavljali dio međunarodnog običajnog prava. Ovaj zaključak potvrdila je i Studija o običajnom međunarodnom humanitarnom pravu⁸ sačinjena od strane Međunarodnog komiteta Crvenog krsta.

133. Prema toj Studiji „teške povrede međunarodnog humanitarnog prava predstavljaju ratne zločine“ (pravilo 156), „pojedinci su krivično odgovorni za ratne zločine koje počine“ (pravilo 151) i „Države moraju istraživati ratne zločine navodno počinjene od strane svojih državljana ili oružanih snaga, odnosno na vlastitoj teritoriji, te ako je potrebno, krivično goniti osumnjičene. Takođe moraju istraživati i druge ratne zločine iz svoje nadležnosti i, ako je potrebno, krivično goniti osumnjičene“ (pravilo 158).

134. Principi međunarodnog prava priznatog Rezolucijom 95 (I) Generalne skupštine UN (1946.g.) kao i od strane Komisije za međunarodno pravo (1950.g.) odnose se na „Nirnberšku povelju i presude Suda“, te stoga i na ratne zločine općenito. „Principi međunarodnog prava priznati Poveljom Nirnberškog suda i presudama Suda“,

³ Ovo posebno uključuje: Konvenciju o genocidu (1948.g.); Ženevske konvencije (1949.) i njihove dodatne protokole (1977.g.); Konvenciju o ropstvu izmijenjenu 1956.g.; Konvenciju o rasnoj diskriminaciji (1966.g.); Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.g.); Konvenciju o neprimjenjivosti zastare ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti (1968.g.); Konvenciju o aparthejdu (1973.g.); Konvenciju o eliminaciji svih vrsta diskriminacije protiv žena (1979.g.), UN Konvenciju o torturi (1984.g.)

⁴ Izvještaj Generalnog sekretara UN u skladu sa stavom 2. Rezolucije 808 Vijeća sigurnosti od 03.05.1993.godine, dijelovi 34-35 i 47-48.

⁵ Komisija za međunarodno pravo, Komentar Nacrta Zakona o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva (1996.g.)

⁶ MKSJ, Žalbeno vijeće, predmet Tadić, Odluka o prijedlogu odbrane za interlokutomu žalbu u pogledu nadležnosti, 02.10.1995.g., stav 151.; MKSJ, Pretresno vijeće, presuda u predmetu Tadić od 07.05.1997.g.; stavovi 618-623;

⁷ Komisija za međunarodno pravo, Komentar Nacrta odredbi o odgovornosti države za radnje nezakonite prema međunarodnom pravu (2001.g.), član 26.

⁸ Jean-Marie Henchacrts i Luise Doswald-Beck; Običajno međunarodno humanitarno pravo; MKCK, Cambridge University Press, 2005., str. 568 i dalje.

usvojeni od strane Komisije za međunarodno pravo 1950. godine i dostavljeni Generalnoj Skupštini propisuju u principu br. 1: „Svako ko poćini neko djelo koje po međunarodnom pravu predstavlja zloćin smatraće se odgovornim, te stoga podliježe kaŕnjavanju“.

135. Princip II takođe propisuje: “Ćinjenica da se domaćim zakonom ne izriće kazna za djelo koje prema međunarodnom pravu predstavlja zloćin ne oslobađa odgovornosti osobu koja je djelo poćinila prema međunarodnom pravu.“

136. Zbog toga krivićno djelo zloćin protiv ćovjećnosti treba u svakom slućaju svrstati u „opće principe međunarodnog prava“ iz ćlana 3. i 4. (a) KZ BiH. Zato je, bez obzira na to da li se posmatra sa aspekta međunarodnog obićajnog prava, međunarodnog ugovornog prava ili „principa međunarodnog prava“, nesporno je da su zloćin protiv ćovjećnosti predstavljali krivićna djela u kritićnom periodu, odnosno da je naćelo zakonitosti bilo zadovoljeno i u smislu *nullum crimen sine lege* i *nulla poena sine lege*.

137. Prema tome, krivićno djelo zloćin protiv ćovjećnosti, u skladu sa odredbama iz zajednićkog ćlana 3. stav 1. taćke (a) i (c) Źenevskih konvencija i ćlana 27. Źenevske konvencije o zašćiti civilnih lica za vrijeme rata od 12.08.1949. godine, treba u svakom slućaju podvesti pod „međunarodno pravo“, odnosno „opće principe međunarodnog prava“ iz ćlana 3. i 4. (a) KZ BiH. Dakle, nesporno je da je zloćin protiv ćovjećnosti, bez obzira na oblik krivićne odgovornosti, predstavljao krivićno djelo u inkriminisanim periodu.

6. Nalazi Suda

a) Opšta razmatranja u pogledu ocjene dokaza

138. Sud je cijenio dokaze u skladu sa vaŕećim procesnim zakonom, odnosno Zakonom o krivićnom postupku Bosne i Hercegovine. Nadalje, na optuŕene primijenio pretpostavku nevinosti definisanu ćlanom 3. ZKP BiH, koja predstavlja temeljni princip savremenog krivićnog zakonodavstva, tako da je Tuŕilaštvo snosilo teret dokazivanja krivice optuŕenih.

139. Prilikom ocjene iskaza svjedoka, vijeće je u obzir uzelo njihovo drŕanje, vladanje, karakter u mjeri u kojoj je to bilo moguće, kao i logićnost i konzistentnost njihovih iskaza. U pogledu svih svjedoka, Sud je takođe u obzir uzeo vjerovatnoću, dosljednost i druge dokaze, te okolnosti predmeta.

140. Nadalje, Sud je tokom cijelog postupka bio svjestan ćinjenice da kredibilitet svjedoka zavisi od njihovog poznavanja ćinjenica o kojima su svjedoćili, njihovog integriteta, iskrenosti i okolnosti da su se obavezali da će govoriti istinu u smislu date zakletve.

141. Nije dovoljno samo da je iskaz svjedoka dat iskreno. Pravo pitanje u pogledu datih iskaza nije da li su iskazi dati iskreno, nego takođe i da li su pouzdani. Pretresno vijeće je tokom cijelog postupka bilo svjesno da je u iskazima o ćinjenicama koje su

se dogodile ponekada (puno) godina prije davanja iskaza prisutna nesigurnost uslijed nestalnosti ljudske percepcije traumatičnih događaja i sjećanja na njih.

142. Vijeće je posebno cijenilo iskaze svjedoka koji su u vrijeme dok su prisustvovali događajima o kojima su svjedočili bili izloženi jakom stresu i traumi. Prema ocjeni ovog vijeća, određena odstupanja u vezi sa redoslijedom događaja i njihovim vremenskim trajanjem, ne utiču na kredibilitet iskaza u pogledu navoda da li su se neki događaji i desili. Isto tako, vijeće je bilo svjesno da postoji mogućnost da takvi svjedoci kad opisuju prisustvo i ponašanje određenih osoba naprave grešku. Međutim u slučajevima kada drugi dokazi potvrđuju prisustvo određene osobe, vijeće je u potpunosti poklanjalo vjeru opisima i detaljima koje je takav svjedok naveo.

143. U pogledu dokaza iz druge ruke, Sud ističe da se u sudskoj praksi prilično ustalio stav prema kojem su dokazi iz druge ruke prihvatljivi. Pored toga, u smislu člana 15. ZKP BiH, sud je slobodan u ocjeni dokaza. Stav je da vijeće mora biti uvjereno da su ti dokazi pouzdani, odnosno da ako se radi o iskazima svjedoka, oni moraju biti dobrovoljno dati, istiniti, odnosno pribavljeni na zakonit način. Konkretno, dokazna vrijednost iskaza iz druge ruke zavisi od konteksta i karaktera predmetnog iskaza i/ili od toga da li je taj iskaz potkrijepljen i drugim odgovarajućim dokazima.

144. Vijeće smatra da posredni dokazi predstavljaju dokaze o činjenicama, odnosno o događajima ili krivičnom djelu iz kojih logično proizilazi relevantna činjenica. Pošto su se neki od kritičnih događaja po svemu sudeći desili u vrijeme kada na licu mjesta nije bilo puno svjedoka i pošto je mogućnost utvrđivanja relevantnih činjenica kroz iskaze svjedoka i materijalne dokaze koji direktno potvrđuju te činjenice bila problematična ili nemoguća, posredni dokazi su tada mogli biti ključni element ne samo za Tužilaštvo nego i za optuženog.

145. Takvi dokazi uzeti pojedinačno mogu biti sami po sebi nedovoljni, ali ukoliko se sagledaju u svojoj ukupnosti njihov kolektivni i kumulativni karakter može biti razotkrivajući i ponekad presudan.

146. Za vijeće je od naročite važnosti bio redoslijed i vremenska povezanost događaja koji su obuhvaćeni optužnicom, kao i istovjetan način njihovog odvijanja.

147. U ovom konkretnom predmetu, dokumentarni dokazi su bili obimni i oni su od naročitog značaja. U toku suđenja, za uvođenje u dokaze predložen je određeni broj dokumenata koje je odbrana osporavala. Sud je, u cilju odlučivanja o njihovoj pouzdanosti i dokaznoj vrijednosti uzeo u obzir sve druge elemente koji se odnose na takve dokaze.

148. Odbrana je smatrala da su neki dokumenti „za koje ne postoji dokaz o autorstvu i vjerodostojnosti“ nepouzdati i da ne mogu imati nikakvu težinu. Isto tako odbrana je tvrdila da su određeni dokumenti sastavljeni dijelom od vojnih a dijelom od civilnih vlasti što za vijeće nije bilo od posebnog značaja. U konkretnom slučaju, vijeće je na osnovu takvih dokaza izvelo zaključak o postojanju sistema komunikacije i protoka informacija.

149. Činjenica da neki dokument nije potpisan ili nema pečat ne znači nužno da isti nije vjerodostojan (posebno kada se radi o kopijama dokumenata poslanih teleprinterom). Sud nije smatrao da dokumenti bez potpisa i pečata, *a priori*, nisu vjerodostojni. Cijelo vrijeme imajući na umu princip prema kojem teret dokazivanja vjerodostojnosti ostaje na Tužilaštvu, Sud je pregledao sve predočene dokumente, jedan po jedan, i smatra da je Tužilaštvo dokazalo njihovu vjerodostojnost van svake razumne sumnje. Da bi ocijenio vjerodostojnost dokumenata, Sud ih je razmatrao u svjetlu dokaza kao što su drugi dokumentarni dokazi i iskazi svjedoka. Pored toga, čak i kada je Sud bio uvjeren u vjerodostojnost dokumenata on nije automatski prihvatao izjave sadržane u tim dokumentima kao tačan prikaz činjenica, već je u svakom konkretnom slučaju ocjenjivao vjerodostojnost sadržaja u svjetlu drugih izvedenih dokaza.

150. Takođe, članom 15. ZKP-a BiH ustanovljen je princip slobodne ocjene dokaza, koji daje Sudu pravo da ocjenjuje postojanje ili nepostojanje činjenica slobodno. Ocjena da li postoji ili ne postoji neka činjenica se ne vezuje, niti je ograničena posebnim formalnim dokaznim pravilima. Vrijednost dokaza nije unaprijed određena, ni kvalitativno ni kvantitativno.

151. U smislu slobodne ocjene dokaza Sud je dužan savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u vezi s ostalim dokazima i na osnovu takve ocjene izvesti zaključak o tome da li je neka činjenica dokazana, pri tome ocjena dokaza obuhvata njihovu logičku i psihološku ocjenu.

152. Dakle, slobodna ocjena dokaza je ograničena principom zakonitosti dokaza i ni ničim drugim.

153. Bitno je istaći da je članom 10. ZKP-a BiH definiran je pojam nezakonitog dokaza, na način da se kao pravno nevaljani dokazi određuju oni izvori saznanja koji su pribavljeni ili izvođeni na zakonom zabranjen način. Dokazi pribavljeni povredama osnovnih ljudskih prava i sloboda, kao i bitnim povredama procesnog zakona označavaju se kao nezakonito pribavljeni dokazi, koji predstavljaju pravno nevaljane dokaze na kojima nije moguće temeljiti sudsku odluku.

154. Nadalje, često zna biti problematizirano pitanje originalnosti ili fotokopije dokumenta čiji sadržaj je važan za proces dokazivanja. Iako načelno postoji stav o potrebi da se sudu dokumenti predaju u originalu, taj stav sam po sebi ne isključuje mogućnost korištenja kao zakonitog dokaza i kopije nekog dokumenta. O tome isti stav imaju i sudovi drugih država u regiji, pa tako i Vrhovni sud Republike Hrvatske u svojoj odluci broj I KŽ-645/01:

"U pravu su optuženici kada navode da se svi dopisi koji imaju značenje dokaza podnose u izvorniku, što u konkretnom slučaju nije učinjeno sa zapisnikom o ispitivanju osumnjičenika N. Š. od 8. svibnja 1999. godine (list 72-74 spisa), niti je prvostupnijski sud, unatoč nastojanju, uspio pribaviti izvornik tijekom postupka. Međutim, protivno žalbenim navodima ne može se prihvatiti da se radi o nezakonitom dokazu u smislu čl. 9. st. 2. ZKP, samo iz tog formalnog propusta budući opt. Š. ne osporava autentičnost tog zapisnika, isti nije pribavljen kršenjem Ustavom, zakonom ili međunarodnim pravom zajamčenih prava obrane, a sam optuženik je i u toku glavne rasprave, kada

je iznosio obranu, izjavio da ostaje kod te obrane, kcja je zatim pročitana i za kcju je naveo da je upravo, ono što je pročitano, govorio pred redarstvenim vlastima. Osim toga, s obzirom da optuženik Š. u cjelosti poriče počinjenje djela n. je prihvatio da se pob. jana presuda temelji na tom dokazu pa stoga i kada bi se prihvatilo da se radi o dokazu iz čl. 9. st. 2. ZKP n. je ostvaren žalbeni osnov protupravne povrede iz čl. 367. st. 2. ZKP."

155. Što se tiče odluka Evropskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP), ustanovljeno je opšte pravilo prema kojem se procjenom dokaza bave nacionalni sudovi. Budući da u Konvenciji ne postoji izričita odredba o tome, ESLJP se nije upustio u postavljanje pravila o dokazima i čvrsto je ostao pri stavu da njegov zadatak nije da presuđuje o tome da li su dokazi bili na primjeren način prihvaćeni na suđenju, što je u načelu pitanje koje se reguliše shodno nacionalnom zakonu, nego da utvrdi da li je sudski postupak u cjelini bio pravičan.

156. Dakle, ESLJP kao i pravosuda susjednih zemalja, su zauzeli stav da je glavni cilj krivičnog postupka utvrđivanje materijalne istine, slijedom čega su kao donji prag u vezi sa zakonitošću dokaza, postavile pravičnost krivičnog postupka u cjelini, ne ograničavajući se na njegove pojedine aspekte.

b) Opšti elementi zločina protiv čovječnosti

157. Optuženi se terete za krivično djelo zločini protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h. u vezi sa tačkama a), b), d), e), f), g), h), i), i k) KZ BiH, odnosno u vezi sa tačkama a), b), d), e), f), h), i), i k) KZ BiH.

158. Da bi se neko krivično djelo okvalifikovalo kao zločin protiv čovječnosti, zakon propisuje da tužilac, pored konkretnih elemenata pojedinačnih djela, mora dokazati opšte elemente zločina protiv čovječnosti, i to:

1. postojanje širokorasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv bilo kojeg civilnog stanovništva;
2. svijest optuženih postojanju takvog napada;
3. svijest da su radnje optuženih predstavljale dio napada i da su oni bili svjestan da njihove radnje predstavljaju dio napada.

159. Na osnovu materijalnih dokaza kao i iskaza svjedoka, vijeće je utvrdilo da je u kritičnom periodu postojao širokorasprostranjen i sistematičan napad vojske, policije i paravojnih formacija na nesrpsko civilno stanovništvo na području općina Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje.

160. Zaključak o postojanju širokorasprostranjenog napada jasno proizilazi iz činjenice da su se kritični događaji odigrali na području istočne Hercegovine, i to na području četiri opštine. Po ocjeni vijeća, događaji u Gackom, Bileći, Nevesinju i Kalinoviku su međusobno povezani i oni pored činjenice što su se desili sukcesivno predstavljaju jedinstvenu cjelinu.

161. Nadalje, po ocjeni vijeća, napad na civilno stanovništvo je imao i karakter sistematičnosti. Naime, iz svih izvedenih dokaza jasno proizilazi da je napad u svim opštinama izveden na sličan, ako ne i identičan način, koji je u svakom slučaju, omogućavao najefikasniju primjenu raspoloživih snaga vojske, policije i paravojskih formacija. Dodatni argument za takav stav se ogleda u činjenici koja se tiče vremenske i prostorne povezanost napada na pojedina naselja.

162. Tako je prvo izvršen napad na civilno stanovništvo u najistočnijoj opštini (Gackom), potom je napad nastavljen dalje prema unutrašnjosti Bosne i Hercegovine ka zapadu, i to prema opštinama Bileća, potom Nevesinje i na kraju Kalinovik.

163. U pogledu ostalih obaveznih ključnih elemenata zločina protiv čovječnosti, ocijenivši izvedene dokaze pojedinačno i u njihovoj međusobnoj vezi, vijeće je utvrdilo van svake razumne sumnje da je optuženi Krsto Savić u kritično vrijeme (tj. od početka maja 1992. godine, pa do kraja iste godine) bio načelnik CSB Trebinje, te da je obavljajući tu funkciju kao jedan od članlanova udruženog zločinačkog poduhvata učestvovao u progonu nesrpskog stanovništva sa ove četiri opštine i samim tim bio svjestan da njegove radnje predstavljaju dio napada čiji je cilj progon.

164. Čak šta više, iako tužilac u optužnici nije eksplicitno naveo da je Krsto Savić bio svjestan širokorasprostranjenog i sistematičnog napada, takav zaključak se sasvim sigurno može izvući iz ukupne formulacije dispozitiva optužnice. Tačnije, ako se dispozitiv posmatra u njegovoj ukupnosti, vidljivo je da se optuženi Krsto Savić tereti da je on bio na vrhu komandnog lanca u SAO Hercegovini i da je od njegove odluke praktično zavisilo da li će doći do napadana na civilno stanovništvo i kakav će taj napad biti po svom karakteru

165. Na kraju, po ocjeni vijeća, događaji koji se Krsti Saviću stavljaju na teret, i za koje ga je ovo vijeće oglasilo krivim, podrazumijevaju da je njegova uloga nadilazila ulogu jednog običnog policajca ili vojnika. Njegova uloga u ovim događajima je bila mnogo veća, on ne samo da je bio svjestan tog napada već ga je na određeni načini inicirao i njime rukovodilo.

166. Sa druge strane u pogledu optuženog Milka Mučibabića, sasvim je jasno, kako to na kraju krajeva i iz optužnice proizilazi, da nije relevantno da li je njemu bilo poznato da postoji napad na civilno stanovništvo opština Gacko, Bileća i Kalinovik. Njegova saznanja se ograničavaju jedino i isključivo na Nevesinje.

167. Da je optuženi Mučibabić bio svjestan napada i da njegove radnje predstavljaju sastavni dio napada jasno proizilazi iz svih radnji koje je ovaj optuženi poduzeo. Nadalje, u vezi sa ovim pitanje, optuženi Mučibabić je prilikom davanja iskaza pred vijećem potvrdio, opisujući okolnosti u vezi sa prisilnim preseljenjem stanovništva, da je stanje napada, ako ne normalna, onda bilo barem redovna pojava u Nevesinju u to vrijeme.

c) Pravni standardi primjenjivani na utvrđeno činjenično stanje

168. Prilikom odlučivanja kako da kvalifikuje pojedine radnje i činjenice koje su optuženim Krsti saviću i Milku Mučibabiću vijeće je pošlo od definicija da:

- ubistvo jeste lišenje druge osobe života;
- deportacija ili prisilno preseljenje stanovništva jeste prisilno iseljenje osoba s teritorije na kojoj su zakonito prisutne protjerivanjem ili drugim mjerama prisile, bez osnova dopuštenih po međunarodnom pravu;
- da protivpravno zatvaranje i zatočavanje predstavljaju oduzimanje fizičke slobode koje je suprotno osnovnim pravilima međunarodnog prava;
- mučenje jest namjerno nanošenje snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje osobi zadržanoj od strane optuženog ili pod nadzorom optuženog, izuzimajući bol ili patnju koja je posljedica isključivo izvršenja zakonitih sankcija;
- silovanje i seksualno ropstvo predstavlja prisiljavanje druge osobe, upotrebom sile ili prijetnje direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njoj bliske osobe na seksualni odnosi ili s njim izjednačenu seksualnu radnju ili seksualno ropstvo;
- progon jest namjerno i teško, međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti skupini ljudi ili zajednici;
- prisilni nestanak osoba jest hapšenje, pritvaranje ili otimanje osoba, od strane ili s dopuštanjem, podrškom ili pristankom države ili političke organizacije, uz odbijanje da se prizna takvo lišenje slobode ili da se pruži informacija o sudbini ili o mjestu gdje se nalaze takve osobe, s namjerom da se uklone od zaštite zakona na duže vrijeme;
- druga nečovječna djela slične prirode predstavljaju djela učinjena u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja.

169. U slučajevima kada postoji mjesta za eventualnu dvojbu u vezi pravne kvalifikacije utvrđenog činjeničnog stanja, vijeće će prilikom obrazlaganja svake pojedine tačke u presudi iznijeti razloge kojima se rukovodio prilikom izvođenja pravnih zaključaka.

d) Diskriminatorna namjera i progon

170. Pretresno vijeće se pored dileme vezano za primjenu materijalnog prava koje regulira ovu oblast, bavilo pitanjem progona, kao djela koje se optuženim stavlja na teret. Suština razmatranja se svodila na postojanje odnosno nepostojanje specifične diskriminatorne namjere koju je potrebno dokazati da bi neko bio oglašen krivim za progon. Praksa MKSJ govori da je za progon potrebno dokazati da su određena osnovna prava uskraćena u cilju diskriminacije na nacionalnoj, vjerskoj, etničkoj, rasnoj ili političkoj osnovi. S tim u vezu, praksa govori da su vijeća MKSJ, zaključak o postojanju takve namjere često izvodila na osnovu posrednih dokaza i to najčešće na osnovu strukture žrtava te trajanja uskraćivanja određenih osnovnih prava.

171. Ovo vijeće je postupalo na isti način pa je tako kod optuženog Krste Savića, imajući u vidu šest strateških ciljeva srpskog naroda, o čemu je vijeće zauzelo stav

prilikom donošenja odluke o utvrđenim činjenicama, njegovu poziciju u strukturama vlast Srpske republike Bosne i Hercegovine, te brojnost i vremensko trajanje zločina protiv čovječnosti za koje je on oglašen krivim, izvan svake razumne sumnje izvelo zaključak o postojanju diskriminatorne namjere kod optuženog Krste Savića, pogotovo što je isti još u februaru 1992. godine na sastanku u Banja Luci bio jedan, ne samo od prisutnih, nego čak i jedan od onih koji su učestvovali u diskusijama planiranja podjele MUPa u BiH kao i o tom ko će koju funkciju u toj podjeli imati (T-105). Nadalje, ovakav zaključak vijeća dodatno podržavaju, npr. navodi svjedoka F, koja je istakla da je Krsto Savić izjavio da je nju grijeh poslati na razmjenu i da će je prekrstiti tako da će ona biti "njihova".

172. Sa druge strane, vijeće nije našlo da postoji dovoljno dokaza da je optuženi Milko Mučibabić posjedovao diskriminatornu namjeru. Po ocjeni vijeća, optuženi Milko Mučibabić je izvršavao nezakonite naredbe koje se tiču privođenja i zatvaranja lica nesrpske nacionalnosti, njihovog izvođenja na premlaćivanja i prinudnog preseljenja. Pošto su se ova djela desila u relativno kratkom vremenskom periodu (misli se na događaje u Nevesinju), kada je optuženi Milko Mučibabić pomogao određenom broju poznanika Muslimana da odu sa područja Nevesinja kako bi izbjegli sudbinu drugih nesrba, vijeće je zaključilo da je Milko Mučibabić bio svjestan da su naredbe koje je izvršavao bile nezakonite i usmjerene protiv nesrpskog stanovništva. Na osnovu toga vijeće je našlo da je Milko Mučibabić odgovoran da je pomogao progon nesrpskog stanovništva sa područja Nevesinja, odnosno da nije odgovoran za izvršenje veća za pomaganje progona.

173. Postojala je mogućnost, da optuženi Milko Mučibabić bude oglašen krivim za krivično djelo zločina protiv čovječnosti, bez da se oni vezuju za progon, posebno zbog činjenice što vijeće nije moglo zaključiti da je optuženi posjedovao diskriminatornu namjeru. Međutim imajući u vidu sudsku praksu MKSJ⁹, koja predviđa da u slučajevima kada optuženi lično ne posjeduje diskriminatornu namjeru, kao što je slučaj kod Milka Mučibabića, ali svjesno daje doprinos djelu, može biti oglašeno krivim za pomaganje u progonu. Dakle vijeće je na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja zaključilo da je najadekvatnije da se Milko Mučibabić oglasi za krivim za pomaganje u progonu.

174. Nadalje, isto tako, budući da djela za koja je Milko Mučibabić oglašen krivim, na odlučujući način ne doprinose učinjenju djela, što bi u konkretnom slučaju bio progon, (kako to predviđa odredba iz člana 29. stav 1. KZ BiH), vijeće ga nije moglo ni po objektivnim kriterijima oglasiti krivim za saučesništvo u progonu.

175. Dakle, imajući u vidu da *mens rea* kod optuženog Milka Mučibabića kao i značaja njegovih radnji u izvršenju progona, odnosno stepen doprinosa progonu, vijeće je našlo da je Milko Mučibabić odgovoran za pomaganje u progonu nesrpskog stanovništva sa područja opštine Nevesinje

⁹ Presuda apelacionog vijeća MKSJ u predmetu *tužilac protiv Kvočke brčj:IT-98-30/1-A* od 28.02.2005. godine, para. 110.

e) Opšta obilježja ratnoga zločina protiv civilnog stanovništva

176. U skladu sa optužnicom, optuženi se, između ostalog, terete za počinjenje krivičnog djela ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. stav 1. tačka c), e) i f) koje glase:

„Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi ili učini koje od ovih djela:

a) napad na civilno stanovništvo, na pojedine civilne osobe ili osobe onesposobljene za borbu, a taj je napad posjedovao smrću, teškom tjelesnom ozljedom ili teškim narušenjem zdravlja ljudi;

b) napad bez izbora cilja kojim se pozire na civilno stanovništvo;

c) ubijanje, namjerno nanošenje osobi snažnog tjelesnog ili duševnog bola ili patnje (mučenje), nečovječno postupanje, biološke, medicinske ili druge znanstvene eksperimente, uzimanje tkiva ili organa radi transplantacije, nanošenje velikih patnji ili povreda tjelesnog integriteta ili zdravlja;

a) raseljavanje, preseeljavanje ili prisilno odnarođjavanje ili prevođenje na drugu vjeru;

e) prisiljavanje druge osobe upotrebom sile ili prijetnjom direktnim napadom na njezin život ili tijelo ili na život ili tijelo njezine bliske osobe, na seksualni odnos ili s njim izjednačenu seksualnu radnju (silovanje), prisiljavanje na prostituciju, prinudjavanje njezina zastrašivanja i terora, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje, protupravno odvođenje u koncentracione logore i druga protuzakonita zatvaranja, oduzimanje prava na pravično i nepristrano suđenje, prisiljavanje na službu u neprijateljskim oružanim snagama ili u neprijateljskoj obavještajnoj službi ili upravi;

j) prisiljavanje na prinudni rad, izgladnjavanje stanovništva, konfiskaciju imovine, pljačkanje imovine stanovništva, protupravno, samovoljno i ucjnim potrebama neopravdano uništavanje ili prisvajanje imovine u velikim razmjerama, uzimanje nezakonite i nesrazmjerno velike kontribucije i rekvizicije, smarjenje vrjednosti domaće novčane jedinice ili protuzakonito izdavanje novca,

kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.“

177. Budući da se optuženi terete u vezi sa navedenim podkategorijama krivičnog djela iz gore navedenog člana, to trebaju biti dokazani sljedeći opšti elementi koji proizilaze iz definicije ratnog zločina protiv civilnog stanovništva, i to:

1. djelo počinioca mora biti počinjeno suprotno pravilima međunarodnog prava;
2. kršenje mora biti počinjeno u vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije;

3. djelo počinioca mora biti povezano sa ratom, oružanim sukobom ili okupacijom;
4. počinilac mora narediti ili počiniti djelo.

178. Vežano za kriterij da kršenje mora biti počinjeno u vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije treba istaći sljedeće:

179. Tužilac u činjeničnom opisu djela koja se Krsti Saviću i Milku Mučibabiću optužnicom stavljaju na teret nije naveo da su ista počinjena u vrijeme rata, oružanog sukob ili okupacije, pa ih stoga vijeće, bez obzira na utvrđeno činjenično stanje, nije moglo oglašiti krivim za ratni zločin protiv civilnog stanovništva.

180. S tim u vezi treba istaknuti da je vijeće, tekst dispozitiva optužnice analiziralo u cjelini, ali je uprkos takovom pristupu izvelo je zaključak da je tužilac u činjeničnom opisu djela propustio istaknuti da su ona učinjena u vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije.

181. Dosljedno tome, vijeće je zaključilo da bi se dodavanjem tog aspekta prekoračila optužnica, iz kojih razloga nije ni razmatralo mogućnost da se bilo koji od optuženih oglase krivim za ratni zločin protiv civilnog stanovništva iz člana 173. KZ BiH.

182. Zbog ovakvog stava vijeće smatra nepotrebnim da se upušta u razradu drugih opštih elemenata krivičnog djela ratnog zločina protiv civilnog stanovništva.

f) Optužbe koje se Krsti Saviću i Milku Mučibabiću stavljaju na teret

I

Optuženi Krsto Savić

1. Gacko (tačka I-1 optužnice)

183. Na okonosti dešavanja u Gacku krajem maja i početkom juna mjeseca 1992. godine, svjedočilo je više svjedoka, među kojima su po ocjeni vijeća, najvažniji bili Asaf Pošković, Ejub Krvavac i Šućrija Tanković, svjedok W, Enesa Hasanbegović i svjedok E1, koje dodatno podupiru materijalni dokazi: T-201, T-202; T-45, T-101 i T-102. Vijeće je u potpunosti poklonilo vjeru iskazima ovih svjedoka pošto su se oni međusobno podupirali, ili u najmanju ruku potvrđivali isti obrazac ponašanja. Isto tako, njihovi iskazi su bili logični, bez protivrječnosti a vijeće je takođe imalo u vidu činjenicu što su svi svjedoci rekli da nisu u zavadi sa optuženim, a neki su čak izjavili da optužene uopšte i ne poznaju.

184. Tako je svjedok Asaf Pošković, opisuje kako su već krajem 1991. godine na određenim lokacijam u opštini Gacko postavljeni punkotovi na kojima se nalazila redovna i rezervna policija. Ti punkotovi su služili za kontrolu kretnja u optštini Gacko. Bila je proglašena i radna obaveza tako da se moralo znati ko se nalazi na radnom mjesti i šta je sa onima koji u određenom momentu nisu radili. Svjedok Ejub krvavac je također potvrdio da su postojali punkotovi i da je vršena kontrola.

185. Prva hapšenja i zatvaranja muslimana su prema kazivanju svjedoka počela krajem aprila i početkom maja 1992. godine. Među prvima je zatvoren svjedok Ejub Krvavac, koga su po njegovom kazivanju zarobili Beli orlovi. Međutim, za ovaj predmet su posebno relevantni navodi, da je on zadržan sedam dana u policijskoj stanici u Gacku i da je za vrijeme dok je tamo boravio bio premlaćivan skoro redovno, te da je u tome sudjelovao Vitomir Popić, zamjenik komandira PS Gacko. Dodatna okolnost koja je za vijeće bila relevantna, da je Ejub Krvavac, bio jedan od uglednijih muslimana i da je u to vrijeme bio zastupnik SDA u SO Gacko.

186. Atmosfera stalnog straha od hapšenja i nesigurnosti trajala je do 01.06.1992. godine, kakda je svjedok Asfa Pošković bio legitimisan od strane policije a nakon tog i priveden do PS Gacko. Ispred PS Gacko je po ocjeni svjedoka bilo skupljeno oko stotinu muškaraca, sve Bošnjaka, gdje su se zadržali, dok po njegovom mišljenju, nisu pohapšeni svi Bošnjaci iz Gacka, da bi potom bili potovareni na kamione i prebačeni u školu u Avtovcu (opština Gacko). Tu su ostali tri dana, čuvala ih je rezervna policija, bili su bez adekvatnih higijenskih uslova, vode, bez mogućnosti da sapavaju, nakon čega su prebačeni u podrum samačkog hotela u Gacku.

187. Vezano za Samački hotel, svjedok je pojasnio kako su bili u podrumu njih oko 150, bez dnevnog svjetla u zagušljivoj prostoriji. Opisujući stanje u samačkom domu, svjedok je pojasnio da je u hotelu boravila vojska ali da se o njima starala rezervna policija, apominjući da je dobro poznavao čovjeka koji je za njih bio zadužen. Isto ovo je potvrdio i svjedok Šučrija Tanković, koji je u samački hotel zatvoren u noći sa 18. na 19. juni 1992. godine. Po ocjeni vijeća, iskazi ova dva svjedoka se u potpunosti saglasni, pa se čak i nadopunjuju kada je riječ o određenim pojavama koje ni svjedoku nisu jasne. Tako, na primjer, svjedok Šučrija Tanković izjavljuje da je staračkom domu bila smještena vojska ali i da se o njima starala policija. Tokom ispitivanja, ovaj svjedok je djelovao pomalo zbunjeno jer je očito bilo jasno da se takva tvrdnja u prvi mah čini kontradiktornom. Za razliku od njega, svjedok Asaf Pošković je bio mnogo decidniji i određeniji, pojašnjavajući okolnosti oko zatočavanja u samačkom hotelu. Ovaj svjedok je izjavio da je jako dobro poznavao osobu koja je bila zadužena za njihovo čuvanje i da se radilo o rezervnom policajcu. U vezi sa noćnim ispitivanjima, oba svjedoka su potvrdila da je tokom noći bilo upada u prostorije u kojima su bili zatočeni. Po jednom svjedoku, se radilo primarno o odvođenju na ispitivanja dok drugi svjedok daje akcenat na incidente koji su se dogadali kad bi lica koja ih izvode ušla u podrum. Po mišljenju vijeća, sasvim je logično da postoje određena odstupanja posebno u situaciji kada svjedoci govore o nečemu što su proživjeli prije 16 godina. U svakom slučaju, vijeće je poklanjajući vjeru iskazima ovih svedoka izvan razumne sumnje zaključilo da je grupa od približno 150 muškaraca, bez adekvatnog pravnog osnova, bila zatočena u podrumu samačkog hotela u Gacku i da su tamo držani u neadekvatnom prostoru, te da je bilo odvođenja na ispitivanja sa kojih se neki nisu ni vratili, kao što su Voloder Miralem, Fazlagić Ziko, Jaganjac Arif, Džeko Mirsad, Šahović Edhem, Halilović Latif i dr., a neki su se vraćali premlaćeni kao što je Asaf Pošković, kao i sami svjedoci Asaf Pošković i Šučrija Tanković. Isto tako, vijeće je utvrdilo da je tu u samačkom hotelu bilo još raznih incidenata u samom prostoru gdje su se nalazili zatvorenici.

188. Sud je na osnovu iskaza svjedoka Asafa Poškovića i Šučrije Tankovića zaključio da je prilikom jednog incidenta u podrumu ubijen Osman Osmanović. Nadalje, u vezi sa uslovima i medicinskom njegovom treba istaknuti da je vijeće zaključilo da zatočeni

nisu imali adekvatnu medicinsku njegu, jer je sam svjedok Asaf Pošković, pošto je bio bolestan tražio pomoć, da bi nakon tog bio pretučen uz obrazloženje da mu je to lijek.

189. Vijeće je izvan svake razumne sumnje zaključilo da su pored, Osmana Osmanovića koji je ubijen u podrumu, dana 29.06.1992. godine, ili oko tog datuma prilikom penjanja na kamion, kada su zatvorenici prebačeni u Bileću, ubijeni Aziz Hasanbegović i Enver Redžović. Ove činjenice jasno proizilaze iz iskaza saslušanih svjedoka Asafa Poškovića i Šućrije Tankovića, koji su identično, na jasan i ubjedljiv način detaljno opisujući sve što su doživjeli i vidjeli u samačkom hotelu, na isto tako detaljan način opisali i njihovo smještanje, te prebacivanje u logor u Bileći.

190. Vezano za odvođenje na ispitivanja, vijeće je zaključilo, imajući u vidu da su se oni zatvorenici koji su vraćeni sa ispitivanja u pravilu bili pretučeni, kao i da je Latif Halilović od posljedica premlaćivanja umro u podrumu, što također u svojim iskazu navodi svjedok Asaf Pošković. Također, vijeće je iz naprijed navedenih iskaza na nesumnjiv način utvrdilo da niko od zatvorenika nije voden na druge lokacije, polazeći od generalnog tretman zatvorenika i činjenice da je u samačkom hotelu bilo puno naoružanih lica, kao i da su osobe koje se nisu vratile sa ispitivanja, zapravo ubijene. Među te ubijene zatvorenike, sigurno spadaju: Miralem Voloder, Mirsad Džeko, Edhem Šehović, Aziz Fazlagić i Arif Jaganjac.

191. Dakle, imajući u vidu sve prethodno opisano, vijeće je zaključilo da se u konkretnom slučaju radi o progonu muslimana, na političkoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj i vjerskoj osnovi, i to lišenjima drugih osoba života (ubistvima), zatvaranjem suprotnim osnovnim pravilima međunarodnog prava i drugim nečovječnim djelima slične prirode, učinjenim u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja.

2. Bileća (tačka I-2 optužnice)

192. Na događaje u Bileći iz 1992. godine, svjedočili su Mensud Bajramović, Suad Bajramović i Enver Avdić, čijim iskazima je vijeće u potpunosti poklonilo vjeru, jer su isti logični dosljedni i međusobno se podupiru i potvrđuju. Ovi svjedoci su u svojim iskazima na identičan način opisali dešavanja u Bileći, u periodu april – juni 1992. godine. Naime, sva tri svjedoka, iako su u to vrijeme bili zaposleni u različitim preduzećima, zbog odbijanja mobilizacije, ostali su bez posla, odnosno, bili su suspendovani. Također, sva tri svjedoka su u svojim iskazima opisivali hapšenja većine muslimana iz grada Bileće, 10.06.1992. godine, kao i dana 19.06.1992. godine, da su u tim hapšenjima učestvovali i aktivni i rezervni policajci, kao i njima nepoznata uniformisana lica, dok su ih u zatočeništvu osiguravala redovna i rezervna policija, koja ih je ne samo nezakonito i bez ikakvog razloga uhapsila, nego, ispitivala, fizički zlostavljala, držala u neuslovnim pristoima bez adekvatnih higijenskih uslova i vode, sve do 05.10.1992.godine, a potom i deportovala, samo zato što pripadaju jednoj nacionalnoj skupini a to je muslimanska.

193. Tako, svjedok Mensud Bajramović opisuje kako je on od svog brata koji je boravio u gradu Bileća, saznao za hapšenja nesrba koja su se tamo desila 10.06.1992. godine. Tom prilikom je njegov brat zajedno sa još dvojicom uspio pobjeći i doći u selo Orahovice i prenijeti informacije o događajima u Gradu.

194. Nevode Mensuda Bajramovića koji se tiču hapšenja u Gradu je potvrdio i svjedok Suad Bajramović, koji je dodatno opisao kako su grupu muslimana u kojoj je on bio, prvo legitimisali a potom zatočili u PS Bileća, baš tog 10.06.1992. godine.

195. Isto tako, i svjedok Enver Avdić je takode jako uvjerljivo opisao kako je prvo čuo da se 10.06.1992. godine hapše Bošnjaci, zbog čega se sa grupom Bošnjaka sakrio u šumu, da bi istog dana u poslijepodnevним satima cijela njegova grupa bila lišena slobode i zatvorena na sprta u PS Bileća. Opisujući prostoriju u kojoj su bili zatvoreni, Enver Avdić je gotovo u potpunosti potvrdio navode svjedoka Suada Bajramovića. U tom smislu upravo treba istaknuti kako je Suad opisao da je zatvoren u PS Bileće nekad u jutarnjim satima te da su svi zatvorenici istog dana oko šest sati poslijepodne, prebačeni u kasarnu Ivo lola Ribar, o čemu svjedok Enver Avdić kazuje da je zatvoren u PS Bileća, negdje oko 7 sati, pri čemu je zatrekao praznu prostoriju, ali i da je čuo priču da je pretodno jedna grupa zatvorenika prebačena u kasarnu Ivo Lola Ribar.

196. U vezi sa brojem Bošnjaka koji su 10.06.1992. godine zatvoreni u PS Bileća, treba imati u vidu navode svjedoka Suada Bajramovića, koji je rekao da je za vrijeme dok je on boravio u PS Bileća, svako pola sata neko od muslimana dovođen, da bi svi isto poslijepodne, negdje oko 6 sati, od strane dva policajaca bili popisani a potom je njih oko četrdeset potovareno na kamione i prebačeno u kasarnu Ivo Lola Ribar. Taj dan je po kazivanju svjedoka Suada Bajranmovića Ako Džapo pretučen i maltretiran ispred PS Bileća.

197. Bojeći se od hapšenja svjedok Mensud Bajramović je opisao kako je zajedno sa desetak drugih lica iz Orahovica, poslije 10.06.1992. godine narednih dana krio u šumi koja je udaljena oko 200 metara od sela Kalci, da bi 19.06.1992. godine zajedno sa još dvije osobe, bez bilokakvog pravnog osnova, bio uhapšen od strane rezervne policije. U vezi sa navodima o formaciji koja ih je uhapsila, posebno treba imati u vidu da je Mensud lično poznao dvojicu rezervnih policajaca koja su ga uhapsila, navodeći da se jedan od njih zvao Vukoje, Zvonkov sin i Željko.

198. Mensud, nadalje opisuje kako je komandir PS Bileća, Miroslav Duka od Ismeta Bajramovića-jednog od zatvorenika, tražio da napiše imena svih muškaraca koji nisu uhvaćeni i da navede gdje se ko krije. Takođe, Mensud Bajramović je opisao kako je tokom noći izveden u prostorije dežurane u PS Bileća i tu prvo ispitan, potom premlaćen i na kraju zatvoren u samicu. Ubrzo zatim, je na sličan način bio još dva puta pretučen. U zatočeništvu u PS Bileća je proveo sedam dana, nakon čega je prebačen na drugu lokaciju.

199. Opisujući uslove i način ishrane, sva tri svjedoka su potvrdila da su hranu dobijali od svojih porodica bez obzira na to gdje bili zatočeni.

200. Premlaćivanja u PS Bileća je također potvrdio svjedok Suad Bajramović koji je na jako uvjerljiv način opisao kako je njih oko dvadeset, među kojima i nekoliko zatvorenika iz dačkog doma, bilo dovedeno u PS Bileća i tamo premlaćeno od strane policajaca ove PS.

201. Svjedok Mensud Bajramović, je opisao kako je zajedno sa svim licima koja su u tom momentu bila zatočena u PS Bileća, prebačen u neuslovne prostorije đačkog doma gdje ostao još oko petnaest dana. Opisujući obezbjeđenje u u đačkom domu, Mensud je potvrdio da je za vrijeme dok je on tu boravio stražu držala rezervna policija, a od stražara koje poznaje pomenuo je Branka Rogana i Mladena Mićunovića.

202. Mensud je takođe potvrdio da je, nakon njegovog odlaska, jedan dio zatvorenika zajedno sa porodicama deportovan u Crnu Goru, dok je grupa od 37 zatvorenika ostala zatočena do polovine decembra 1992. godine. Dogadaje u vezi sa deoprtacijom je opisao i svjedok Suad Bajramović uz napomenu da je u sprovođenju kolone do granice sa Crnom Gorom sudjelovao i Miroslav Duka, tad komandir PS Bileća. Navode ova dva svjedoka potvrdio je i svjedok Enver Avdić koji je takođe izjavio da je dio zatvorenika iz Đačkog Doma, zajedno sa njihovim porodicama bio deportovan u Crnu Goru, pri čemu nisu imali mogućnost da ostanu u Bileći.

203. Dakle, polazeći od iskaza ova tri svjedoka kojima je vijeće u potpunosti poklonilo vjeru jer su svi logični, međusobno se podudaraju i veoma uvjerljivi obzirom da su se događaji o kojima su ovi svjedoci govorili prije više od petnaest godina vijeće je izvan svake razumne sumnje zaključilo da su pripadnici PS Bileća, u periodu od juna do kraja 1992.godine pripadnici učestvovali u progonu bošnjačkog civilnog stanovništva općine Bileća na način što su protivpravno lišili slobode vojno sposobne muškarce koje su držali zatočene u logorima formiranim u prostorijama SJB Bileća i prostorijama zv. „Đački dom“ gdje ih je zatočeno približno stotinu i pedeset, koji su držani bez adekvatnih higijenskih uslova i odgovarajuće medicinske njege i bez dovoljno vode, odnosno u neuslovnim prostorijama, a hranu su im donosili članovi porodice od njihovih kuća, te da su, bili izloženi premlaćivanju od strane policajaca SJB Bileća, da bi oko 05.10.1992.godine približno polovina zatočenika u pratnji policije, skupa sa članovima njihovih porodica, bila deportovana u Crnu Goru, čime su ostavreni elementi bića krivičnog djela zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama d), e) i k) KZ BiH.

3. Kalinovik (tačka I-3 optužnice)

a) Zatvaranje jelečaka

204. Da su početkom maja 1992.godine pripadnici policijske stanice Kalinovik, skupa sa pripadnicima vojnih formacija, opkolili i zarobili oko 280 (dvije stotine i osamdeset) civila iz MZ Jeleč, općina Foča, svoj iskaz su dali svjedoci Asim Zametica, Ahmo Mušanović, kao neposredne žrtve, te Đorem Danilo i Dragan Cerovina-policajci PS Kalinovik u kritičnom periodu. Vijeće je u potpunosti poklonilo vjeru njihovim iskazima budući da su oni bili jasni, dati na uvjerljiv način, a pored toga podudarali su se u svim ključnim elementima, naravno uz određene razlike koje su razumljive zbog vremenske distance i činjenice da su svjedoci događaje o kojima su svjedočili ipak percipirali u određenoj mjeri na sebi svojstven način.

205. Svjedok Ahmo Muanović koji je bio iz sela Drači, opština Foča, na veoma uvjerljiv način je opisao kako je bio u zbijegu od oko 280 civila, većinom iz Jeleča,. Ovaj svjedok je potvrdio i kako su oni negdje početkom maja, u rejonu sela Jažići-opština Kalinovik, tačnije kod Sretove kafane, bili opkoljeni od strane srpskih snaga -

vojske i policije, i da su na licu mjesta razdvojeni muškarci od žena, djece i starijih osoba. Svjedok je nadalje opisao kako su oni bili prebačeni i zatočeni u osnovnu školu Miladin Radojević, gdje ih je čuvala policija. Zatvorene muškarce, njih oko pedeset, je 26.05.1992. godine, prebačeno u Bileću a svjedok Ahmo Mušanović je pojasnio da je ostao u školi zahvaljujući urgenciji Milivoja Sladoja.

206. Navodi ovog svjedoka se u potpunosti podudaraju sa navodima svjedoka Asima Zametice, koji je iz Jeleča, i koji je opisao kako je zatočen u osnovnu školu Miladin Radojević. On nije bio u zbijegu kojeg je opisao Svjedok Mušanović, već je bio zatočen kasnije. Ovi navodi se u potpunosti podudaraju sa iskazom svjedoka Ahme Mušanovićam, upravo iz razloga što je Zametica istakao da je u školi zatekao zatočene Jelečake (radi se o civilima iz zbijega u kome je bio Ahmo Mušanović). Zametica je nadalje opisao kako je on zajedno sa ostalim zatočenim muškarcima, njih oko 45, u pratnji izvjesnog majora Pavolovića i nekog Eleza, prebačen u Bileću. Tamo su, po kazivanju Zametice ostali skoro čitav maj da bi u jednom momentu bili vraćeni u osnovnu školu Miladin Radojević, gdje su proveli jedan dan i noć a potom su u pratnji rezervne policije, bili prebačeni u KPD Foča. U KPD-u ih je većina ubijena ili im se odatle gubi svaki trag. U međuvremenu, žene, djeca i stari su prebačeni u područje koje je tada klontolisala Armija BiH. Navode svjedoka Asima Zametice potvrđuje i svjedok Ahmo Mušanović, koji je takođe izjavio da je Zametica naknadno doveden, da je on bio u Bileći i da je na kraju zajedno sa grupom od oko 50 muškaraca u pratnji policije odvezen za Foču. Ahmo Mušanović je dodatno napomenuo da je o svemu tome najbolje upoznat Asim Zametica jer je sve to preživio.

207. Isto tako, i svjedok Dragan Cerovina je u svim bitnim činjenicama potvrdio navode svjedoka Ahme Mušanovića i Asima Zametice, izjavljujući da mu je poznato kako su muslimani iz Jeleča skupljeni u selu Jažići, da su muškarci zatvoreni a da su ostali bezbjedno otišli iz Kalinovika. Dragan Cerovina je nadalje potvrdio da su zatočeni muškarci iz osnovne škole prebačeni u Bileću a potom vraćeni u barutni magacin, kao i da je nakon toga Cerovina lično sudjelovao u sprovođenju ovih zatočenih muškaraca do KPD Foča, odakle su navodno trebali biti odvedeni na razmjenu.

208. On je dodatno pojasnio da se redovna policija, što je izjavio i Asim Zametica, protivila sudjelovanju u sprovođenju muškaraca do KPD Foča, ali da su ipak u tome uzeli učešća.

209. U vezi sa zakonitošću zatvaranja, Dragan Cerovina je izjavio da su civili iz Jeleča bili skupljeni kako bi ih lakše mogli zaštititi, što je u suprotnosti sa navodima drugih svjedoka. Vijeće je uzelo u obzir sve okolnosti zatvaranja i postavilo je sebi pitanje, ako su civili iz Jeleča bili skupljeni na jedno mjesto (u OŠ Miladin Radojević) kako bi se lakše mogli zaštititi, zašto onda i zatočeni muškarci nisu zajedno sa ženama, djecom i starcima idućeg dana prebačeni na područje pod kontrolom Armije BiH.

210. Dakle, polazeći od iskaza, u prvom redu ova tri svjedoka, vijeće je poklanjajući im vjeru, izvan svake razumne sumnje zaključilo da su opisanim radnjama ostvarena obilježja bića krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama d) i e) KZ BiH, odnosno da su za vrijeme širokorasprostranjenog i sistematičnog napada policajci SJB Kalinovik znajući da njihove radnje predstavljaju

dio napada, sudjelovali u protivpravnom zatočavanju oko 280 civila u OŠ Miladin Radojeviću u Kalinoviku odakle su, prethodno razdvojeni žene, djeca i starci narednog dana prebačeni, odnosno prisilno premješteni, na prostor pod kontrolom Armije BiH, dok su zatočeni muškarci iz OŠ Miladin Radojević odvezeni u Bileću da bi onda 01.06.1992. godine bili prebačeni u KPD Foča, gdje je većina muškaraca ubijeno ili im se odatle gubi svaki trag.

b) Zatvaranje muškaraca iz Kalinovika i okoline

211. Prilikom donošenja odluke u vezi sa podtačkom „b)“ dispozitiva, vijeće je prije svega imalo u vidu iskaze svjedoka Fezrije Hadžića, Danila Đorema, Milivoja Feladžića, Miloša Crnjaka, Milana Lalovića, Elvira Čuste, Džemile Redžović, Zlatke Hadžić, Rusmira Rogoja, Dike Suljić i Miloša Veletića. Prema mišljenju vijeća, navedeni svjedoci su izvan svake razumne sumnje potvrdili da su s u kritičnom periodu pripadnici SJB Kalinovik, organizovali i sproveli hapšenje muškaraca Bošnjaka u Kalinoviku i okolnim selima Mjehovina, Jelašca i Vihovići, uhapšene civile zatvorili u fiskulturnu salu OŠ „Miladin Radojević“, gdje su ih obezbjeđivali policajci SJB Kalinovik, kada su organizovali prebacivanje zatočenih Bošnjaka iz OŠ „Miladin Radojević“ u u logor „Barutni magacin“, vojni objekat koji se nalazio pod kontrolom vojske, odakle su svi zatočeni muškarci, njih najmanje 62 utovareni u kamione i pod policijskom pratnjom odvedeni i strijeljani u mjestu zvano Ratine i na lokaciji Miljevskih tunela;

212. Najupečatljiviji i najuvjerljiviji je bio iskaz svjedoka Fezrije Hadžića. Nema nelogičnosti i nekonzistentnosti u iskazu ovog svjedoka kada opisuje prilike u Kalinoviku u proljeće i ljeto 1992. godine, što uostalom potvrđuju i iskazi drugih svjedoka. Naime, svjedok opisuje kako je prvo došlo do nacionalnog raslojavanja policije zbog odbijanja da se potpiše izjava o lojalnosti Srpskoj republici Bosni i Hercegovini. Poslije toga su rukovodeći kadrovi muslimana bili uklonjeni sa pozicija, a policajci muslimani iz PS Kalinovik, su zajedno sa komandirokom koji je također bio musliman, prestali da sudjeluju u funkcionisanju stanice.

213. Ono što je uslijedilo a što je od ključne važnosti, po ocjeni vijeća, svjedok Fezrija Hadžić je na detaljan i uvjerljiv način opisao. Po njegovom kazivanju, dana 25.06.1992. godine, muškarci muslimani u Kalinoviku, koji su se i u ranijem periodu morali javljati PS Kalinovik, dobili su poziv da se jave u opštinu, što potvrđuje i dokaz T-154, kako bi bili raspoređeni na poslovima u Šumarstvu, međutim umjesto određivanja radnog rasporeda, opkolila ih je policija i potom zatočila u OŠ Miladin Radojević. Ove navode je potvrdio i svjedok Milivoje Feladžić koji je izjavio da je on bio jedan od policajaca koji su djelili pozive, i da su oni jelečaci koji su se odazvali, bili zatvoreni u OŠ Miladin Radojević, koju je obezbjeđivala policija. Na potpuno identičan način je u ovim događajima sudjelovao i Miloš Veletić, što je ovaj svjedok i potvrdio, s tim što je on imao status rezervnog policajca.

214. Nakon što su zatočeni muslimani, i to oni koji su se odazvali na poziv, policija je realizirala operaciju hapšenja ostalih muškaraca muslimana, koji se nisu odazvali pozivima, i to iz Jelašaca, Vihovića i Mjehovine, a što jasno i nedvosmisleno proizilazi iz iskaza većeg broja svjedoka, među kojima su Elvir Čusto, Zlata Hadžić, Rusmir Rogoj i Dika Suljić.

215. Hronologiju ovih događaja je potvrdio i svjedok Dragan Cerovina, s tim što je njegova interpretacija i viđenje ovih događaja bila u određenoj mjeri drugačija u odnosu na navode ostalih svjedoka. Vijeće, je određene dijelove njegovog iskaza, posebno u vezi sa činjeničnim opisima, u potpunosti prihvatilo, dok je ocjene i navode u vezi sa zakonitošću postupaka policije, uzelo sa znatnom rezervom. Tako vijeće, nije moglo prihvatiti navode svjedoka Dragana Cerovine, da su muškarci muslimani skupljeni pred opštinom a potom zatvoreni u školu, ustvari zatvoreni sa ciljem da se njima osigura bezbjednost. Naime, potpuno je nelogično da se ulažu toliki naponi kako bi se pružila bezbjednost za muškarce, dok se sa druge strane, u vezi sa osiguranjem, žena, djece i staraca, muslimana kao najosjetljivije kategorije stanovništva, ništa ne poduzima.

216. U nastavku svog kazivanja, svjedok Fejzija Hadžić je potvrdio kako su zarobljeni muškarci, 07.07.1992. godine, prebačeni u Barutni magacin, gdje su bili pod vojnom vlašću, odakle su oko petog avgusta svi zatočeni muškarci (njih najmanje 62), odvedeni i strijeljani.

217. Ovaj svjedok je na uvjerljiv i upečatljiv način opisao kako je izvršeno strijeljanje prve grupe od 24 muškarca, u kojoj je i svjedok bio a da je u pratnji kolone sa zatočenim muškarcima iz Barutnog magacina, do lokaliteta na kome je izvršeno strijeljanje, sudjelovala policija.

218. Iako, ne postoje svjedoci ili drugi dokazi iz kojih direktno proizilazi da je policija na sličan način sudjelovala u strijeljanju preostalih, najmanje 38 muškaraca, vijeće je imajući u vidu vremensku i prostornu povezanost ova dva lokaliteta, izvan svake razumne sumnje zaključilo da je policija, prateći kolonu sa muškarcima iz Barutnog magacina, sudjelovala u strijeljanju najmanje 62 muškarca muslimana.

219. Vezano za sam broj ubijenih muškaraca, budući da se u optužnici navodi da se radi o preko osamdeset, treba pojasniti da vijeće svoj zaključak temelji na iskazu svjedoka Fejzije Hadžića. On je pojasnio kako ih se u barutnom magacinu nalazilo osamdeset i pet, ali da su neki prethodno izvedeni, tako da je u grupi muškaraca koji su strijeljani u Ratinama i na području miljevinskih tunela bilo najmanje 62 lica.

220. Dakle, polazeći od navedenog, vijeće je poklanjajući vjeru iskazima pomenutih svjedoka, te dovodeći ih u vezu sa uvedenim materijalnim dokazima, izvan svake razumne sumnje zaključilo da su opisanim radnjama ostvarena obilježja bića krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a) i e) KZ BiH, odnosno da su za vrijeme širokorasprostranjenog i sistematičnog napada policajci SJB Kalinovik znajući da njihove radnje predstavljaju dio napada, sprovedli hapšenje muškaraca Bošnjaka u Kalinoviku i okolnim selima Mjehovina, Jelašca i Vihovići, te zatočene civile držali u OŠ Miladin Radojeviću u Kalinoviku odakle su oni prebačeni u Barutni magacin, da bi potom 05.08.1992. godine, zatočeni muškarci, njih najmanje 62, bili odvedeni i strijeljani u mjestu zvanom Ratine i na lokaciji Miljevinskih tunela.

c) Zarobljavanje civila iz Gacka i Nevesinja

221. Na događaje navedene u ovoj podtački optužnice i presude svjedočili su svjedok W, Danilo Đorem, Enesa Hasanbegović, Milan Lalović i svjedok E1, a pročitani su i iskazi svjedoka Fehme Kadić, iz razloga koji su ranije navedeni u presudi. Ovi svjedoci su na detaljan način, identično opisali zarobljavanju najmanje 200 (dvije stotine) civila Bošnjaka, uglavnom žena i djece, te manji broj muškaraca sa područja opštine Gacko i Nevesinje, u kom su učestvovali pripadnici policijskih snaga SJB Kalinovik, kao i njihovo zatočavanje u školi u Ulogu, gdje ih je sa vojskom obezbjeđivala policija SJB Kalinovik odakle su prebačeni u OŠ „Miladin Radojević“, gdje su smješteni u prizemlju zgrade, i to u fiskulturnu salu, zbornicu i još jednu učionicu, a objekat u koji su smješteni obezbjeđivali pripadnici SJB Kalinovik;

222. Njihovim iskazima, a koji se odnose na činjenično utvrđenje ove tačke presude, vijeće je u cijelosti poklonilo vjeru izuzimajući samo dio iskaza svjedoka koji su u kritičnom periodu bili pripadnici PS Kalinovik, a odnosi se na njihov položaj u toj stanici.

223. Svjedoci Fehma Kadić, svjedok W, Enesa Hasanbegović i svjedok E1, su na identičan način opisali kako su se početkom jula 1992. godine zatekli na lokalitetu sela Tuhobići gdje je grupu od njih najmanje 200 civila, zarobila vojska, potom potovarila na kamione i zatvorila u školu u Ulogu.

224. Na osnovu iskaza svjedoka Fehme Kadić, kao i iskaza svjedoka Dragana Cerovine, vijeće je zaključilo da je u čuvanju zatvorenih civila u školi u Ulogu sudjelovala i policija, a zatočeni civili su, polazeći od iskaza većina svjedoka, narednog dana prebačeni u OŠ Miladin Radojević u Kalinoviku, gdje ih je čuvala rezervna i redovna policija.

225. Zaključak o ovakvom slijedu događaja vijeće temelji na iskazima svjedoka, Fehme Kadić, svjedoka W, Enese Hasanbegović i svjedoka E1, koji su oštećeni predmetnim krivičnim djelima ali i svjedoka Danila Đorema, Milana Lalovića i Dragana Cerovine koji su takođe potvrdili da su u OŠ Miladin Radojević, nakon što su ranije zatočeni muškarci prebačeni u Barutni magacin, dovedeni civili pretežno iz Gacka, a svjedok Dragan Cerovina je dodatno istakao da je zatočene civile, u školi obezbjeđivao njegov vod policije.

226. Dakle, polazeći od prethodno iznesenog, vijeće je poklanjajući vjeru iskazima svjedoka koji su ranije navedeni, izvan svake razumne sumnje zaključilo da su opisanim radnjama ostvarena obilježja bića krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom e) KZ BiH, odnosno da su za vrijeme širokorasprostranjenog i sistematičnog napada policajci SJB Kalinovik znajući da njihove radnje predstavljaju dio napada, sudjelovali u protivpravnom zatočavanju najmanje 200 civila Bošnjaka, sa područja opštine Gacko i Nevesinje.

d) Napad na Jelašca

227. Zaključak, da su se događaji, opisani u podtački „d)“ optužnice i presude, odigrali na opisani način, odnosno da su pripadnici SJB Kalinovik učestvovali u napadu na civilno bošnjačko stanovništvo sela Jelašca, općina Kalinovik, u kojem su

u to vrijeme boravile samo žene, djeca i manji broj staraca, te da su policajci SJB Kalinovik opkolili selo i zarobili žene i djecu, pri tome paleći kuće Bošnjaka, a pripadnici srpske vojske sa protivavionskim topom, davali artiljerijsku podršku napadu, i da je te prilike u zaseoku Karaula ubijena Derviša Pervan, a ranjena djevojčica Mirveta Pervan, te da su zapaljivim mecima zapalili sve kuće u ovom zaseoku a zarobljene civile zatočili u OŠ „Miladin Radojević“, vijeće prije svega temelji na iskazima svjedoka Fajzije Hadžića, Mirvete Pervan, Danila Đorema, Milivoja Feladžića, Zlatke Hadžić, Dike Suljić kao i materijalnim dokazima: T-156 i T-200..

228. Vijeće je u potpunosti poklonilo vjeru iskazu svjedok Danila Đorema, koji je na veoma uvjerljiv način opisao kako je, zajedno sa grupom policajaca, ozirom da je i on bio policajac, sudjelovao u hapšenju muslimana civila iz Jelašaca, koje je su potom sproveli do Barutnog magacina, gdje su ih potovarili na dva kamiona, prevezli i zatočili u OŠ Miladin Radojević u Kalinoviku.

229. Ovaj svjedok je potvrdio da je vidio kako dvije kuće Pervana, koje su se nalazile u zaseoku Karaula, gore. Ove navode su dodatno potvrdili i svjedoci Dragan Cerovina, Fejzija Hadžić, navodeći kako su vidjeli da 01. avgusta gore kuće u Jelašcima. Prema Fejzijinom kazivanju kuće je granatama zapalio protivavionski top koji je djelovao sa lokaliteta Badnjarevih kuća. Isto tako, svjedokinja Zlatka Hadžić potvrdila da je čula pucnjavu iz Jelašaca i da je vidjela kako kuće gore A ovo je potvrdila i svjedok Dika Suljić.

230. Dovodeći u vezu iskaze ovih svjedoka, a imajući u vidu i dokaz T-156 (fotodokumentacija naselja Jelač), kao i vremensku hronologiju zbivanja, vijeće je izvan svake razumne sumnje zaključilo da je policija iz Kalinovika sudjelovala u napadu na selo Jelašca na način što je lišila slobode civile muslimane iz Jelašaka i dodatno uzela učešća u paljenju kuća u ovom selu.

231. Nadalje, vijeće je u potpunosti poklonilo vjeru iskazu svjedoka Mirvete Pervan koja je opisala kako je prilikom napada na selo Jelašca, stradala njena nana Derviša Pervan, dok je svjedokinja samo ranjena. Ona je opisala kako je noćila pored mrtve nane da bi narednog dana bila pronađena i prvo odvedena u bolnicu, gdje joj je pružena pomoć, da bi potom, zajedno sa tetkom, bila zatvorena u OŠ Miladin Radojević.

232. Iako ovaj svjedok je u kritično vrijeme imala 5-6 godina, vijeće nije imalo razloga da njenom iskazu ne povjeruje, tim prije što ona nije i jedini svjedok koji se izjašnjavao na ove okolnosti. Navode ovog svjedoka je potvrdio i svjedoka Milivoja Faladžića, koji je izjavio kako se narednog dana poslije pucanja u Jelašcima, sa patrolom uputio u to selo, kom prilikom je pored tijela jedne mrtve osobe, pronašao žensko dijete uzrasta 5-6 godine. Dijete, koje je bilo ranjeno, prvo su odveli doktoru gdje mu je ukazana pomoć, da bi ga potom predali tetki, koja je bila zatočena u OŠ Miladin Radojević.

233. Po ocjeni vijeća, različiti navodi u vezi sa identitetom poginule osobe nisu od takvog značaja da bi se u načelu mogao dovesti u pitanje kredibilitet iskaza ovih svjedoka. Naravno, sasvim je logično, da ako neko nađe malo dijete pored ženske osobe pomisliti da se radi o majci, osim ako ne postoje očigledni razlozi za drugačiji

zaključak. U tom smislu, vijeće poklanja potpunu vjeru iskazima oba svjedoka dok se u vezi sa identitetom Derviše Pervan, priklanja iskazu Mirvete Pervan, koja je, iako u kritično vrijeme starosti svega pet godina, veoma bliska sa žrtvom i po tom osnovu, izvjesno je da pouzdanije može utvrditi njen identitet.

234. Na kraju treba još jedino dodati da je svjedokinja Zlatka Hadžić potvrdila kako su civili iz Jelašaca koji su se uspjeli skloniti od napada, tokom naredne noći napustili opštinu Kalinovik.

235. Dakle, polazeći od utvrđenog činjeničnog stanja, vijeće je zaključilo da su ostvareni svi elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a) i e) KZ BiH.

e) Paljenje sela Sočani

236. U odnosu na ovu podtačku, odnosno da je rukovodni kadar SJB Kalinovik, skupa sa pripadnicima ove policijske stanice, učestvovao u paljenju Bošnjačkih sela u općini Kalinovik i to sela Sočani, Daganj, Bojići, Hotovlje, Luko, Kutine i dr., tako što su pripadnici policije izvršili paljenje sela Sočani, dok su vojnici zapalili druga navedena sela, vijeće je na pouzdan i nesumnjiv način utvrdilo u cijelosti prihvativši iskaz na glavnom pretresu saslušanog svjedoka Dragana Cerovinu, koji iskaz je zajedno sa nizom materijalnih dokaza u koje je vijeće izvršilo uvid, davši potpunu sliku istih događaja.

237. Naime, svjedok Dragan Cerovina, čijem iskazu je vijeće polonilo vjeru, opisao je kako su policajci SJB Kalinovik, zajedno sa vojskom, sudjelovali u paljenju sela Kutine, Daganj, Hotovlje, Luko, Sočani i Bojići, na način što su pripadnici policije zapalili selo Sočani, dok je vojska izvršila paljenje ostalih sela.

238. Ovaj svjedok je veoma detaljno opisao, kako su jednom prilikom pripadnici SJB Kalinovik, predvođeni rukovodnim kadrom ove stanice, među kojima je bio i Boško Govedarica načelnik SJB Kalinovik, izvršili paljenje Sočana, i to na način što su se podijelili u pet timova i potom popalili kuće.

239. Da su ovi navodi svjedoka Cerovine tačni, potvrđuje i fotodokumentacija popaljenog sela Sočani (dokaz T-18), kao i drugih nabrojanih popaljenih sela (T-19 i T-20).

240. Nadalje, vijeće je na osnovu kazivanja svjedoka Cerovine, kao i drugih svjedoka zaključilo da su nabrojana sela bila muslimanska i da su upravo iz tog razloga, bez neke realne ili vojno opravdane potrebe zapaljena.

241. Svjedok Dragan Cerovina u svom kazivanju nije tačno naveo kada je izvršeno paljenje, međutim za ovo vijeće, nije ni bilo od naročite važnosti da se utvrdi tačan datum paljenja. Mnogo je relevantnije, da je paljenje učinjeno tokom jula ili avgusta 1992. godine i to u sklopu svih ostalih događanja u Kalinoviku koji su se odigrali u kritično vrijeme, kao i da je upravo paljenje ovih sela predstavljalo završni korak u operaciji progona muslimana sa područja opštine Kalinovik.

242. U vezi sa prethodnim zaključcima o sudjelovanju policije u paljenju, vijeće ja razmotrilo moguće pravne kvalifikacije utvrđenog činjeničnog stanja i zaključilo da je najadekvatnije primijeniti neposrednu definiciju progona iz člana 172. stav 1. tačka h), a u skladu sa njenim tumačenjem prema odredbi iz člana 172. stav 2. tačka g) KZ BiH.

243. Prema ovoj definiciji, progon obuhvata svaki oblik, namjernog i teškog, međunarodnom pravu suprotno, uskraćivanje osnovnih prava, zbog pripadnosti određenoj skupini ili zajednici.

244. Prema ovakvoj formulaciji, što potvrđuje i sudsk praksa, uskraćivanje prava se ne mora odnositi isključivo na zaštitu integriteta ličnosti, već može uključivati i uskraćivanje jedne vrste ili više prava tako da u svojoj ukupnosti dosežu potrebni stepen težine da se njima može izvršiti progon.

245. U skladu sa ovom definicijom, paljenje domova, odnosno sela, koje nije opravdano vojnim ciljevima, niti bilokojim drugim legitimnim potrebama, odnosno koje je u suštini protivpravno, i koje se vrši na osnovu pripadnosti određenoj nacionalnoj skupini, može se smatrati radnjom progona.

246. Paljenje domova, naravno podrazumijeva da se na taj način oduzima pravo na dom ali i povrjeđuje privatna svojina. Ova dva prava koja su postavljena skoro na sami vrh piramide prava što ih ima pojedinac, u situaciji kad se ona krše na rasprostranjen način neminovno upućuju na zaključak da se radi o namjernom i teškom, međunarodnom pravu suprotnom uskraćivanju osnovnih prava zbog pripadnosti određenoj skupini ljudi ili zajednici, što bi u ovom slučaju bilo muslimanima.

247. Ovakvo pravno tumačenje radnji koje spadaju u progon, mogu se naći u presudi pretresnog vijeća MKSJ u predmetu broj IT-95-14-A, tužilac protiv Tihomira Blaškića, paragraf 227. i 234.

248. Dakle, izvedeni dokazi ukazuju da su se ova sela nalazila iza linije razdvajanja, odnosno izvan zone borbenih dejstava, pa polazeći od svega navedenog, odnosno od zaključka da je policija SJB Kalinovik, uključujući i njen rukovodni kadar, svjesno i namjerno sudjelovala u paljenju sela Kutine, Daganj, Hotovlje, Luko, Sočani i Bojići, odnosno da je izvršila međunarodnom pravu suprotno uskraćivanje osnovnih prava zbog pripadnosti određenoj vjerskoj i nacionalno skupini, vijeće je zaključilo da su ostvarena sva obilježja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) KZ BiH.

f) Minolovci

249. U pogledu događaja koji su se desili od maja 1992. godine pa do kraja 1992. godine u pritvorskim prostorijama SJB Kalinovik, gdje su bez ikakvog pravnog osnova držali zatočene civile Panjeta Tahira, Bojičić Kasima i druge, među kojima i hodžu Jašara Vuka, te neke od zatočenih civila koristili kao vozače za otkrivanje mina, tako što su sa teretnim vozilom išli ispred vojnih konvoja najčešće putem od Kalinovika do Miljevine uz pratnju pripadnika SJB Kalinovik, te da je Tukelija Huso najmanje tri puta sa vozilom nailazio na mine pri čemu su uništena vozila sa kojima je

upravljao, ali on uspio preživjeti, vijeće temelji na iskazima svjedoka Jašara Vuka, Danila Đorema, Milivoja Feladžića, Miloša Veletića, Muradifa Jašarevića, materijalnim dokazima T-85 i T-86 (zapisnik o ispitivanju svjedoka Huse Tukelije broj KT-RZ-80/05 od 29.10.2007. godine), te utvrđenoj činjenici iz stava III dispozitiva rješenja Suda broj X-KR-07/400 od 14.01.2009. godine.

250. Svjedok Muradif Jašarević, je dajući svoj iskaz, potvrdio kako je zarobljen 30.06.1992. godine, potom smješten u Gornji logor i na kraju prebačen u SJB Kalinovik, gdje ostaje oko 35 dana. Za vrijeme dok je bio zatočen u stanici, svjedok Jašarević je potvrdio kako su zajedno sa njim bili zatočeni i Jašar Vuk-hodža iz Uloga, Tahir Panjeta, kao i još neka druga lica. U vezi sa Husom Tukelijom, svjedok Jašarević je istakao, da je on također bio zatočen u SJB Kalinovik i kako je imao funkciju "minolovca", mada mu i nije bilo poznato tačno značenje ovog termina.

251. Navodi svjedoka Jašarevića se u potpunosti podudaraju sa navodima svjedoka Jašara Vuka, iz kojih razloga vijeće nije moglo izvući nikakav drugačiji zaključak, nego da su njihovi navodi istiniti i tačni.

252. Jašar Vuk je potvrdio kako je i on bio zatočen u SJB Kalinovik, i da je navodno trebao biti razmijenjen za nekog popa koji je također zarobljen. Jašar Vuk, je u vezi sa načinom svog zatočavanja opisao kako ga je Ranko Elez, tad rezervni policajac, dovezao do predsjednika opštine gdje mu je rečeno da će ići u razmjenu, nakon čega je prebačen u prostorije SJB Kalinovik.

253. U konačnici navode svih ovih svjedoka potvrđuje i iskaz svjedoka Huse Tukelije kojeg je dao u istrazi. On je potvrdio da je 14.06.1992. godine, kao pripadnik Armije BiH zarobljen i da je zatvoren u PS Kalinovik. Budući da je prije rata radio kao vozači, i pošto je to bilo poznato ljudima iz PS Kalinovik, radio je kao „minolovac”. U tom smislu, svjedok je u svom kazivanju potvrdio kako je on od ranije dobro poznao Neđu Zeljaju i kako bi ga ovaj obično primao prije nego bi krenuo na zadatak.

254. S tim u vezi, treba se osvrnuti na pitanja odbrane koja su išla u pravcu tvrdnje da je Tukelija bio zatvoren u PS Kalinovik ali da je prilikom obavljanja poslova „minolovca” bio pod faktičkom vojnom vlašću. U tu svrhu obrana je uvela dokaz broj O1-11, iz kojeg je vidljivo da se radi o dokumentu vojnih vlasti i da se između ostalog odnosi na Hameda Čelika i Gorana Kukavicu.

255. Ovakvu tvrdnju odbrane vijeće nije moglo prihvatiti iz razloga što na dokazu O1-11 nije vidljivo kad je i u koju tačno svrhu sačinjen.

256. Sa druge strane nalaze se dokazi Tužilaštva T-148 i T149, iz kojih je vidljivo da načelnik SJB Kalinovik izdaje odobrenje da se Huso Tukelija izvodi iz SJB-a i koristi kao čistač mina na relaciji Kalinovik-Miljevina-Foča i obratno.

257. Tukelija je u svom kazivanju potvrdio da je on išao ispred kolona koje su prevozile između ostalog vojnike, oružje i municiju, ali da je uvijek na čelu kolone, a iza vozila kojim je Tukelija upravljao, bilo policijsko vozilo.

258. Dakle, iz ključnih utvrđenja da je određeni broj lica bio zatvoren u SJB Kalinovik i da su neki od njih korišteni kao „minolovci”, pri čemu je Huso Tukelija, jedan od „minolovaca” najmanje tri puta naišao na minu, proizilazi da su ostvarena obilježja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa e) i k) KZ BiH.

259. Vijeće je potpuno svjesno činjenice da svi nesrbi, odnosno lica koja su bila zatvorena u SJB Kalinovik, nisu bila pod istim pravnim režimom. Međutim, isto tako, ovo vijeće smatra da je tretman koji oni su imali, uključujući i ulogu „minolovaca” bio u prvom redu determiniran njihovom vjerskom i nacionalnom pripadnošću.

260. Vezano za sam položaj „minolovaca”, vijeće je analiziralo sve pomenute okolnosti i zaključilo da je u konkretnom slučaju najprimjerenija pravna kvalifikacija i člana 172. stav 1. tačka k) KZ BiH, jer je potpuno jasno da su „minolovci” prilikom obavljanja svojih zadataka, bili izloženi velikoj psihološkoj traumi i strahu od eventualnog nailaženja na mine. Dodatno, čak i u slučajevima kada bi naišli na minu, tretman „minolovaca” bi ostao isti, odnosno i dalje bi nastavljali sa istim zadacima. Kao primjer, kakve psihološke traume je ostavljala ova vrsta posla, može poslužiti Huso Tukelija koji je opisao da je najmanje tri puta naišao na minu a da je jednom prilikom kamion kojeg je vozio potpuno raznesen. Uprkos tome, budući da je na svu sreću preživio, on je nastavio sa poslovima „minolovca” sve dok nije bio razmijenjen.

g) Osnovna škola „Miladin Radojević“

261. Zaključke o ključnim činjenicama u vezi sa protivzakonitim zatvaranjem bošnjačkog stanovništva od strane pripadnika SJB Kalinovik koji su skupa sa pripadnicima vojske i organima civilne vlasti u toku maja 1992. godine učestvovali u formiranju zatvora u OŠ „Miladin Radojević”, i koji su i obezbjeđivali pripadnici SJB Kalinovik, te da su ih držali u zatočenju u neuslovnim prostorijama bez adekvatnog smještaja, lišene mogućnosti obavljanja osnovnih higijenskih potreba, bez adekvatne medicinske pomoći, sa veoma oskudnim dnevnim obrocima hrane, izloženi svakodnevnom fizičkom i psihičkom zlostavljanju i ponižavanju od strane raznih vojnika kojima su policajci dozvoljavali slobodan ulazak, kojom prilikom je u ovom zatvoru ubijen Suad Hasanbegović a iz zatvora su odvedeni Kadrić Zulfo, Redžović Murat, Pervan Mujo, Pervan Azemina, Pervan Fatima, dječak Kadrić Almir, Edin Bičo, i do danas se vode kao nestale osobe, a zatočene žene silovane u ovom zatvoru i odvedene u Miljevinu, Foču, farmu „Pavlovac” i vikendicu u naselju Mjehovina, gdje su silovane, vijeće temelji u prvom redu na iskazima svjedoka Jašara Vuka, Mirvete Pervan, svjedoka W, Fehme Kadić, Enese Hasanbegović, Miloša Crnjaka, Milana Lalovića, svjedoka E1, Džemile Redžović, Dike Suljić, Miloša Veletića i Dragana Cerovine, te materijalnim dokazima T-56, T-57, T-157, T-158, T-159, T-160, T-161, T-162, T-163, T-164, T-166 i T-153.

262. Na okolnosti zatvaranja u osnovnoj školi Miladin Radojević je izvedeno više dokaza, međutim, ključna utvrđenja se odnose na karakter i način funkcionisanja ovog zatočeničkog objekta. Na osnovu iskaza svjedoka koji su saslušani u vezi sa tačkom 3a, neminovno je izvesti zaključak kako su prva lica (muškarci iz Jeleča) zatvorena u OŠ Miladin Radojević početkom maja mjeseca 1992. godine. Nakon toga, a što iz iskaza svjedoka proizilazi, u školi su bila zatvorena i druga lica, uključujući

žene i djecu. Dragan Cerovina koji je tad u svojstvu policajca bio jedan od stražara, u svom iskazu je potvrdio da je bilo odvođenja iz škole, silovanja zatočenih žena, ali i ubistava. Dodatno, iz njegovog iskaza proizilazi da je za cijelo vrijeme dok su u školi bili zatočeni Bošnjaci, na obezbjeđenju škole bila raspoređena redovna i rezervna policija, ali da su se sami policajci različito ophodili prema zatvorenicima, odnosno drugim licima koja su dolazila sa ciljem da maltretiraju i izvode zatvorenike. Ove navode, pored brojnih svjedoka, potvrđuje i dokaz Tužilaštva T-153, iz kojeg proizilazi da se u školi nalazile muslimani na čijem obezbjeđenju je angažovana redovna i rezervna policija. Isto tako, u ovom dokazu (izvještaju) se navodi kako se u školi nalaze žene, djeca i osobe starije od 60 godine muslimanske nacionalnosti, te da ih različita vojna lica, uprkos protivljenju obezbjeđenja (policije), dolaze i maltretiraju („vršili odvođenje mladih i ljepših žena i djevojaka, ubijali, silovali maloljetnice, te oduzimali zlatni nakit i novac“).

263. Ovaj dokaz, odnosno njegova analiza iziskuje posebnu pažnju i oprez. Vijeće je u načelu poklonilo vjerodostojnost navodima koji se tiču pojedinih događaja, ali je u isto vrijeme bilo veom rezervisano u dijelu gdje se opisuje uloga policije vezano za pojedina zbivanja. Naime, sasvim je jasno da je izvještaj sačinjen u specifičnim ambijentu, kada je progon ne-Srba, u čemu je učestvovala i policija, bio praktično normalna pojava. Da je stanje bilo ovakvo jasno se vidi iz dijela izvještaja gdje stoji: „S obzirom da su se u Stanici u to vrijeme nalazili i radnici muslimanske nacionalnosti, kako aktivni tako i rezervni izvršena je reorganizacija u stanici, tako da je svim radnicima muslimanske nacionalnosti aktivnim i rezervnim prestao rad, a u Stanici je izvršena popuna samo sa radnicima srpske nacionalnosti.“

264. Dodatni argument koji ide u prilog zaključka u vezi sa ambijentom sastavljanja izvještaja može se naći u sljedećem citatu: „Nastala je pljačka muslimanske imovine, kao što su automobili i druge radne mašine, kao i učestale provale u stanove iz kojih je otuđivana tehnička i druga vrijedna roba.“ uprkos čemu, se u vezi sa bezbjednosnom situacijom u Kalinoviku navodi sljedeće: „...[J]avni red i mir ipak je bio zadovoljavajući i **nije bilo nekih težih oblika** narušavanja javnog reda i mira, a niti kriminalnih radnji **izuzev sitnih provalnih krađa** i jednog ubistva u svadi koja je nastala među komšijama srpske nacionalnosti.“

265. Dakle, zbog prethodno iznesenih argumenata vijeće je, kako je već napomenuto, poklonilo vjeru dokazu T-153 (zvaničnom izvještaju SJB Kalinovik) u vezi sa pojedinim događanjima, ali je istovremeno ostavilo veliku rezervu u vezi sa interpretacijom tih događaja i ulogom policije u njima.

266. Ovakav zaključak posebno podupire dokaz Tužilaštva, T-166 iz kojeg se vidi da su policajci SJB Kalinovik bili svjesni protivrpavnosti svojih postupaka u vezi sa događajima koji su se desili u školi Miladin Radojević, te da su pokrenuli inicijativu da se takve informacije prikriju.

267. U vezi sa konkretnim događajima koji su navedeni u dispozitivu presude, treba istaći kako iz iskaza svjedoka Miloša Veletića proizilazi da je komandr PS Kalinovik, Nedo Zeljaja bio upoznat da je u školi Miladin Radojević najmanje jedna osoba silovana, što potvrđuje i dokaz T-153, i da je bilo premlaćivanja. Dodatno u vezi sa prisilnim nestankom osoba, važno je dodati da je ovaj svjedok potvrdio odvođenje sestara Fatime i Azemine Pervan te dječaka Almira Kdrića.

268. Nadalje, po ocjeni vijeća, u odnosu na događaje u školi Miladin Radojević, posebno je bio koristan i upečatljiv iskaz svjedoka Džemile Redžović, kome je vijeće u potpunosti poklonilo vjeru zbog njegove konzistentnosti i saglasnosti sa svim ostalim dokazima koji se odnose na ovu podtačku presude. Džemila je potvrdila kako su izvjesni Pero Elez, Zeko Zelović i Žaga odveli tri djevojke koje se nikad nisu vratile, a kako je ona sama bila izložena redovnoj torturi. Također je potvrdila kako je imala bar sedam uboda nožem, da su joj brada i prst bili odsječeni i da je bila polivana vrelom vodom. Ove sve okolnosti, vijeće je okvalifikovalo kao mučenje, obzirom da je sasvim jasno da se radilo o namjernom nanošenju snažnog tjelesnog i duševnog bola koje nije bilo rezultat izvršenja zakonitih sankcija.

269. Isto tako, vijeće je poklonilo vjeru dijelu iskaza ovog svjedoka koji se odnosi na Edina Biču. Svjedokinja je opisala kako je vidjela Edina da leži u koritu i da je voda bila puštena, pri čemu je on bio tučen, a koji udarci su bili razlog što je voda oko njega bila krvava. Ovaj konkretni događaj, imajući u vidu sve navedene okolnosti vijeće je okvalifikovalo kao mučenje, u smislu člana 172. stav 1. tačka f) KZ BiH.

270. Nadalje, u vezi sa odvođenjima na silovanje, vijeće je imalo u vidu i iskaz svjedoka Dike Suljić koja je potvrdila kako je u školi bilo stravičnih djela te da su dolazili nepoznati ljudi maltretirali i silovali, ali i da je ona vođena i na farmu Pavlovac. Prilikom svih ovih dešavanja, po njenom kazivanju, policijaci koji su bili raspoređeni na obezbjeđivanju škole nisu pružali nikakav otpor.

271. Navodi svjedoke Dike Suljić se u potpunosti podudara sa iskazom svjedokinje W koja je potvrdila okolnosti u vezi sa silovanjem u školi, premlaćivanjem Suada Hasanbegovića i odvođenjem žena u Foču, Mjehovinu i Miljevinu. Ova svjedokinja je opisala maltretiranja koja su se dešavala u školi, pa čak i silovanje dvanaestogodišnje djevojčice, pri čemu straža nije reagovala.

272. Vijeće je također poklonilo vjeru iskazu svjedoka Enese Hasanbegović, obzirom, da je isti u cijelosti konzistentan i da se u svim binim elementima poklapa sa dugim izvedenim dokazima. Ova svjedokinja je, isto tako, potvrdila kako su određene žene odvođene u pravcu Foče i da su tom prilikom bile silovane a neke od njih i pretučene.

273. Nadalje, ova svjedokinja je potvrdila kako je njen muž Suad Hasanbegović, u nekoliko navrata odvođen i vraćan premlaćen, da bi jednom prilikom bio izveden i ubijen. Ona je opisala i kako je došla do saznanja u vezi sa ubistvom svog muža, odnosno da je on zajedno sa još nekoliko lica ubijen u učionici koja se nalazila na spratu osnovne škole Miladin Radojević.

274. Na ovaj način, po ocjeni vijeća ostvareni su elementi krivičnog djela zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka a) i k) KZ BiH.

275. U vezi sa odvođenjima lica koja se nikad više nisu vratila, vijeće je pošlo od navoda svjedoka Milana Lalovića, Džemile Redžović, Vuka Jašara, svjedok W, Fehma Kadić, Miloš Veletić i svjedok E1, koji su potvrdili da su Edin Bičo, Kadré Almir, Azemina Pervan, Fatima Pervan, Murat Redžović i Mujo Pervan, za vrijeme dok su bili zatočeni u osnovnoj školi Miladin, i dok ih je obezbjeđivala policija, odvedeni nakon čega se više nikad nisu vratili.

276. Dakle, iz svega prethodno iznesenog, jasno proizilazi da su civili koji su se nalazili u osnovnoj školi Miladin Radojević bili zatočeni bez bilo kakvog pravnog osnova, te da u školi nisu bili smješteni kako bi im se osigurala zaštita. Nadalje, u školi, što su gotovo svi svjedoci potvrdili, zatočeni nisu imali adekvatan smještaj, higijenski uslovi su bili loši, ljekarsku njegu bi dobijali samo ako bi lica kojima je ta njega potrebna, svoju djecu ostavljali zatočene u školi tako da se spriječi eventualni bijeg; a hrana koju su dobijali je bila nedovoljna u odnosu na potrebe zatočenih.

277. Dodatno, iz prethodno iznesenih zaključaka vijeća, jasno proizilazi kako je jedini kriterij za zatvaranje bio da se radi o ne-Srbima, a samo zatvaranje je bilo diktirano borbenim dejstvima u regionu Kalinovika, na način da je pojačani intenzitet borbi koincidirao sa pojačanim zatvaranjem i sve lošijim postupanjem sa zatvorenim licima.

278. Dakle, polazeći od svega navedenog, odnosno od zaključka da je policija SJB Kalinovik, svjesno i namjerno sudjelovala u osnivanju i funkcionisanju zatočeničkog objekta osnovna škola Miladin Radojević, gdje su bošnjaci zatvarani, a zatvorenici ubijani, mučeni, silovani, bili izloženi nečovječnim djelima učinjenim u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede i narušenje zdravlja, odakle je određen broj lica odveden nakon čega im se izgubio svaki trag, vijeće je zaključilo da su ostvarena sva obilježja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), e), f), g), i) i k) KZ BiH.

4. Nevesinje (tačka I-4 optužnice)

a) Ubistvo Redže Trebovića

279. Što se tiče događaja ispred kuće porodice Trebović, kojom prilikom je optuženi Savić Krsto rukovodio grupom pripadnika SJB Nevesinje, kada su svi prisutni pozvani da izađu iz kuće, što su i učinili, te da je optuženi Savić Krsto poveo Redžu u pravcu garaže a zatim iz tačno neutvrđenog oružja pucao u pravcu Redžinih donjih ekstremiteta, od čega je Redžo pao, te da optuženi nije dozvolio duže vrijeme prisutnima da priđu i Redži pruže pomoć, da bi potom Redžinom bratu Fadilu i Redžinoj supruzi Bahriji dozvolio da Redžu sa vozilom odvezu do Doma zdravlja Nevesinje, gdje su Redži konstatovali smrt, kao i da tijelo Trebović Redže nikada nije pronađeno, te da su isti prilikom napuštanja dvorišta Trebovića zapalili Redžinu kuću i potom lišili slobode Bajru i Fadila te ih zatočili u SJB Nevesinje, jasno proizilazi iz iskaza većeg broja, svjedoka među kojima su u prvom redu Fadil Trebović i Bahrija Trebović, kojima je vijeće u potpunosti poklonilo vjeru.

280. Ova oba svjedoka su opisali kako je dana 16.06.1992. godine, ispred njihovih kuća došla grupa policajaca PS Nevesinje, gdje su ih pozvali da izađu napolje. Tom prilikom je optuženi Krsto Savić, noseći neku kraću pušku pošao za Redžom Trebovićem u pravcu garaže, nakon čega je iz oružja koje je imao sa sobom, pucao u pravcu Redžinih donjih ekstremiteta. U načelu, svi dokazi koji su izvedeni kako od strane Tužilaštva, tako i od strane odbrane, su saglasni da je optuženi Krsto Savić,

pucao u Redžu, međutim, postojala je nesaglasnost u vezi sa okolnostima koje su do toga dovele.

281. Odbrana je tvrdila, kako su se prethodne noći, iz pravca kuće Redže Trebovića čuli pucnji tako da je narednog dana došla policija iz PS Nevesinje u cilju da pronade oružje iz kojeg je prethodne noći pucao. Imajući u vidu takve okolnosti, po tvrdnji odbrane optuženi je, smatrajući kako je Redžo Trebović bio naoružan, u momentu kada se okrenuo prema njemu, bojeći se da će Redžo pucati, optuženi Krsto Savić prvi reagovao ispaljujući hitce u Redžu.

282. Odbrana Krste Savića je u namjeri da dodatno potkrijepi ovu tezu kao vještaka saslušala Mileta Matijevića čiji se nalaz odnosio na tumačenje pravnih propisa vezanih za upotrebu oružja.

283. Drugi argument koji je iznijela odbrana prvooptuženog se tiče trajanja vremenskog perioda kada Krsto Savić nije dozvolio da se povrijeđenom Redži Treboviću pruži pomoć, nakon čega je dopustio da ga odvezu u hitnu i da mu se tu pomogne.,

284. Ovakve tvrdnje odbrane, naročito proizilaze iz izloženog vještačenja vještaka Mileta Matijevića koji je svoj nalaz zasnovao na tumačenju pravnih propisa vezanih za upotrebu oružja.

285. Ovo vijeće je ocjenjujući suprotstavljene argumente i dokaze, kako tužioca tako odbrane, cijeneći ih u skladu sa odredbom iz člana 281. ZKP BiH, izvan svake razumne sumnje zaključio kako je 16.06.1992. godine, optuženi Krsto Savić, lišio života Redžu Trebovića, a potom protivpravno zatvorio Bajru Mahinića i Fadila Trebovića.

286. Naime, ne postoji niti jedan dokaz koji bi ukazivao na to da je Redžo Trebović prije nego što je optuženi Savić pucao u njega poduzeo bilo kakvu radnju koja bi opravdavala upotrebu oružja. Ovaj zaključak se temelji na iskazima svjedoka Fadila Trebovića i Bahrije Trebovića, ali i svim ostalim posrednim dokazima koji su u suprotnosti sa tvrdnjama odbrane. Naime, kritične prilike, optuženi Krsto Savić je predvodio veću grupu policajaca, što nije bio slučaj kada su vršeni pretresi sa ciljem da se pronade oružje. Isto tako, čak i u slučaju da je optuženi Krsto Savić bio uvjerenja da je Redžo Trebović kritične prilike bio naoružan, nedostaje odgovor na pitanje, zašto se usprotivio da se pogođenom Redži pruži pomoć. Naime, optuženi Krsto Savić je, ako ne ranije, u momentu nakon što je pucao u Redžu, bio svjestan da Redžo nije naoružan.

287. U vezi sa vremenom, nakon koliko je Redži pružena pomoć, sasvim je jasno da postoji značajna nesaglasnost u iskazima svjedoka Bahrije Trebović i Fadila Trebovića. Po ocjeni vijeće, ovakvo odstupanje u iskazima je logično jer se radi o veoma traumatičnom događaju, a sama okolnost koliko je zaista vremena prošlo nakon što je Krsto Savić pucao u Redžu nije relevantna. Za vijeće je jedino bilo bitno, da je optuženi Savić pucao u Redžu i da nije dozvolio da mu se pruži pomoć, iz čega se jasno da zaključiti da je Krsto Savić prilikom počinjenja ovog krivičnog djela postupao u namjeri da Redžu Trebovića liši života.

288. Nadalje analizirajući ovu okolnost, vijeće je zaključilo da je na strani optuženog Krste Savića u vezi sa članstvom u udruženom zločinačkom poduhvati čiji je cilj bio da se izvrši progon nesrpskog stanovništva sa područja opština Nevesinje, Kalinovik, Gacko i Bilaća, postojao umišljaj, da se između ostalog, progon izvrši i ubistvom.

289. Analizirajući dalje teze odbrane, vijeće primjećuje kako nije dat odgovor na pitanje zašto su nakon događaja kod kuće Redže Trebovića, po naređenju Krste Savića, Fadil Trebović i Bajro Mahinić lišeni slobode i zatvoreni PS Nevesinje.

290. Nadalje, da je sve bilo onako kako to interpretira odbrana, postojali bi dokazi da je na adekvatan način sprovedena istraga u vezi sa predmetnim događajem.

291. Pored svega navedenog, treba imati na umu da je vijeće na osnovu izvedenih dokaza zaključilo kako su 16.06.1992. godine, nakon što je Krsto Savić pucao u Redžu Trebovića i nakon što su Fadil Trebović i Bajro Mahinić zatočeni u PS Nevesinje, policajci SJB Nevesinje zapalili Redžinu kuću. Ovo je jedna velika nelogičnost ako bi se prihvatila teza da odbrane da je Krsto Savić postupao u putativnoj nužnoj odbrani, jer u tom slučaju ne bi policajci PS Nevesinje zapalili kuću Redže Trebovića, niti bi Krsto Savić naredio pritvaranje Bajre Mahinića i Fadila Trebovića.

292. Dakle, polazeći od ovako utvrđenih ključnih činjenica, vijeće je izvan svake razumne sumnje zaključilo da su opisanim radnjama na strani optuženog Krste Savića, ostvarena obilježja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a) i e) KZ BiH.

b) Zatvaranja u SJB Nevesinje

293. Da je optuženi Savić Krsto u junu 1992.godine, rukovodio napadom policijskih snaga SJB Nevesinje na bošnjačko civilno stanovništvo općine Nevesinje, pri čemu je nezakonito uhapšen veliki broj civila, koji su dovođeni od policijskih, vojnih i paravojnih formacija i razdvajani, pri čemu su muškarci zatvarani u prostorije SJB, a žene odvajane i zatvarane u prostorije fabrike alata zv. „Alatnica“, pri čemu su zatvorene muškarce u SJB fizički zlostavljali udarajući ih raznim predmetima po svim dijelovima tijela, te da su te prilike Ćupina Mujo, Ćatić Meho i Mrndžić Adem obilato krvavili u predjelu glave, Nafija Ramović pokušao pobjeći, pri čemu je ubijen u blizini SJB Nevesinje, a ostali zatočeni muškarci, njih oko 20 (dvadeset) u narednim danima u pratnji policajaca SJB Nevesinje transportovani i zatočeni u logor Bileća, saslušan je veći broj svjedoka među kojima su Fadil Trebović, Bahrija Trebović, Fahira Ramović, Zumreta Humo, Mirsad Bajgorić, Esad Humić, Salko Trnovac, Mirsad Bajgorić zv. *Đidan*, svjedok A, svjedok B, Šaćir Kljako, svjedok G, Emir Kljako, Maida Ćupina, Miralem Trebović, svjedok H, Željko Pašajlić, Željko Kovačević, Dušan Soldo i Milan Đerić, kojim je vijeće u načelu poklonilo vjeru, s tim što je ostavilo znatnu rezervu u pogledu svjedoka koji su u kritično vrijeme bili policajci i koji imaju jak interes da umanje stepen krivične odgovornosti svojih kolega, kao i da na nepotpun način svjedoče o ulozi policije u vezi sa predmetnim događajima.

294. Svjedoci Fahira Ramović i Zumreta Humo, koje su bile veoma bliske Nafiji Ramoviću (Zumreta sestra a Fahira supruga) su opisale kako je 16.06.1992. godine

došla grupa policajaca, među kojima je bio i Mileta Mučibabić, izvršili pretres kuće a potom, bez bilo kakovog pismenog rješenja ili neke druge odluke nadležnog organa zatvorili Nafiju Ramovića u PS Nevesinje.

295. Svjedok Mirsad Bajgorić je isto tako opisao kako je 16.06.1992. godine došla grupa ljudi među kojima je bio Mileta Mučibabić, koji su ga odveli do PS Nevesinje, gdje je zadržan određeni vremenski period i pretučen, a potom pušten iz stanice, uz obrazloženje da će kasnije biti potreban.

296. Zatim, svjedoci Esad Humić, Salko Trnovac su također opisali kako su 16.06.1992. godine, bili lišeni slobode i zatvoreni u PS Nevesinje a svjedok, Mirsad Bajgorić *zv. Didan* je isto tako opisao kako je bio doveden u PS Nevesinje gdje je bio pretučen od strane lica po nadimku Jogi. Nakon premlaćivanja, zatvoren je u samicu koja se nalazila u PS, da bi tokom noći, zajedno sa optuženim Milkom Mučibabićem došla dva lica od kojih je jedan imao nadimak Tatica i koji ga je pretukao.

297. Svjedok H je isto tako potvrdio kako je 16.06.1992. godine izvršen napad na područje Bakračušje i da je tom prilikom njih, negdje oko 15 uhvaćeno, odvezeno pred PS Nevesinje gdje je Krsto Savić naredio da se vode u Alatnicu, pri čemu su muškarci skinuti sa kamiona.

298. *Didan* je, isto kao Fadil Trebović i Bharija Trebović, potvrdio prisustvo Muje Ćupine, Mehe Ćatića i Adema Mrndžića u PS Nevesinje, gdje su čuli njihove krike i bili u prilici da ih vide kako se nalaze u jako lošem stanju. S tim u vezi treba istaći da je svjedok Fadil Trebović potvrdio da je Mujo Ćupina ove prilike krvario u predjelu glave. Imajući u vidu ove okolnosti, odnosno činjenice da su na ova tri nabrojana lica, očito bili vidljivi tragovi jakog zlostavljanja te da im se nakon stavljanja na pigauer gubi svaki trag, vijeće je našlo da su na ovaj način ostvareni elementi mučenja i prinudnog nestanka u odnosu na Muju Ćupinu, Mehu Ćatića i Adema Mrndžića.

299. S tim u vezi treba pojasniti, kako iz iskaza prije svega tri gore nabrojana svjedoka, jasno i nedvosmisleno proizilazi da je u kritičnom periodu Krsto Savić vidio u kakvom su stanju bili Mujo Ćupina, Meho Ćatić i Adem Mrndžić, i da je umjesto da im osigura pružanje medicinske pomoći, rekao da ih izvedu dok su živi, iz čega jasno proizilazi da je na strani Krste Savića postojao umišljaj de se progon nesrpskog stanovništva opština Nevesinje, Kalinovik, Bileća i Gacko, između ostalog izvrši mučenjem i prisilnim nestankom.

300. Nadalje, vezano za krivično djelo ubistva, vijeće je polazeći od iskaza skoro svih svjedoka koji su saslušani u vezi sa događajima u PS Nevesinje u kritičnom periodu, čiji se iskazi u svim bitnim elementima podudaraju i potkrijepljuj, čak uključujući i policajce Dušana Soldu, Željka Kovačevića i Željka Pašajlića, zaključilo kako je Nafija Ramović prilikom pokušaja bijega iz PS Nevesinje, gdje je bio nezakonito zatvoren, ubijen.

301. Dakle, polazeći od ovako utvrđenih ključnih činjenica, vijeće je izvan svake razumne sumnje zaključilo da su opisanim radnjama, ostvarena obilježja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), e), f), i) i k) KZ BiH.

c) Napad na Čanje

302. Prilikom utvrđivanja ključnih činjenica u vezi sa događajima od juna mjeseca . 1992.godine kada su pripadnici SJB Nevesinje, učestvovali u napadu na selo Čanje, općina Nevesinje, pri čemu je ubijeno 9 (devet) civila bošnjačke nacionalnosti i to Kevelj Ibro, Šarančić Munta, Kljako Bega, Šarančić Suad, Šarančić Bajro, Šarančić Fadil, Šarančić Nefa, Mutilović Mujo i Mutilović Avdija, a svi preživjeli zarobljeni i zatočeni u Nevesinju i to muškarci u kino-Sali gdje su fizički zlostavljani, a potom transportovani u logor Bileće, a žene i djeca zatočeni u fabriku alata zv. „Alatnica“, a 9 (devet) ubijenih mještana Čanja, uz pomoć građevinske mašine u zajedničku grobnicu ukopao policajac SJB Nevesinje Pašajlić Željko, vijeće je pošlo od iskaza svjedoka Esada Šarančića, Mušana Šarančića, Milovana Milovića, Šućre Šarančića, Senada Šarančića, svjedoka I, Željka Pašajlića, Dušana Solde i Milana Đerića te materijalnih dokaza T-37, T-34, kojima je vijeće u načelu poklonilo vjeru¹⁰.

303. U vezi sa napadom na selo Čanje koji se desio 16.06.1992. godine, iskazi svih nabrojanih svjedoka se skoro u cijelosti poklapaju. Iz iskaza Esada Šarančića proizilazi kako je on 16.06.1992. godine, zajedno sa grupom od oko 30 lica traktorom napustio Čanje, te da su bili zaustavljeni na jednom punktu. U pogledu lica koja su ih zaustavila, treba istaći da je svjedok vjerovao da se radilo Šešeljevcima, i oni su ih dopratila su ih do kino sale (Dom JNA) u Nevesinju gdje su izdvojili žene i djecu i odvezli ih za „Alatnicu“ a svjedok Esad Šarančić je zatvoren u PS Nevesinje, odakle je narednog dana prebačen za Bileću.

304. Ostatak mještana iz Čanja, među kojima su Mušan Šarančić, Šućro Šarančić, Senad Šarančić i svjedok I, nisu sa prethodno pomenutom grupom napustili Čanje, već su u svom selu ostali negdje do početka napada na njihovo selo koji se desio 16.06.1992. godine u ranim večernjim satima. Iskazi nabrojanih svjedoka su potpunosti podudaraju i nadopunjuju, dajući jasnu sliku o stanju pred, u vrijeme i neposredno nakon izvršenog napada. Svjedoci Šućro i Senad Šarančić su potvrdili da se u napadu na njihovo selo sudjelovala lica koja su na sebi imala plavu policijsku uniformu.

305. Da je ovaj navod tačan, potvrđuje visok stepen koordinacije (što proizilazi iz iskaza svih nabrojanih svjedoka) između vojske (koja je takode učestvovala u napadu na Čanje), policije i paravojskih formacija (koje su prvu grupu mještana Čanja doveli pred vojnu komandu gdje su žene i djeca izdvojeni za „Alatnicu“ a muškarci zatvoreni u SJB Nevesinje. Dodatno, oni mještani Čanja koji su se uspjeli sakriti i pobjeći od napadača, su se narednog dana predali i tada ih je policija, uz pratnju njihovih komšija Milovana i Anđelka Milovića, koji su se trudili da ih zaštite, sproveli do pred Dom JNA (tu je bila smještena vojna komanda) gdje su zarobljene mještane Čanja uveli u Dom i tu ih tukli, a žene i djecu su odvojili za „Alatnicu“.

306. Prilikom razdvajanja, koje je, što proizilazi iz iskaza svih svjedoka dovedenih narednog dana (17.06.1992. godine) pred Dom JNA, optuženi Krsto Savić je određivao ko će ići za „Alatnicu“ a ko za Bileću. Tako je Savić, na molbu Milovana

¹⁰ Već ranije je u par navrata istaknuto kako je vijeće sa rezervom uzelo navode svjedoka koji su u kritičnom periodu bili policajci, iz razloga što oni imaju snažan motiv da određene činjenice prikažu na iskrljivljen način, a sve u cilju izbjegavanja vlesatite odgovornosti i odgovornosti svojih kolega.

Milovića odlučio da tad bolesni Muamer Šarančić, bude izdvojen za „Alatnicu“ umjesto da ide za Bileću.

307. Da su mještani Čanja bili premlaćivani u Domu JNA jasno proizilazi iz iskaza gotovo svih saslušanih svjedoka-mještana Čanja, a i svjedok Milan Đerić je potvrdio da je bio u Komandi (Dom JNA) kada je došla grupa iz Čanja i da su tražili njegovu pomoć.

308. Nadalje u vezi sa događajima u Čanju koji su se desili 16.06.1992. godine u večernjim satima treba istaći kako su oni mještani, koji se nisu uspjeli sakriti ili pobjeći, ubijeni. Ovo proizilazi iz iskaza svjedoka Mušana Šarančića, Milovana Milovića, Senada Šarančića, Željka Pašajlića te materijalnih dokaza T-34 i T-37. Naime iz pomenutih dokaza proizilazi kako su prilikom napada na Čanje ubijeni Ibro Kevelj, Munta Šarančić, Bego Kljako, Suad Šarnčić, Bajro Šarančić, Fadil Šarančić, Nefa Šarančić, Mujo Mutilović i Avdjia Mutilović, koje je policajac Željko Pašajlić, bagerom zakopao u harem u Čanju.

309. Na kraju, treba istaći kako vijeću nisu predloženi dokazi koji bi upućivali na zaključak da je u Čanju bila smještena neka vojna jedinica ili bilo kakav drugi vojni objekat koji bi mogao biti legitimna meta napada, tako da je u vezi sa ovim napadom a polazeći od tretmana zatočenih lica izveden jedini moguć zaključak da se radilo o protivpravnom napadu na civilno stanovništvo.

310. Dakle polazeći od ovako utvrđenih odlučujućih činjenica, vijeće je zaključilo da su ostvareni elementi krivičnog djela zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), e) i k) KZ BiH.

d) Ismet Duraković, Mirzo Čustović i Rašid Toporan

311. Činjenice vezane za događaje od juna mjeseca 1992.godine kada su nezakonito zatočeni u SJB Nevesinje civili Duraković Ismet, Čustović Mirzo i Toporan Rašid koji su tu dovedeni iz svojih domova, te kada su Duraković Ismeta i Toporan Rašida pripadnici SJB Nevesinje predali nepoznatim pripadnicima paravojnih formacija znajući da ih time izlažu smrtnoj opasnosti, nasilju i psihičkim patnjama, te da su ovi pripadnici paravojnih formacija Duraković Ismeta odveli na Boračko jezero gdje je od posljedica premlaćivanja preminuo, a njegovo tijelo je pronađeno i identifikovano u jami „Borisovac“ općina Konjic, a Toporan Rašid do danas nije pronađen i vodi se kao nestala osoba, a Čustović Mirzi se iz SJB Nevesinje gubi svaki trag i do danas se vodi kao nestala osoba, vijeće je na nesumnjiv način utvrdilo na iskazima svjedoka, Behidže Čustovića, Keme Bulića, svjedoka D, Emira Kljake, svjedoka C i Željka Kovačevića te materijalnom dokazu T-41.

312. Iz iskaza svjedoka Behidže Čustović, svjedoka D i Emira Kljake proizilazi kako su Mirzo Čustović, Rašid Toporan i Ismet Duraković, protivpravno lišeni slobode i zatočeni u SJB Nevesinje. Ovi svjedoci su potvrdili kako su Ismeta Durakovića i Mirzu Čustovića, lišila slobode lica koja su na sebi imala uniforme a u odnosu na Rašida Toporana, svjedok Emir Kljako je potvrdio da je on dobrovoljno došao u SJB Nevesinje, kako bi primio plaću. Umjesto toga, sva tri nabrojana lica su zadržana u ovoj SJB, i za razliku od ostalih muškaraca koji su bili prebačeni u Bileću, Mirzo Čustović, Ismet Duraković i Rašid Toporan su ostali u SJB Nevesinje.

313. Iz iskaza, svjedoka C, koja je određeno vrijeme boravila na Boračkom jezeru, proizilazi kako su se tamo nalazili i Rašid Toporan i Ismet Duraković. Ove navode u svim bitnim dijelovima je potvrdio i svjedok D, koji je istakao da je od svjedoka C, Jasminke i Fatime Šipoković saznao da je Ismet Duraković viđen na Boračkom jezeru i da je izvjesno lice po nadimku Zmija, Jasminki i Fatimi reklo da je Ismet podlegao od posljedica premlaćivanja.

314. Za razliku od Ismeta Durakovića i Rašida Toporana, koji su određeni vremenski period (u vrijeme između 19. i 24.06.1992. godine) bili zatočeni u SJB Nevesinje (što proizilazi iz navode većine svjedoka koji su saslušani na ovu tačku optužnice) a potom predati paravojnim formacijama (lice po nadimku Zmija je bio pripadnik paravojne formacije iz Srbije a što proizilazi iz iskaza većeg broja svjedoka iz Nevesinja), koje su ih odvele na lokalitet Boračkog jezera, a Mirzi Čustoviću se iz SJB Nevesinje gubi svaki trag.

315. Poklanjajući vjeru iskazima nabrojanih svjedoka, a imajući u vidu dokaze broj T-38, T-39, T-41, koji u potpunosti podupiru navode prethodno nabrojanih svjedoka, vijeće je utvrdivši izvan svake razumne sumnje gore navedene odlučne činjenice, zaključilo da su ostvarena obilježja krivičnog djela zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama e) i i) KZ BiH.

e) Napad na Šaricu

316. Da su pred kraj juna mjeseca 1992. godine, u prostorije SJB Nevesinje pritvoreni mještani zaseoka Šarica, MZ Zijemlje, koje su zarobili pripadnici paravojnih formacija, i to njih oko 30 (trideset), a među kojima je bilo muškaraca, žena i djece, dva dana držali u neuslovnim podrumskim prostorijama, i da su ih potom transportovali i predali u logor Bileća, svoje iskaze su dali svjedoci Kemo Bulić i svjedok G, kojima je vijeće, imajući u vidu konzistentnost i logičnost njihovih iskaza, u cijelosti poklonilo vjeru. Oba ova svjedoka su potvrdila kako je 24.06.1992. godine ili oko tog datuma, od strane lica koja su na sebi imala vojne uniforme, izvršen napad na njihovo selo. Svjedok Kemo Bulić je opisao detalje u vezi sa njegovim lišavanjem slobode, a ove činjenice je svjedok G dodatno potvrdio, navodeći kako su njih mještane, muslimane, skupili i odveli do dvije srpske kuće u Šaricama, gdje su pozvali žitelje tih kuća, da bi im oni pomogli oko utvrđivanja identiteta zarobljenih lica (jer su vojnici kod sebe imali određeni spisak) i dali druge potrebne informacije.

317. Nakon što su neki od zarobljenih bili izloženi maltretiranju i premlaćivanju, većina ih je prebačena u SJB Nevesinje i tu zatočena u podrumskim prostorijama, gdje su ih čuvali pripadnici ove SJB. Oba svjedoka su potvrdila kako se radilo o grupi od oko 30 civila i da u njihovom selu nije bilo legitimnih vojnih ciljeva.

318. Oba svjedoka su nadalje potvrdila, da su u SJB Nevesinje bili zatvoreni i muškarci i žene sa djecom i starija lica, ali da su oni boravili odvojeno, a nakon približno dva dana svi mještani Zijemalja (Šarica) bili su potovareni na kamion i prebačeni u Bileću.

319. Iz ovako utvrđenog činjeničnog stanja, polazeći od zaključka da u Šarici nije bilo legitimnih vojnih ciljeva uprkos čemu je vojska izvršila napad na ovo selo, te da

su vojnici bez bilo kakovog pravnog osnova doveli sve mještane muslimane pred SJB Nevesinje gdje su i zatočeni, a potom nakon približno dva dana kasnije prebačeni u Bileću, vijeće je zaključilo kako su ostvarena obilježja krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom e) KZ BiH.

f) Emir Kljako-bajonet

320. Činjenične zaključke u vezi sa događajem od sredine juna mjeseca 1992.godine u zgradi SJB Nevesinjekada je optuženi Savić Krsto ispitivao zatočenog civila Kljako Emira pri tom koristeći bajonet i prijeteći zatočeniku bajonetom ga ubadao po tijelu, vijeće temelji isključivo na iskazu svjedoka Emira Kljake koji je djelovao veoma uvjerljivo, a takođe nijednom momentu nisu bili vidljivi pokušaji eventualne tendencioznosti, dok je sam iskaz je bio u potpunosti konzistentan, iz kojih razloga je vijeće u potpunosti poklonilo vjeru njegovom iskazu.

321. Emir Kljako je potvrdio kako je za vrijeme dok je bio zatočen u prostorijama SJB Nevesinje, izveden u drugu kancelariju gdje ga je ispitivao optuženi Krsto Savić.

322. Način na koji je ispitivanje vršeno i sam ambijent kako je to učinjeno, u skladu sa kazivanjem Emira Kljake, vijeće ja navelo na zaključak da su ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom k) KZ BiH, odnosno da je Krsto Savić ispitivanje vršio sa namjerom da Emiru Kljaki nanese velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede.

323. Vijeće, istina, nije imalo jasnu sliku u vezi sa fizičkim patnjama koje je oštećeni Emir Kljako pretrpio, međutim za zaključak o pravnoj kvalifikaciji u vezi sa ovom tačkom optužnice/presude vijeće temelji na kazivanju svjedoka u vezi sa njegovim, prije svega, psihičkim stanjem. Emir Kljako je, kada gaje tužilac upitao da li se može izjasniti o intenzitetu povreda koje mu je prilikom ispitivanja nanio optuženi Krsto Savić, izjavio: „... mislim u taj momenat nije bolilo, ali mog'o mi je ruku kidat' znači, to je možda i jako bilo, ali ja nisam osjetio bol tada. Jednostavno nisam osjećao bol; vjerovatno sam poravnio mrtav, gotovo je.“

324. Iako je osjećaj straha i doživljaj psihološke traume subjektivnog karaktera, sasvim je očito da je optuženi Krsto Savić bio svjestan stanja Emira Kljake; i čak šta više, on je takvo psihološko stanje oštećenog zloupotrijebio prilikom ispitivanja.

325. Ovakav činjenični zaključak jasno proizilazi iz navoda svjedoka, kada je optuženi Krsto Savić, zaprijetio: „, ...ako mi kaže, ne doneseš, saću te poslat' kući po oružje, oderaću te javno na Trgu Blagoja Parovića“.

326. Dakle, polazeći od ranije opisanog, odnosno od činjeničnog zaključka da je korištenjem bajonetom te ozbiljnim prijetnjama, optuženi Krsto Savić, prilikom ispitivanja Emira Kljake, imao namjeru da mu nanese ozbiljne, prije svega psihičke povrede i traume, vijeće je zaključilo da su ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom k) KZ BiH.

g) Zatočavanje Osmana Abaza, Jarak Joze i svjedoka F u SJB Nevesinje

327. Ključna utvrđenja u vezi sa događajem koji se desio krajem juna 1992.godine, kada su policajci SJB Nevesinje zatočili civile Abaza Osmana, Jarak Jozu i civila „F“ u podrumске prostorije SJB Nevesinje, te nakon više dana zatočenja predali nepoznatim pripadnicima paravojsnih formacija, znajući da ih time izlažu smrtnoj opasnosti, nasilju i psihičkim patnjama, te da su ti civili odvedeni na Boračko jezero općina Konjic gdje su i ubijeni, tako da su tijela Abaza Osmana i Jarak Joze ekshumirana i identifikovana u jami „Borisavac“, a „F“ držana u seksualnom ropstvu sa izmijenjenim identitetom i uspjela je preživjeti rat, vijeće temelji na iskazima svjedoka Irfana Ćatića, Keme Bulića i svjedoka F, te materijalnih dokaza T-38 i T-39, T-42, T-43.,

328. Svi ovi svjedoci su potvrdili prisustvo Osmana Abaza i Joze Jaraka u prostorijama SJB Nevesinje. Istina, svjedoci Irfan Ćatić i svjedok F, ne navode da je u SJB bio zatočen Jozo Jarak, već neki Marko, koji je kasnije zajedno sa svjedokom F i Osmanom Abazom prebačen na Boračko jezero.

329. Imajući u vidu ovu okolnost, ali i činjenicu da je evidentno kako je svjedok Kemo Bulić, u poređenju sa Irfanom Ćatićem i svjedokom F, mnogo bolje poznao Jozu Jaraka te da je tijelo Joze Jaraka pronađeno zajedno sa tijelom Osmana Abaza, vijeće je zaključilo kako se, uprkos tvrdnji svjedoka F, te njoj bliskog dječaka Irfana Ćatića, zaključilo da je lice koga F i Irfan nazivaju Marko, bio zapravo Jozo Jarak

330. Nadalje, u vezi sa svim drugim relevantnim činjenicama sva tri nabrojana svjedoka su dala svoje iskaze koji se u najvećoj mogućoj mjeri podudaraju i podupru. Tako svjedok Kemo Bulić opisuje kako su, nakon što je on otišao za Bileću, u SJB Nevesinje ostali Jozo Jarak i Rašid Toporan, a koje navode je potvrdila i svjedokinja F, pojašnjavajući kako je, u vrijeme kad je zatočena u SJB Nevesinje, tamo zatekla Jozu Jaraka i Marka¹¹.

331. Pored toga, F je potvrdila kako je u SJB Nevesinje vidjela Krstu Savića, što je potvrdio i Irfan Ćatić, uz napomenu da je on bio prisutan kad je optuženi Savić, ošamario njegovog brata Ćemu.

332. Svjedokinja, F je nadalje potvrdila kako je optuženi Krsto Savić, u momentu kada je tek dovedena u SJB Nevesinje i kada je bila ispitivana, ušao u kancelariju i na pitanje koje je uputio svjedoku F, istakao da je on Krsto Savić, zatim dodajući: „Griješ je ovo poslat na razmjenu, ovo mi nećemo poslat na razmjenu, ovo će biti naše, mi ćemo je prekrstit, nadićemo joj ime Mileva i ovo će biti naše“.

333. Sve što je tad Krsto Savić najavio, implicirajući da će se ona nalaziti u nekoj vrsti podređenog odnosa („ovo će biti naše“) se nakon nekoliko dana obistinilo, kada je F zajedno sa Jozom Jarakom i Osmanom Abazom, hladnjačom prebačena do komande Crvenih beretki na Boračkom jezeru gdje je, sa izmijenjenim identitetom, ostala u seksualnom ropstvu narednih sedam i pol mjeseci.

¹¹ Već je ranije dato pojašnjenje, zašto je vijeće zaključilo da se nije radilo o izvjesnom Marku, već o Jozi Jaraku.

334. Sa druge strane, imajući u vidu da su vojno sposobni muškarci obično bili prebacivani u Bileću, a da su Jozu Jaraka i Osmana Abaza odveli pripadnici paravojnih formacija, po ocjeni vijeća bilo je očigledno da će oni u najmanju ruku biti sklonjeni od zaštite zakona, čime su ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom i) KZ BiH.

335. Polazeći od ovako utvrđenog činjeničnog stanja, a imajući u vidu i sve druge okolnosti i događaje koji su se u kritičnom periodu desili na području opštine Nevesinje, vijeće je zaključilo, da je optuženi Krsto Savić u momentu kad je izgovorio navode koji su prethodno citirani, tvrdio da će F biti u seksualnom ropstvu i to samo zbog svoje vjerske, nacionalne i etničke pripadnosti, iz čega je jasno vidljivo da je na strani optuženog Krste Savića postojao umišljaj da se progon nesrpskog stanovništva sa područja opštine Nevesinje, Gacko, Bileća i Kalinovik, između ostalog, izvrši silovanjima.

336. Dakle, iz prethodno utvrđenih ključnih činjenica, vijeće je zaključilo da su ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama e), g) i i) KZ BiH.

h) Zatvaranje žena i djece u SJB Nevesinje

337. Da su krajem juna i početkom jula 1992. godine u pritvorskim prostorijama SJB Nevesinje, više dana držali zatočene tri dječaka od osam, deset i dvanaest godina po prezimenu Ćatić, te tri starije žene, zatim Nuru Mičijević i Izetu Hajdarević iz Rabine sa četvoro djece starosti od šest mjeseci do pet godina, kao i da su Nuru Mičijević i Izetu Hajdarević predali nepoznatim pripadnicima paravojnih formacija koji su ih odveli na Boračko jezero, općina Konjic, odakle su se uspjele vratiti u Nevesinje uz pomoć jednog vojnika a preostale civile, nakon više dana zatočenja, transportovali do linije razdvajanja u Stocu gdje su izlažući se životnoj opasnosti uspješno prošli liniju razdvajanja i stigli u Stolac, vijeće temelji na iskazima svjedoka B, Irfana Ćatića, Nure Mičijević, svjedoka F, Željka Kovačevića i Dušana Solde, kojima je vijeće u načelu, u cijelosti poklonilo vjeru¹².

338. Po ocjeni vijeća u vezi sa ovom tačkom presude, ključni svjedoci su bili, svjedok F i Nura Mičijević. Naime, ove dvije svjedokinje su opisale kako se radilo o dvije odvojene grupe koje su zatvorene i sastavljene u SJB Nevesinje. Tako je svjedokinja F opisala kako je ona zajedno sa još troje djece Ćatića bila zatvorena u SJB i da je to troje djece ostalo u stanici nakon što je ona prebačena na Boračko jezero.

339. Druga grupa, koju su sačinjavali svjedokinja Nura Mičijević sa dvoje svoje djece, tri nene i Izeta Hajdarević sa svoje dvoje djece, je po kazivanju Nure Mičijević došla poslije svjedokinje F i troje djece Ćatića.

340. Ove navode je potvrdio tad dječak, Irfan Ćatić uz jednu nedosljednost, a to je da su u grupi Nure Mičijević dovedene dvije a ne tri nene. Ovakvo odstupanje u izjavi po

¹² Već je ranije pojasnjeno iz kojih razloga je vijeće iskaze svjedoka koji u kritičnom periodu bili policajci, uzelo sa rezervom.

ocjeni vijeća, značajnije ne dovodi u pitanje kredibilitet iskaza svjedoka Irfana Čatića, obzirom da je on u kritično vrijeme bio dječak.

341. Nadalje, kao što je već ranije napomenuto, obje svjedokinje (F i Nura Mičijević) se u svim ključnim dijelovima poklapaju i nadopunjuju, što je prilikom ocjene vjerodostojnosti njihovih iskaza bilo od izuzetnog značaja. One su opisale kako su sa djecom dovedene u SJB a potom razdvojene tako što je F par dana kasnije prebačena na Boračko jezero a Nura Mičijević i Izeta Hajdarević su nakon sat vremena prebačene na Borike odakle su naredni dan, nakon što su djeca i nene prebačene na protivničku stranu, vraćene u SJB Nevesinje a potom i njih dvije prešle liniju razdvajanja u području Stoca.

342. Iskaze svih prethodnih svjedoka u značajnijoj mjeri podupire i iskaz policajca Dušana Solde koji je istakao da su u SJB Nevesinje bile dvije grupe djece i to jedna koju su činili troje Čatića a da je druga grupa pronađena prilikom čišćenja terena u selu Rabina (Nura Mičijević je 1992. godine živjela u ovom selu).

343. Na kraju, okolnost da je tadašnji policajac Đuro Ivković, pomagao djeci koja su bila zatvorena u SJB Nevesinje, sama po sebi nije od naročitog značaja ali je vijeće imalo u vidu i tu okolnost kada je ocjenjivalo vjerodostojnost iskaza koga su dali drugi svjedoci na ovu tačku optužnice.

344. Dakle polazeći od ovako utvrđenih odlučnih činjenica vijeće je našlo da su ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom e) KZ BiH.

i) Mučenje Esada Čopelja

345. Činjenične nalaze u vezi sa fizičkim zlostavljanjem civila Čopelj Esadakog su pripadnici vojske i policije ispred SJB Nevesinje zlostavljali, pri čemu su mu odsjekli i jedno uho, nakon čega su ga predali nepoznatim pripadnicima paravojnih formacija koji su ga doveli na Boračko jezero i ubili, vijeće temelji na iskazu svjedoka C te materijalnim dokazima T-38 i T-39 i T-40, kojima je u cijelosti poklonilo vjeru.

346. Svjedokinja C je opisala kako je ona zajedno sa grupom koju su činili žene i djeca zatvorena u gradsku kotlovnicu u Nevesinju, gdje su držani četiri dana bez hrane i vode i gdje ih niko u tom periodu nije ni obilazio.

347. Nakon ta četiri dana, tokom noći, po kazivanju svjedoka C, oko 11 sati došli su vojnici i svjedokinju zajedno sa Mirsadom Mahinić, Fadilom Mahinić, Jasminkom Šipković i Fatimom Šipković izveli, i odvezli na Boračko jezero.

348. U tom pogledu iskaz svjedoka C je bio jako uvjerljiv i logičan jer je na pitanje tužioca, ko je sa njom u vozilu prebačen na Boračko jezero izjavila da je ona, od tih izvedenih žena bila sama u vozilu, a da su ostale prebačene drugim vozilima. Ovi navodi su u potpunosti konzistentni sa nastavkom iskaza svjedoka C gdje je ona izjavila da je u momentu kad je došla na Boračko jezero (prethodno su zastali ispred SJB Nevesinje) bila sama zatvorena u nekoj ostavi, da bi potom bila izvedena i silovana, pa zatim vraćena u prostoriju gdje su između ostalog bile Mirsada Mahinić i Fadila Mahinić (druge dvije žene koje su iz kotlovnice prebačene na Boračko Jezero).

349. Ključni dio iskaza svjedoka C, koji se odnosi na ovu tačku optužnice tiče se prizora kojeg je ona vidjela ispred SJB Nevesinje u momentu kad se kamion-hladnjača (u kome se svjedokinja vozila) zaustavio ispred SJB Nevesinje, gdje je ona vidjela kako Esada Čopelja premlaćuju pripadnici policije i vojske, da bi potom vidjela, u momentu kad se Esad okrenuo, kako krvari u predjelu ušiju.

350. Po ocjeni vijeća, povrede koje je u tom momentu imao Esad Čopelj dovodeći ih u vezu sa činjenicom da su ga policajci i vojnici i dalje tukli ispred SJB Nevesinje, imaju karakter mučenja, odnosno sasvim je jasno da se radilo o snažnom nanošenju tjelesnog bola koje nije bilo dopušteno po međunarodnom pravu.

351. Svjedokinja je nadalje pojasnila kako je poznavala Esada Čopelja, te da se kamion zaustavio ispred SJB Nevesinje kako bi vozač nešto preuzeo, a pored nje je u kamionu bio i Mile Pejić zv. *Zm.ja* za koga se nije mogla izjasni da li je u trenutku kad je kamion stajao parkiran ispred SJB Nevesinje, bio prisutan u kamionu ili ne.

352. Tokom unakrsnog ispitivanja nije narušen kredibilitet iskaza svjedoka C, već je on dodatno ojačan posebno, pitanjem branioca Prodanovića, koji ja tražio od svjedoka C da pojasni kako je mogla vidjeti šta se dešava ispred SJB Nevesinje; kada je ona odgovorila da je sjedila u kabini. Ovakav navod je potpuno konzistentan i logičan u odnosu na prethodni dio iskaza, jer je sasvim jasno da se *Zm.ja*, lice često spominjano kao jedan od istaknutijih pripadnika paravojnih formacija, ne bi vozio u prikolici kamiona-hladnjače.

353. Polazeći od prethodno utvrđenih odlučnih činjenica vijeće je zaključilo da su opisanim radnjama ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom f) KZ BiH.

j) Alatnica

354. Prilikom izvođenja zaključaka u vezi sa zbivanjima u Fabrici alata u Nevesinju, poznatijom pod nazivom „Alatnica,u koju su po naređenju optuženog Savić Krste odvajani žene ,djeca i stari i gdje su nepoznate paravojne formacije, držani u nehumanim uslovima, izloženi fizičkom i psihičkom zlostavljanju, odakle su odvedene Šarančić Zejna i Šarančić Sabira čije tijelo je kasnije pronađeno, a Šarančić Zejni se odatle gubi svaki trag i do danas se vodi kao nestala osoba, a Hata Mehremić bila prinuđena da preko borbenih linija pređe na teritoriju pod kontrolom Armije BiH kako bi ugovorila razmjenu zatočenih žena za poginule srpske vojnike,vijeće je pošlo od iskaza svjedoka Esada Humića, Aiše Kazazić, Emira Volodera, svjedoka H, Mušana Šarančića, Milovana Milovića, Senada Šarančića, Alekse Kravića, svjedoka I, Dušana Solde, optuženog Milka Mučibabića te materijalnih dokaza T-6, T-89, T-90, T-168 i T-205, koji svi potvrđuju da su u Fabrici alata bili zatvoreni žene i djeca.

355. Iskazi svih svjedoka koji su dali iskaz na ovu tačku optužnice se u potpunosti podudaraju i međusobno podupiru. Svi oni, uključujući i službenike policije u kritičnom periodu su potvrdili da imaju određena saznanja o boravku žena i djece u „Alatnici“, a iz iskaza Emire Voloder proizilazi da su lica koja su činila jedinicu čije je sjedište bilo u „Alatnici“ bila njoj nepoznata i da nisu bila sa područja Nevesinja,

dok su svjedoci Aleksa Kravić i Dušan Soldo pojasnili da se radi o jedinici koju su nazivali „Vukovarci“.

356. Nadalje, jako je bitna uloga samog optuženog Krste Savića koji je evidentno bio veoma aktivan u formiranju ovog logora, a što jasno proizilazi iz iskaza većeg broja svjedoka, koji Krstu Savića definišu kao lice koje je određivalo ko će biti zatvoren u „Alatnicu“. Kao najbolji primjer može se uzeti iskaz svjedoka Milovana Milovića koji je rekao da je Krsto Savić napravio podjelu tako da je rekao da žene idu u „Alatnicu“. Ovi navodi svjedoka Milovana Milovića se u potpunosti podudaraju sa iskazom svjedoka Senada Šarančića koji je takođe potvrdio kako je Krsto Savić naredio da bolesni Muamer Šarančić bude prebačen u „Alatnicu“, zajedno sa ženama i djecom.

357. Nadalje, u vezi sa prisilnim nestankom lica iz „Alatnice“ treba dodati kako su svjedok H, Mušan Šarančić, Senad Šarančić i svjedok I, potvrdili da su Zejna i Sabira Šarančić odvedene iz „Alatnice“; da bi tek mnogo godina kasnije, bilo pronađeno tijelo Sabire Šarančić, dok Zejnino tijelo ni do danas nije pronađeno.

358. Na kraju u vezi sa pregovorima i organizacijom razmjene, treba napomenuti kako se vijeće oslonilo na iskaz Hate Merhemić kojeg je ona dala pripadnicima Državne agencije za istrage i zaštitu, te iskaz optuženog Milka Mučibabića i svjedoka H, koji su takođe opisali da je Krsto Savić tražio nekog ko bi prešao na suprotnu stranu i organizovao razmjenu, u koju svrhu je iskorištena Hata Merhemić.

359. Imajući u vidu činjenicu da je sasvim jasno postojao veliki stepen nepovjerenja između sukobljenih strana i da upravo iz tog razloga razmjenu nisu mogle dogovoriti njihove vlasti u neposrednim pregovorima, optuženi Krsto Savić je zatražio da razmjenu dogovori Hata Mehremić.

360. Polazeći od ovakvog spleta okolnosti a znajući da je izlaže velikom riziku pa čak i smrti upravo iz razloga što je postojala velika vjerovatnoća da u kritičnom momentu dođe do razmjene vatre na dijelu položaja gdje je Hata Mehremić trebala preći crtu razdvajanja, i iz razloga što očigledno nije postojala tačna i pouzdana informacija gdje se nalaze minska polja, vijeće je zaključilo da je Krsto Savić, na ovaj način svjesno postupao u namjeri da nanese velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenje zdravlja.

361. Dakle, polazeći od ovako utvrđenih ključnih činjenica vijeće je zaključilo da su ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom e), i) i k) KZ BiH.

k) Prinudno preseljenje civila iz Nevesinja

362. Prilikom utvrđivanja ključnih činjenica u vezi sa događajem od juna 1992. godine kada su pripadnici SJB Nevesinje megafonom pozivali preostale Bošnjake iz Nevesinja da se okupe ispred zgrade stare općine, te kada su se okupili i to uglavnom žene, djeca i starije osobe, iste natovarili u autobuse i teretna vozila i u pratnji policajaca SJB Nevesinje, transportovali ih u pravcu Mostara u rejon Buska, na prostor između borbenih linija ugrožavajući tako njihove živote uslijed vatre sa borbenih linija, kojom prilikom su ubijeni Tanković Duda, Bećir Šikalo, koji je stao

na minu, Handžar Husref i Rotim Dragica i Eminović Šerifa, a Pendar Mejra se i danas vodi kao nestala osoba, a više civila je ranjeno, a pri prelasku borbene linije izdvojene tri žene od kojih je tom prilikom najmanje jedna silovana od strane srpskih vojnika, vijeće je prije svega imalo u vidu iskaze svjedoka Bahrije Trebović, Emire Voloder, svjedoka D, Maide Ćupine, Alekse Kravića, Željka Pašajlića, Hasana Tankovića i optuženog Milka Mučibabića, te materijalne dokaze T-15, T-16, T-134, T-91, T-92, kojima je vijeće načelno u cijelosti poklonilo vjeru¹³.

363. Svi svjedoci koji su dali iskaz na ovu tačku optužnice su potvrdili kako je bio organizovan konvoj za civile koji su htjeli da pređu na suprotnu stranu. Ove činjenice su dodatno potvrdili optuženi Milko Mučibabić i Željko Pašajlić, koji su čitali proglas a Aleksa Kravić je potvrdio kako je bio u pratnji konvoja.

364. Posebnu pažnju vijeće je posvetilo ulozi policije u organizovanju i provođenju konvoja do borbenih linija. Po ocjeni vijeća., prilikom utvrđivanja uloge policije u ovim događajima treba početi od osnovnih zadataka policijskih agencija u civiliziranim državama. U tim zemljama policija ima zadatak da se primarno brine o sigurnosti građana i njihove imovine. Za razliku od zadatke policije u civiliziranim zemljama, policajci SJB Nevesinje su u kritičnom periodu, bez bilo kakvog valjanog pravnog osnova lišavali slobode i zatvarali lica nesrpske nacionalnosti, te uzeli direktno učešće u uništavanju njihove imovine.

365. U takvom spletu okolnosti, u vrijeme kada su se nesrbi na području opštine Nevesinje osjećali nesigurno i bojali da u svakom momentu mogu biti metom napada, (što se i desilo u velikom broju slučajeva) policija iz Nevesinja je zajedno sa lokalnim vlastima organizovala najmanje dva konvoja kojima su lica koja su to "željela" mogla napustiti Nevesinje i preći na suprotnu stranu.

366. Da su organizovana najmanje dva konvoja jasno proizilazi iz iskaza svjedoka Emire Voloder i Maide Ćupine.

367. Emira je opisala kako je konvojem kojeg su činila dva autobusa prebačena do regiona Buska odakle je na suprotnu stranu prešla pješice dok je Šerifa Eminović sa kojom je ona došla, ostala na lokalitetu Buska između linija razdvajanja, iz razloga što je bila nepokretna.

368. Ovaj dio iskaza Emire Voloder se u potpunosti podudara sa iskazom Maide Ćupine koja je očigledno konvojem koji je kasnije uslijedio prebačena do regiona Buska gdje je, kako je istakla, vidjela Šerifu Eminović koja je došla ranijim konvojem.

369. Nadalje, u vezi sa događajima na Busku u kritično vrijeme svoje iskaze su dali Bahrija Trebović, Emira Voloder, svjedok D i Hasan Tanković, koji su potvrdili da je na Busku u momentu kada su se tamo nalazili, bilo pucnjave tako da su neki od civila povrijeđeni a na Busku su ostali Šerifa Eminović, Duda Tanković, Husref Handžar, Mejra Pendar, Bećir Šikalo koji je stao na minu i Dragica Rotim, tako da su tijela svih ovih civila izuzev Mejre Pendar, kasnije razmijenjen i ukopana.

¹³ Već ranije je u više navrata napomenuto kako je vijeće iskaze svjedoka koji su u kritičnom periodu bili policajci uzelo sa značajnom prezervom i to posebno dijelove iskaza koji bi na direktan način mogli teretiti njihove ostale kolege policajce.

370. Na osnovu iskaza svjedoka Maide Ćupine te svjedoka D, vijeće je zaključilo da su pored pogibije ovih civila na području Buska, u vrijeme dok je bila prisutna pranja iz Nevesinja, iz kolone izdvojene tri žene među kojima je bila i Maida Ćupina, i da je tom prilikom najmanje Maida Ćupina silovana. Ona je kasnije uspjela preći na suprotnu stranu, dok preostale dvije žene nikad nisu pronađene.

371. Polazeći od ovako utvrđenih ključnih činjenica vijeće je zaključilo da su ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkama a), d) i k) KZ BiH.

I I

Milko Mučibabić

1)

a) Lišavanje slobode Fadila Trebović

372. Zaključke u vezi sa činjeničnim stanjem koje se odnosi na ovu tačku presude/optužnice, vijeće temelji na iskazu svjedoka Fadila Trebovića i Bahrije Trebović, kojima je u potpunosti poklonilo vjeru¹⁴.

373. Oba ova svjedoka su opisala kako je došlo do pogibije Redže Trebovića, odnosno da je 16.06.1992. godine negdje u ranim podnevnim satima došla veća grupa policajaca SJB Nevesinje, među kojima su bili optuženi Krsto Savić i Milko Mučibabić, i da je Krsto Savić koji je predvodio i komandovao ovom grupom policajaca pucao u pravcu Redžinih Ekstremiteta, od kojih povreda je on kasnije i podlegao.

374. Ipak, u odnosu na optuženog Milka Mučibabića, za vijeće su bili relevantni događaji, odnosno ponašanje ovog optuženog, poslije incidenta ispred kuće Redže Trebovića.

375. Oba svjedoka, Fadil Trebović i Bahrija Trebović su potvrdili da je Milko Mučibabić, nakon što ih je dopratio do pred bolnicu u Nevesinju otišao do stanice policije a potom se ponovo vratio do bolnice gdje je Fadila Trebovića lišio slobode.

376. Ove događaje je na identičan način opisao i optuženi Milko Mučibabić pri čemu je u najmanje tri navrata napomenuo kako je Bahrija Trebović sve na ispravan način opisala.

377. Nadalje, za vijeće je bilo posebno relevantno da je optuženi Milko Mučibabić, iako je znao kakve su prilike vladale u Nevesinju 16.06.1992. godine, odnosno, da su

¹⁴ U ranijim paragrafima je data napomena da je vijeće poklonilo vjeru iskazima ovih svjedoka u vezi sa pojedinim događajima ali je zadržalo znatnu rezervu u odnosu na njihovu percepciju trajanja pojedinih događaja, u vezi sa čim je i dato adekvatno obrazloženje.

već praktično bila počela ratna dejstva, nakon što je Redžu Trebovića otpratio do bolnice, po naređenju dežurnog operativno, lišio slobode Fadila Trebovića.

378. Dakle, polazeći od zaključka, da je optuženom Milku Mučibabiću moralo biti jasno da Fadil Trebović nije mogao biti osumnjičen za ranjavanje/ubistvo Redže Trebovića, te da ga je uprkos tome po naređenju dežurnog operativnog lišio slobode; dakle, znajući da za takvu radnju ne postoji valjan pravni osnov već da je razlog hapšenja bio to što je on musliman, vijeće je našlo da je optuženi Milko Mučibabić učinio krivično djelo zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. točka h) u vezi sa tačkom e) KZ BiH.

b) Lišavanje slobode Nafije Ramovića

379. Vijeće svoje zaključke u vezi sa ovom tačkom presude/optužnice temelji na iskazima svjedoka Fahire Ramović, Zumrete Humo te optuženog Milka Mučibabića. Oba ova svjedoka, uključujući i optuženog su potvrdili kako je 16.06.1992. godine, oko 18:00 h, Milko Mučibabić zajedno sa grupom policajaca došao do kuće Nafije Ramovića i da su izvršili pretres.

380. Nadalje, oba svjedoka, uključujući i optuženog Milka Mučibabića su potvrdili da je Mučibabić prilikom pretresa kuće pronašao papir na kome se nalazio tekst na arapskom jeziku, kao i da je Milko Mučibabić (što su potvrdili Fahira Ramović i Zumreta Humo) lišio slobode Nafiju Ramovića, a potom ga odveo u SJB Nevesinje.

381. Sam optuženi je prilikom svjedočenja u svoju korist izjavio kako je sudjelovao u pretresu, uz napomenu da se ne može izjasniti, u isto vrijeme ne isključujući i tu mogućnost, da je on lišio slobode Ramovića.

382. Polazeći od ovih navoda svjedoka kojima je vijeće u potpunosti poklonilo vjeru, a imajući u vidu i sve druge izvedene dokaze koji opisuju stanje u Nevesinju tokom juna i jula 1992. godine, vijeće je zaključilo da je optuženi Milko Mučibabić postupajući po naređenju nadležnih iz SJB Nevesinje, u isto vrijeme znajući da je takvo naređenje nezakonito, lišio slobode Nafiju Ramovića i predao ga u SJB Nevesinje, čime su ostvareni elementi krivičnog djela zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka e) KZ BiH.

383. Na kraju, ovom prilikom važno je istaći kako vijeće nije našlo da postoji dovoljno dokaza da je Milko Mučibabić, na bilo koji način sudjelovao u ubistvu Nafije Ramovića.

c) Sudjelovanje Milka Mučibabića u lišavanju slobode lica nesrpske nacionalnosti u Nevesinju

384. Na ovu tačku optužnice saslušan je veći broj svjedoka među kojima su p ocjeni vijeća bili najznačajniji iskazi Fadila Trebovića, Esada Humića, Salke Trnovca, Mirsada Bajgorića, Mirsada Bajgorića *zv. Didan*, svjedoka A, svjedoka B, Behidže Čustović, Šaćira Kljake, Keme Bulića, Emira Kljake i Miralema Trebovića, čijim iskazima je vijeće poklonilo vjeru.

385. Ipak polazeći od sadržaja iskaza većine ovih svjedoka, te navoda da je Milko Mučibabić u kritičnim danima juna mjeseca 1992. godine bio prisutan u SJB Nevesinje i da je on dovodio lica u SJB; puštao ih na slobodu i izvodio na ispitivanja kada su zatvorenici bili premlaćivani, vijeće nije izvan svake razumne sumnje moglo zaključiti da je Milko Mučibabić na bilo koji način sudjelovao u mučenju zatočenih lica a pogotovo ne u mučenju Muje Ćupine, Mehe Ćatića i Adema Mrndžića.

386. Nadalje, na osnovu iskaza svjedoka Esada Humića, Šaćira Kljake, Keme Bulića i Emira Kljake, vijeće je zaključilo da je optuženi Milko Mučibabić zajedno sa drugim pripadnicima SJB Nevesinje sudjelovao u hapšenju i zatvaranju nesrba sa područja opštine Nevesinje, 16.06.1992. godine i narednih dana.

387. Svi ovi svjedoci su potvrdili da ih je Milko Mučibabić ili lično lišio slobode ili sudjelovao u lišenju slobode i njihovom sprivođenju u SJB Nevesinje, a svjedok Esad Humić je dodatno potvrdio kako ga je nakon zadržavanja u SJB Nevesinje **na slobodu pustio Milko Mučibabić** uz napomenu da Humića niko ne smije dirati.

388. Na kraju, polazeći od iskaza većine nabrojanih svjedoka, a Keme Bulića u prvom redu, vijeće je zaključilo kako je Milko Mučibabić, iz prostorija u kojima su se nalazila zatočena lica nesrpske nacionalnosti, izvodio zatočene na ispitivanje prilikom čega su oni bili premlaćivani.

389. Polazeći od ovako utvrđenih činjenica u vezi sa premlaćivanjem, nalazeći da svojim postupcima Milko Mučibabić nije na odlučujući, već tek na značajan način doprinio maltretiranju i zlostavljanju, vijeće ga je oglasilo krivim za pomaganje u u progonu, odnosno u učinjenju krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa pomaganjem u tački k). KZ BiH.

390. Dakle polazeći od ovako utvrđenog činjeničnog stanja vijeće ke zaključilo da su ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom e) i u vezi sa pomaganjem u tački k) KZ BiH.

d) Ismet Duraković

391. Vezano za radnje koje se optužnicom stavljaju na teret Milku Mučibabiću a u vezi sa Ismetom Durakovićem, vijeće je našlo da postoji dovoljno dokaza da se izvan svake razumne sumnje zaključi kako je Milko Mučibabić sudjelovao u njegovom hapšenju i zatvaranju u SJB Nevesinje.

392. Ovakav zaključak vijeće temelji na iskazima svjedoka Keme Bulića i svjedoka D, kao i svjedoka C.

393. Svjedok D je potvrdio kako je vidio Milka Mučibabića zajedno sa još tri uniformisana lica koja su ušla u stan Ismeta Durakovića i lišila ga slobode. Nadalje, iz posrednih saznanja koje je ovaj svjedok pribavio također proizilazi da je u lišavanju slobode Ismeta Durakovića sudjelovao optuženi Milko Mučibabić. Istina, kako svjedok D navodi, od Medihe Ćupine potiču informacije da je Ismet Duraković odveden od strane tih nepoznatih lica i Milka Mučibabića pravcu „Alatnice“ a potom zatočen u SJB Nevesinje. Ovi navodi za vijeće nisu bili od posebnog značaja, sem u

pogledu tvrdnje i potvrđivanja iskaza svjedoka D, da je naknadno Mučibabić viđen sa licima koja su ušla u stan, i Ismeta Durakovića lišila slobode.

394. Iz ovog svega je sasvim jasno da je Milko Mučibabić bio sa tim nepoznatim uniformisanim licim i da je sudjelovao u lišenju slobode Ismeta Durakovića, čije prisustvo u SJB Nevesinje je potvrdio svjedok Kemo Bulić.

395. Vezano za sve kasnije događaje koji se odnose na Ismeta Durakovića, treba istaći kako vijeće nije našlo da postoje dokazi koji bi izvan svake razumne sumnje teretili samog Milka Mučibabića, iz kojih razloga je vijeće zaključilo da su njegovim postupcima ostvareni elementi krivičnog djela zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa tačkom e) KZ BiH.

e) Premlaćivanje Mirsada /Sulejmana/ Bajgorića

396. Na ovu tačku presude/optužnice saslušani su svjedoci Mirsad Bajgorić, svjedok A i optuženi Milko Mučibabić.

397. Vijeće je prilikom izvođenja zaključka o odlučnim činjenicama u vezi sa premlaćivanjem Mirsada Bajgorića poklonilo vjeru iskazima svjedoka, dok je u potpunosti odbilo navode optuženog Mučibabića.

398. Mirsad Bajgorić i svjedok A su opisali kako je u noćnim satima dok su njih dvojica bili zatvoreni u istoj prostoriji u SJB Nevesinje, došao Milko Mučibabić i sa njim još dva lica. Prvo se optuženi Mučibabić obratio Mirsadu Bajgoriću i pitao ga zar i njemu ne valja Jugoslavija da bi ga onda ta druga dva lica od kojih je jedan imao nadimak *Tatica*, pretukli.

399. Svjedok Bajgorić je jako uvjerljivo opisao kako se sve ovo odvijalo opisujući kako su ga između ostalog tukli drvetom koje je ličilo na dršku od neke alatke, da bi on, kad je u jednom momentu shvatio da će ga tući barem dok ne izgubi svijest, počeo se pretvarati da je mrtav.

400. Nakon određenog vremena, budući da ova dvojica nisu bili sigurni da li je Mirsad Bajgorić izgubio svijest, odnosno da li je mrtav, jedan od te dvojice mu je stao nogom na vrat kako bi provjerio šta je sa njim, a potom su napustili ćeliju.

401. Sve ove navode je potvrdio i svjedok A, koji je također detaljno opisao drvo kojim je pretučen Bajgorić. Pored ovog, treba napomenuti i da su oba ova svjedoka potvrdila kako je kritične prilike, neposredno prije premlaćivanja Mirsad Bajgorić razgovarao sa optuženim Milkom Mučibabićem; odnosno da su ta dva vojnika došla u pratnji optuženog Milka Mučibabića.

402. Polazeći od ovako utvrđenog činjeničnog stanja, zaključujući kako je optuženi Milko Mučibabić, na značajan ali ne i na odlučujući način pomogao premlaćivanje Mirsada Bajgorića, vijeće ga je oglasilo krivim za krivično djelo zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa pomaganjem u tački k) KZ BiH.

f) Organizovanje konvoja

403. Vezano za ulogu policije u organizovanju konvoja kojima su krajem juna 1992. godine, svi nesrbi koji su to željeli napustili Nevesinje, treba napomenuti da je vijeće dalo pojašnjenje prilikom obrazlaganja tačke k) u odnosu na optuženog Krste Savića.

404. Za optuženog Milka Mučibabića je bilo relevantno samo da je on lično bio jedan od policajaca koji su čitali proglas (što proizilazi iz iskaza svjedoka Emire Voloder i optuženog Milka Mučibabića) u vezi sa organizovanjem konvoja te da je bio svjestan da je postojala opšta nesigurnost za nesrbe u Nevesinju.

405. Da je takvo stanje vladalo već je pojašnjeno u više tačaka presude a da je toga bio svjestan i optuženi Milko Mučibabić, jasno proizilazi iz činjenice što je on svojim poznanicima nesrbima pomagao da napuste Nevesinje, a što je vijeće uzelo kao olakšavajuću okolnost.

406. Na prvi pogled se može činiti kontradiktornim stav vijeća da je Milku Mučibabiću stavilo na teret prinudno preseljenje nesrpskog stanovništva, prilikom čitanja proglasa a da je sa druge strane pomaganje poznanicima da napuste Nevesinje uzelo kao olakšavajuću okolnost. Međutim, u slučaju čitanja proglasa, vijeće je pošlo od činjenice da je u kritično vrijeme došlo do progona nesrpskog stanovništva Nevesinja što je obuhvatalo i prinudno preseljenje konvojima. Dakle, znajući da je rezultat djelovanja policije, vojnih i civilnih vlasti na području Nevesinja, rezultiralo osjećajem nesigurnosti te da je bilo potpuno jasno da će nesrbi iskoristiti priliku da napuste ovo područje, po ocjeni vijeća, Milko Mučibabić je bijući svega toga svjestan, kroz čitanje proglasa, pomogao prinudno preseljenje nesrpskog stanovništva.

407. Sa druge strane, u slučaju svojih poznanika nesrba kojima je optuženi Milko Mučibabić pomogao da napuste Nevesinje, što je uzeto kao olakšavajuća okolnost, vijeće se samo bavilo pozicijom optuženog Mučibabića i načinima na koje bi on mogao pomoći nesrbima. Dakle, u ovom slučaju vijeće se bavilo isključivo optuženim Milkom Mučibabićem i njegovim postupcima koje je on individualno poduzimao u svojstvu građanina i lica koje može pružiti pomoć poznanicima u nevolji, iz kojih razloga je takve postupke uzelo kao olakšavajuće okolnosti.

407. Dakle, polazeći od svega navedenog a imajući u vidu da je čitanje proglasa o organizovanju konvoja imalo značajan ali i ne odlučujući doprinos u prinudnom preseljenju nesrba, vijeće je Milka Mučibabića oglasilo krivim za krivično djelo zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka h) u vezi sa pomaganjem u tački k) KZ BiH.

2) Posjedovanje oružja

408. Da je prilikom pretresa kuće optuženog Milka Mučibabića pronađeno oružje proizilazi iz većeg broja dokaza i to u prvom redu materijalne dokumentacije T-27, T-28, T-29, T-30 i T-31 te iskaza svjedoka Mdžida Smajkića.

409. Iz svih navedenih dokaza proizilazi da je u kući Milka Mučibabića prilikom provođenja pretresa pronađeno oružje, određena količina municije i eksplozivnih sredstava, kako je to navedeno u dispozitivu presude.

410. U vezi sa ovom okolnošću odbrana je tvrdila da se radilo o lovačkoj municiji koju je optuženi Milko Mučibabić, pošto je bio član lovačkog društva, smio držati.

411. Dosljedno tome advokat Krešimir Zubak je prigovarao da je pretres učinjen na nezakonit način.

412. Ipak vijeće je odbilo sve prigovore odbrane drugooptuženog u vezi sa načinom provođenja pretresa te pronalaženjem oružja i municije iz razloga što drugooptuženi i njegov branilac nisu predložili da se provede vještačenje spornih predmeta čime bi eventualno potkrijepili svoju tvrdnju.

413. Dakle, u situaciji kada ovo je vijeće raspolagalo sa iskazom svjedoka Medžida Smajkića i drugim ranije nabrojanim dokazima da je prilikom pretresa u kući Milka Mučibabića pronađena poluautomatska puška, dvije mine i značajna količina municije, te isključivo sa tvrdnjom odbrane da se između ostalog radilo o lovačkoj municiji, vijeće je izvan svake razumne sumnje zaključilo kako su ostvareni elementi krivičnog djela nedozvoljene proizvodnje i prometa oružjem ili eksplozivnim materijama iz člana 399. stav 1. KZ RS.

7. Udruženi zločinački poduhvat

414. Optužnicom Tužilaštva BiH, optuženom Savić Krsti, je stavljeno na teret da je kao svjesni učesnik udruženog zločinačkog poduhvata postupao u namjeri realizacije zajedničkog cilja da se izvrši progon bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva, tako što je planirao, naredio, počinio, podstrekavao, pomagao i podržavao progon tog stanovništva općina Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje koji je izvršen na način opisan u tačkama I 1., 2., 3. i 4. optužnice.

415. Isto tako, optuženom Mučibabić Milku, je stavljeno na teret da je kao svjesni učesnik udruženog zločinačkog poduhvata postupao u namjeri realizacije zajedničkog cilja da se izvrši progon bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva tako što je počinio i pomagao progon tog stanovništva općine Nevesinje, koji je izvršen na način opisan u tački II 1. optužnice.

416. Ispitujuću osnovanost optužnice u ovom dijelu, Sud je najprije razmotrio pravnu prirodu udruženog zločinačkog poduhvata, postojanje udruženog zločinačkog poduhvata i njegova primjena na činjenice i okolnosti navedene u izreci ove presude, nakon čega je izveo zaključke o postojanju individualne krivične odgovornosti optuženog Savić Krste za predmetno krivično djelo, odnosno o nemogućnosti primjene ovog pravnog instituta prema optuženom Mučibabić Milku.

a) Pravna priroda udruženog zločinačkog poduhvata:

417. Udruženi zločinački poduhvat predstavlja institut međunarodnog običajnog prava. Međunarodno običajno pravo zajedno sa međunarodnim ugovorima i opštim pravnim načelima prihvaćenim od strane svih civilizovanih naroda predstavljaju izvor međunarodnog prava. Da je neko pravilo postalo dio međunarodnog običajnog prava,

vidljivo je prije svega iz prakse međunarodnih sudova, te domaćih sudova koji primjenjuju međunarodno pravo.

418. Tako se doktrine koja je identična doktrini udruženog zločinačkog poduhvata u okviru međunarodnog običajnog prava razvijala i primjenjivala u vrijeme suđenja ratnim zločincima koji su bili uključeni u vođenje koncentracionih logora Dachau, Mauthausen, Belsen i Auschwitz, a tribunal pred kojim su vođena takva suđenja su većinu ovih lica osudili za učešća na osnovu te doktrine.

419. Nadalje, udruženi zločinački poduhvat, nalazi svoje uporište i u članu 7. Statuta MKSJ, koji također ima običajni status. Na taj način, udruženi zločinački poduhvat kao oblik individualne krivične odgovornosti je primijenjen prilikom utvrđivanja krivične odgovornosti optuženima u brojnim presudama MKSJ.¹⁵ Isto tako, udruženi zločinački poduhvat kao oblik individualne krivične odgovornosti je prihvaćen kao institut međunarodnog običajnog prava i presudom Apelacionog vijeća Suda Bosne i Hercegovine u predmetu protiv optuženih Mitra Raševića i Save Todovića, u kojoj presudi se navode njegova tri oblika: “osnovni”, “sistemski” i “prošireni” oblik udruženog zločinačkog poduhvata.

420. Također, Sud je imao u vidu da je tekst odredbe člana 7. stav 1. Statuta MKSJ identična tekstu odredbe člana 180. stav 1. KZ BiH, čime su praktično pravila o krivičnoj odgovornosti koja proizilaze iz međunarodnog krivičnog prava (dakle i pravila o udruženom zločinačkom poduhvatu) i iz Statuta MKSJ, inkorporirana i u krivično zakonodavstvo BiH, a na ovaj način su se značajno “proširile” i moguće radnje izvršenja i saučesništva u izvršenju krivičnih djela navedenih u ovoj odredbi KZ BiH.

421. U vezi sa navedenim, Sud nalazi da se udruženi zločinačkog poduhvat, kao institut međunarodnog običajnog prava, primjenjivao ne samo u vrijeme kada su počinjena predmetna krivična djela koja se optuženim stavljaju na teret, nego i znatno ranije. Stoga, Sud nije prihvatio prigovore odbrane optuženog Savić Krste da se primjenom udruženog zločinačkog poduhvata povjeduje načelo zakonitosti.

422. Ovo posebno iz razloga što su pravila međunarodnog običajnog prava obavezujuća za BiH, a ranije i za SFRJ. Naime, Ustav BiH¹⁶, a ranije i Ustav SFRJ su propisivali direktnu primjenu potpisanih ratificiranih međunarodnih ugovora a među koje spadaju i Ženevske konvencije i Dopunski protokoli kao i Martensovu klauzulu koja obezbjeđuje zaštitu građanskih lica i boraca u skladu sa međunarodnim običajnim pravom. Slijedom navedenog, Sud nalazi da se optuženima može staviti na teret, odnosno da se istim može utvrditi krivična odgovornost na osnovu udruženog zločinačkog poduhvata, jer se na njih primjenjuje međunarodno običajno pravo koje propisuje udruženi zločinački poduhvat, odnosno odredbe KZ BiH, konkretno član 180. stav 1. u koji je inkorporiran koncept udruženog zločinačkog poduhvata.

¹⁵ Tako na primjer presuda Žalbenog vijeća MKSJ u predmetu *Tadić* iz jula 1999. godine detaljno analizira sadržaj koncepta udruženog zločinačkog poduhvata i njegovo mjesto u međunarodnom običajnom pravu.

¹⁶ U članu III 3. b) Ustava BiH utvrđeno je da su „opšta načela međunarodnog prava sastavni dio pravnog poretka BiH i entiteta“

423. Sudska praksa međunarodnih sudova, kako za suđenja za ratne zločine počinjene tokom Drugog svjetskog rata, tako i MKSJ, kao i Sud BiH (presuda Suda BiH broj X-KRŽ-06/275 od 06.11.2008.godine) razlikuje tri oblika udruženog zločinačkog poduhvata: „osnovni oblik“, „sistemska oblik“ i „prošireni oblik“.

424. Za postojanje osnovnog oblika neophodno je postojanje slijedećih elemenata:

- da u njemu sudjeluje više osoba;
- da postoji zajednički projekat, cilj ili svrha koja predstavlja ili uključuje počinjenje krivičnog djela i koja ne mora biti izričito formulisana niti ranije dogovorena, već može biti improvizirana na licu mjesta;
- da optuženi učestvuje u ostvarivanju zajedničke svrhe ili cilja, bilo tako što izvrši neko konkretno krivično djelo, bilo tako što na drugi način pomaže ili doprinosi izvršenju zajedničkog plana, svrhe ili cilja.

425. Za postojanje krivične odgovornosti optuženog na osnovu osnovnog oblika udruženog zločinačkog poduhvata, nužno je utvrditi da su optuženi i drugi učesnici imali namjeru da se počini krivično djelo (navedeno u članu 7. stav 1. Statuta ili 180. stav 1. KZ BiH) koje predstavlja njihov zajednički cilj.

426. Sistemska oblik predstavlja varijantu osnovnog oblika, za čije postojanje je pored navedenih elemenata, neophodno postojanje organizovanog sistema zlostavljanja, znanje optuženog za taj sistem i namjera optuženog da se taj sistem ostvari.

427. Prošireni oblik postoji kada (pored elemenata osnovnog oblika) jedan ili više izvršilaca počine i krivično djelo ili djela koje izlazi iz okvira zajedničkog cilja, međutim, ta djela su bila prirodna i predvidiva posljedica ostvarenog zajedničkog cilja.

428. Za postojanje bilo kojeg od navedenih oblika, neophodno je da optuženi, kao što je već navedeno, učestvuje u ostvarivanju zajedničkog cilja, bilo tako što izvrši neko konkretno krivično djelo, bilo tako što na drugi način pomaže ili doprinosi izvršenju zajedničkog cilja. Upravo u ovoj zajedničkoj komponenti za sva tri oblika udruženog zločinačkog poduhvata se ogleda glavna odlika njegove pravne prirode.

429. Dakle, optuženi će biti oglašen krivim, ako se dokaže da je kao učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu doprinio realizaciji zajedničkog cilja, sa namjerom da se taj zabranjeni cilj realizuje. Taj doprinos ne mora biti odlučujuć značajan za postojanje krivične odgovornosti, čime se te aktivnosti-doprinos optuženog razlikuje od pomaganja i saizvršilaštva (Presude Žalbenog vijeća MKSJ u predmetima: Kvočka i drugi (paragrafi 97. ,98. i 188.), Vasiljević (paragraf 102.) i pretresnog vijeća u predmetima Vasiljević (paragraf 102) i Stakić (paragrafi 440. i 490.)

430. Stoga, za saizvršilaštvo se u smislu člana 29. KZ BiH zahtjeva odlučujući doprinos u izvršenju krivičnog djela, dok je s druge strane, doprinos učesnika u udruženom zločinačkom poduhvatu veći, ima veću „težinu“ od radnji pomaganja, a

pomagač samo zna za namjeru izvršioca, dok učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu dijeli tu namjeru sa glavnim počiniocima, dakle namjeru da se ostvari zajednički cilj, odnosno da se izvrše krivična djela.

431. Slijedom navedenog, nameće se zaključak da udruženi zločinački poduhvat koji ima „svoje korijene“ u međunarodnom običajnom pravu, a inkorporiran je i u članu 7. stav 1. Statuta MKSJ, odnosno članu 180. stav 1. KZ BiH predstavlja oblik krivične odgovornosti i onih lica-saučesnika, koja dijeleći zajedničku namjeru, preduzimaju takve zločinačke aktivnosti kojima se doprinosi ostvarenju zajedničkog zabranjenog cilja.

432. Dakle, krivična odgovornost za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava će postojati ne samo za one učesnike udruženog zločinačkog poduhvata koji planiraju, podstiču, naređuju, čine zločin fizički, na drugi način pomažu i podržavaju njegovo planiranje, pripremu ili izvršenje, nego i onih koji, kao što je navedeno, svojim radnjama doprinose ostvarenju zabranjenog cilja, a taj doprinos ne mora biti značajan. U tom pogledu, „nije neophodno dokazivati da bez učešća optuženog zločin ne bi mogao biti ili ne bi bio učinjen. Međutim, značaj učestvovanja je u praksi relevantan da bi se dokazalo da je optuženi dijelio namjeru ostvarenja zajedničkog zločinačkog cilja“¹⁷ Također, „nije neophodno da optuženi bude prisutan u vrijeme kada su krivična djela počinjena“¹⁸

433. Nadalje, ono što je najbitnije izdvojiti, posmatrajući pravnu prirodu udruženog zločinačkog poduhvata, jeste da se na osnovu ovog instituta zasniva krivična odgovornost za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava, optuženim koji nisu učinili radnje izvršenja krivičnih djela koji su navedeni u članu 7. stav 1. Statuta MKSJ odnosno 180. stav 1. KZ BiH. Prema tome „da bi snosio odgovornost za sistemski udruženi zločinački poduhvat, optuženi mora dati doprinos zločinačkom sistemu, iako ne mora zaista učestvovati u *actus reus* temeljnih krivičnih djela“¹⁹.

434. U tom pravcu se u presudi pretresnog vijeća u predmetu „Krstić“ navodi da: general Krstić nije smislio plan za ubijanje tih muškaraca, niti ih je lično ubio. Međutim, on je odigrao ključnu ulogu kao koordinator sprovođenja kampanje ubijanja. Time ga je njegov nivo učestvovanja učinio jednim od „glavnih izvršilaca“ ovih zločina.²⁰ Nadalje, „ne samo da učesnik u zajedničkom zločinačkom poduhvatu ne mora fizički počinuti nijednu radnju koja predstavlja krivično djelo, nego ne mora ni da bude fizički prisutan na mjestu i u vrijeme počinjenja djela“²¹.

b) Udruženi zločinački poduhvat i krivična odgovornost optuženog Savić Krste

435. U predmetnoj optužnici, nije izričito navedeno na osnovu kojeg oblika udruženog zločinačkog poduhvata se terete optuženi. Istina, tužilac je u završnoj riječi zastupao koncepciju da su optuženi krivično odgovorni za sva tri oblika udruženog zločinačkog poduhvata, međutim ta koncepcija o postojanju sva tri oblika nije

¹⁷ Presuda Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, paragraf 97.

¹⁸ Isto, paragraf 112., Drugostepena presuda u predmetu *Krnčjelac*, paragraf 81.

¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka* paragraf 112.

²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić* paragraf 644.

²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka* paragrafi 112 i 251.

sadržana u predmetnoj optužnici, niti istu potkrepljuju izvedeni dokazi. Sud nalazi, da iz sadržaja optužnice kao i izvedenih dokaza koji potvrđuju taj sadržaj, jasno proizilaze svi elementi osnovnog oblika udruženog zločinačkog poduhvata, na osnovu kojeg optuženi Savić Krsto kao njegov učesnik snosi odgovornost za krivična djela navedena u izreci ove presude (tačke I 1., 2., 3. i 4. izreke presude).

436. Izvedeni dokazi Tužilaštva, također potvrđuju navode iz optužnice da je zajednički cilj-svrha, kao elemenat osnovnog oblika udruženog zločinačkog poduhvata izvršenje krivičnog djela progon (član 172. stav 1. tačka h) KZ BiH) bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva općina Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje u vezi sa pojedinim krivičnim djelima iz istog člana.

437. U svjetlu navedenih zaključaka, Sud je najprije uzeo u obzir utvrđene činjenice u ovom predmetu. Ove utvrđene činjenice koje je sud imao u vidu i u vezi sa izvedenim dokazima Tužilaštva, su od značaja i za ocjenu postojanja udruženog zločinačkog poduhvata i učešća optuženog Savić Krste u tom poduhvatu. Bitno je napomenuti da se sud ograničio na utvrđivanje postojanja ovog udruženog zločinačkog poduhvata koje obuhvata djelovanje njegovih učesnika na određenom teritoriju, i to na teritoriju općina Kalinovik, Nevesinje, Bileća i Gacko, kako je to i navedeno u predmetnoj optužnici.

438. Prema navedenim utvrđenim činjenicama, tokom druge polovine 1991. godine, rukovodstvo bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog odbora SDS-a kao i bosanske Srbe predstavnike oružanih snaga, zasnovalo je "Strateški plan" da poveže područja u BiH sa srpskim stanovništvom, da nad tim područjima preuzme kontrolu i da stvori zasebnu državu bosanskih Srba iz koje će biti trajno uklonjena većina nesrba.

439. Ključni i presudan korak ka provođenju Strateškog plana bilo je, prema utvrđenim činjenicama, osnivanje u novembru 1991. godine pet srpskih autonomnih oblasti-regija, među kojima je i Srpska autonomna oblast Hercegovina. Nadalje, rukovodstvo bosanskih Srba provelo je plan da teritorije koje su smatrali svojim, odvoje od postojećih struktura SR BiH i stvore zasebnu državu bosanskih Srba, Srpska Republika Bosna i Hercegovina (koja je 12. augusta 1992. godine preimenovana u Republiku Srpsku), u čiji sastav su ušle navedene autonomne oblasti-regije.

440. Realizacija pomenutog Strateškog plana je, prema utvrđenim činjenicama, podrazumjevala da je krajem marta 1992. godine uslijedilo odvajanje policijskih snaga bosanskih Srba od nesrpskih policijskih snaga, te stavljanje policije bosanskih Srba pod civilnu komandu bosanskih Srba, a 27. marta 1992. godine osnovano je Srpsko ministarstvo unutrašnjih poslova.

441. Također, prema utvrđenim činjenicama, na 16. sjednici Skupštine Srpske Republike BiH, održanoj 12. maja 1992. godine nisu samo artikulirani strateški ciljevi srpskog naroda u Bosni i Hercegovini (od kojih je prvi strateški cilj za sobom povlačio trajno uklanjanje značajnog dijela nesrpskog stanovništva s teritorije zamišljene države bosanskih Srba), nego je i osnovana Vojska Srpske Republike Bosne i Hercegovine, a general-potpukovnik Ratko Mladić kao komandant Glavnog štaba VRS-a i njegovi neposredno podređeni te su političke strateške ciljeve pretvorili

u operativne imperative VRS-a. Konačno, prema utvrđenim činjenicama, pomenuti strateški ciljevi predstavljali su plan zauzimanja i kontrole teritorije, uspostavljanja države bosanskih Srba, odbrane definisanih granica i odvajanja od drugih etničkih zajednica u BiH.

442. Strateški plan i strateški ciljevi (posebno prvi strateški cilj) kako su opisani u utvrđenim činjenicama, vidljiv je i u činjeničnim opisima predmetnih krivičnih djela, navedenim u tačkama I 1., 2., 3. i 4. izreke presude.

443. Naime, radnje izvršenja tih djela u inkriminisanom periodu na području opština Kalinovik, Bileća, Gacko i Nevesinje su preduzimate na identičan način, koji se uglavnom ogledao u teškom oduzimanju fizičke slobode bošnjačkog i hrvatskog civilnog stanovništva, nakon čega je slijedilo u pravilu paljenje njihovih kuća, privremeno zatvaranje u pojedinim objektima (škole, policijske prostorije, privredni objekti) gdje su izlagani ubistvima, mučenjima i drugim nečovječnim djelima, da bi konačno slijedilo njihovo zatvaranje u pojedine logore (kao što su u Bileći i Foči) ili strijeljanje odnosno prisilni nestanak ili deportacija u drugu državu ili konačno prisilno preseljenje na teritoriju koju je kontrolisala Armija BiH. Dakle, ove radnje pojedinih krivičnih djela su u vezi sa krivičnim djelom progona i predstavljaju namjerno i teško, suprotno međunarodnom pravu uskraćivanje osnovnih prava bošnjačkog i hrvatskog stanovništva (prije svega prava na slobodu, na život i na dom) a sve na političkoj, nacionalnoj i vjerskoj osnovi.

444. Činjenica da je progon nesrpskog stanovništva u vezi sa pomenutim radnjama izvršenja vršen na gotovo identičan način, sa podjednakim posljedicama i u jednom relativno kratkom vremenskom periodu na području više navedenih opština, ukazuje na logičan zaključak da je isti prethodno planiran, te da je učestvovalo više osoba koje su planirale progon, izvršavale ili na drugi način doprinosile izvršenju progona, što predstavlja jedan od elemenata udruženog zločinačkog poduhvata, a krivično djelo progon predstavlja zajednički cilj svih učesnika u tom poduhvatu. Također, sve radnje izvršenja opisane u izreci ove presude ukazuju na trajno uklanjanje nesrpskog stanovništva sa pomenutih opština, što je, kao što je navedeno u utvrđenim činjenicama obuhvatalo pomenuti Strateški plan.

445. Nadalje, navedene opštine su ulazile u sastav Srpske autonomne oblasti Hercegovina (SAO Hercegovina), koja je zajedno sa ostale četiri oblasti predstavljala „presudan korak u realizaciji Strateškog plana“ a optuženi Savić Krsto je bio ministar unutrašnjih dela u Vladi SAO Hercegovina, što jasno potvrđuju međusobno saglasni dokazi Tužilaštva T-130, T-112, T-114, T-132 i T-204. , kao i svjedoci Vukan Bratić i Ejub Krvavac. Realizacija Strateškog cilja, kao što je navedeno i u utvrđenim činjenicama, podrazumijevala je i odvajanje policijskih snaga bosanskih Srba od nesrpskih policijskih snaga, te stavljanje policije bosanskih Srba pod civilnu komandu bosanskih Srba.

446. Značajan doprinos u ovome dao je optuženi Savić Krsto kao ministar unutrašnjih dela SAO Hercegovina , što prije svega ukazuje i dokaz Tužilaštva T-95. Iz ovog dokaza (u kojem je kao potpisnik označen optuženi Savić Krsto) proizilazi da su u okviru Ministarstva unutrašnjih dela SAO Hercegovina, organizovani sastanci srpskih kadrova sa ovog područja na kojima je isplanirano aktiviranje više od polovine rezervnog sastava milicije bez saglasnosti tadašnjeg MUP-a BiH, zatim su u tom

periodu formirane specijalne jedinice milicije SAO Hercegovine, blokiran je rad kadrova muslimanske nacionalnosti u SJB i nisu provedene naredbe i odluke zvaničnog MUP-a iz Sarajeva, pripremajući se za konačno odvajanje iz MUP-a BiH uz užurbano pripremanje nove organizacije srpskog Ministarstva i formiranje CSB sa sjedištem u Trebinju. Nadalje iz ovog dokaza proizilazi da je u februaru i martu planirano i izvršeno razdvajanje CSB Mostar i pridobijanje kadrova srpske nacionalnosti za CSB Trebinje. Konačno, iz sadržaja ovog dokaza proizilazi da je krajem marta 1992.godine u svim SJB SAO Hercegovina razoružan cjelokupni rezervni i aktivni sastav milicije-radnika muslimanske i hrvatske nacionalnosti i svi rukovodni radnici te nacionalnosti.

447. Sud je poklonio vjeru sadržaju ovog dokaza, budući da ničim ozbiljnim nije doveden u sumnju, a isti je međusobno saglasan sa ostalim izvedenim dokazima, prije svega dokazom T-114, iz kojeg je vidljivo da je optuženi Savić Krsto potpisao depešu kao Ministar unutrašnjih dela SAO Hercegovina, kojom se mobilise navodna specijalna jedinica milicije SAO Hercegovina, bez saglasnosti MUP-a Socijalističke Republike BiH, odnosno mobilisao je „paravojne snage“, zbog čega je i suspendiran.

448. Nadalje, navedeni dokazi, saglasni su i sa dokazom Tužilaštva T-105. Iz ovog dokaza proizilazi da je u februaru 1992.godine održan sastanak uposlenika milicije (tadašnjih policijskih organa), i na ovom sastanku, optuženi Savić Krsto obavještava prisutne da na lijevoj obali Neretve „mi već formiramo srpsku SJB Mostar“. Upravo na ovom sastanku je formiran „srpski kolegij pri MUP-u SR BiH koji su sačinjavali srpski kadrovi na rukovodnim funkcijama u MUP-u SR BiH“, sa osnovnim zadatkom da „izvrši sve potrebne pripreme za funkcionisanje Srpskog MUP-a, nakon donošenja Ustava Srpske Republike BiH“ te da se formira cjela organizaciona struktura MUP-a od centara službi bezbjednosti do opštinskih sekretarijata unutrašnjih poslova. Također, na ovom sastanku je odgovoreno da se na sva vozila utisne ćirilično pismo sa oznakom „milicija“, da se obezbjede amblemi Srpskog MUP-a i obučavaju i naoružavaju „naši“ radnici milicije.

449. Također, neki od učesnika sastanka su kasnije postali rukovodeći službenici Srpskog MUP-a i načelnici CSB-ova (što potvrđuje dokaz T-104), među kojima je i optuženi Krsto Savić, a Mićo Stanišić koji je također prisustvovao sastanku, je postao ministar unutrašnjih poslova Srpske Republike BiH. Isti je na ovom sastanku naveo da „se mora raditi na organizaciji srpskog MUP-a i to od opštinskih preko regionalnih do srpskog Ministarstva, a da srpski kadar u MUP-u mora biti sredstvo za popunjavanje Srpskog MUP-a.

450. Nadalje, iz navedenih dokaza proizilazi da je značajnu ulogu u ovom planiranju i organizovanju imao i Mićo Stanišić, za koga je sud također, pored optuženog Savić Krste, izveo zaključak da je jedan od učesnika udruženog zločinačkog poduhvata. Ovakav zaključak proizilazi pored dokaza T-104, i iz dokaza Tužilaštva T-132 iz kojeg proizilazi da Mićo Stanišić kao ministar MUP-a Srpske republike BiH obavještava prisutne načelnike CSB-ova, da se u “ Vladi radi na novoj političko-teritorijalnoj podjeli Srpske Republike, kako bi se izbjegli ranije neophodni oblici srpskih autonomnih oblasti i regija...to zahtjeva da se i MUP prilagodi organizaciji...MUP može da opstane ili nestane, zavisno od toga hoće li biti države.

451. Da su u udruženom zločinačkom poduhvatu učestvovali, pored optuženog Savić Krste i pojedini rukovodioci SJB-i i članovi općinskih rukovodstava, potvrđuje dokaz Tužilaštva T-153 (koji ničim ozbiljnim nije odveden u sumnju od strane odbrane optuženih) potpisan od strane načelnika SJB Kalinovik, Govedarica Boška. Ovaj dokaz se odnosi na izvještaj o aktivnostima SJB Kalinovik u periodu od 01. aprila-15. augusta 1992.godine koji se dostavlja Skupštini opštine Kalinovik, MUP-u i CSB-u Trebinje, iz kojeg dokaza proizilazi da su na području Kalinovika, opštinske i vojne vlasti donijele Odluku da se “ratno sposobno stanovništvo muslimanske nacionalnosti privede i smjesti u osnovnu školu u Kalinoviku”.

452. Postupajući po ovoj naredbi, SJB je pristupila privođenju tog stanovništva, da bi se dana 06.07.1992.godine ta lica iz osnovne škole koju su obezbjeđivali pripadnici SJB, prebacila u vojni zatvor, gdje je dalju brigu o obezbjeđivanju tih lica muslimanske nacionalnosti preuzela vojna komanda taktičke grupe Kalinovik. Iz istog dokaza, također proizilazi da je u ovoj SJB “izvršena reorganizacija, tako da je svim radnicima muslimanske nacionalnosti prestao rad, a u stanici je izvršena popuna samo sa radnicima srpske nacionalnosti”, te da je tu SJB u navedenom periodu posjetio načelnik CSB Krsto Savić.

453. Nadalje, učešće i saradnja pripadnika pojedinih SJB u okviru CSB Trebinje sa vojnim strukturama na tom području potvrđuju brojni izvedeni dokazi. Tako iz dokaza T-95 proizilazi da su se još u oktobru 1991.godine, na sastancima srpskih kadrova sa područja Hercegovine, doneseni planovi o aktiviranju i stavljanju na raspolaganje vojsci, više od jedne polovine rezervne milicije. Isti dokaz također potvrđuje broj dana i broj pripadnika policije sa područja CSB u borbenim dejtvima, te o održavanju zajedničkih sastanaka CSB Trebinje sa predstavnicima Vojske Srpske Republike.

454. Nadalje, iz dokaza Tužilaštva T-132 proizilazi da ministar MUP RS BiH Mićo Stanišić obavještava prisutne načelnike, među kojima i optuženog Savić Krstu, da su “još polovinom maja 1992.godine donijeli naredbu broj 01-1/92 od 15.05.1992.godine da se organizuje milicija i druge službe MUP-a u ratne jedinice za potrebe odbrane Srpske Republike, što je praktično MUP od početka činio”. Ove činjenice potvrđuju i dokazi Tužilaštva T-104., kao i T-99 iz kojeg je vidljivo da u više navrata učestvuje “na frontu, cjelokupan rezervni sastav milicije a djelimično i aktivni sastav milicije iz svih SJB na području CSB Trebinje. Isto tako, iz dokaza Tužilaštva T-153 proizilazi da je naredbom vojne komande, jedan vod milicije od 25 ljudi upućen na prvu borbenu liniju.

455. Također iz dokaza Tužilaštva od T-116 do T-126 proizilazi da je optuženi Krsto Savić kao načelnik CSB Trebinje detaljno informisan o vojnim i brbenim aktivnostima na području koje pripada ovom CSB, o čemu je redovno izvještavao MUP RS BiH. S druge strane, vidljivo je da su čelni ljudi vojske izvještavali neposredno pretpostavljene o borbenim dejstvima i sigurnosnoj situaciji na teritoriji koja pripada CSB Trebinje. Ovakav zaključak potvrđuje i dokaz tužilaštva T-93 iz kojeg proizilazi da lice koje je u potpisu naznačeno kao Radovan Grubač-komandant hercegovačkog korpusa, dostavlja borbeni izvještaj Glavnom štabu vojske Srpske Republike BiH, u kojem se između ostalog navodi da je “prema podacima dobijenim iz komande Nevesinje u toku noći 02/03 juli 1992.godine u tvornici alata Nevesinje, ubijeno 47 pripadnika muslimanske nacionalnosti, uglavnom žene i djeca”.

456. Svi pomenuti dokazi potvrđuju uzajamnu koordinaciju policije i vojske, koja je ujedno omogućavala da pripadnici pojedinih SJB sa područja CSB izvršavaju radnje izvršenja opisane u izreci presude. Na osnovu ovih dokaza i pomenutih činjenica, nameće se nesumnjiv zaključak da su tu koordinaciju planirali i osiguravali čelnici vojnog rukovodstva na tom području, a u inkriminisanom periodu to su bili Radovan Grubač, komandant Hercegovačkog korpusa i Novica Gušić komandant Nevesinjske brigade, koji su, kako se to navodi u pomenutim utvrđenim činjenicama, “kao podređeni komandantu Glavnog štaba VRS-a političke strateške ciljeve pretvorili u operativne imperativne VRS-a”. Slijedom navedenom, sud je izveo i zaključak da su Radovan Grubač i Novica Gušić, pored optuženog Savić Krste, bili učesnici udruženog zločinačkog poduhvata, koji su, imajući u vidu navedeno kao i njihove komandne pozicije u vojsci također doprinijeli realizaciji zajedničkog cilja tog zločinačkog poduhvata.

457. Dakle iz već navedenih dokaza Tužilaštva proizilazi zaključak da je i na području opština Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje planski i organizovano, izvršeno odvajanje policijskih službenika srpske nacionalnosti od muslimanskih i hrvatskih policijskih službenika, što je predstavljalo dio Strateškog plana koji je, kao što je navedeno u utvrđenim činjenicama, podrazumijevao “povezivanje područja u BiH sa srpskim stanovništvom, preuzimanje kontrole na tim područjima i stvaranje zasebne države bosanskih Srba iz koje će biti trajno uklonjena većina nesrba. Tako iz dokaza Tužilaštva T-95 (gdje je kao potpisnik naznačen optuženi Savić Krsto) proizilazi da je “preko 95 % kadrova srpske nacionalnosti pristupilo do 15.04.1992. godine Srpskom MUP-a sa područja CSB Trebinje i izrazilo svoju lojalnost”. Paralelno sa takvim odvajanjem izvršeno je i formiranje Srpskog MUP-a u okviru kojeg su formirane i centri službi bezbjednosti. Značajnu ulogu u tom planiranju i organizovanju imao je pored Miće Stanišića i optuženi Savić Krsto, prvo kao ministar unutrašnjih dela SAO Hercegovina (koja oblast će ući u sastav Srpske Republike BiH) a kasnije i kao načelnik CSB Trebinje.

458. Ovo je posebno od značaja iz razloga što je sud nesumnjivo utvrdio da su pripadnici službi javnih bezbjednosti Gacko, Bileća, Trebinje, Kalinovik i Nevesinje, koji su sačinjavali pripadnici srpske nacionalnosti, učestvovali u progonu Bošnjačkog i Hrvatskog civilnog stanovništva koji je predstavljao zajednički cilj udruženog zločinačkog poduhvata. O ovom odlučnom utvrđenju, sud je već naveo razloge zbog kojih ovih dokazi potvrđuju ovakvo utvrđenje. Stim u vezi, treba imati u vidu da ovi pripadnici, iako su neposredni izvršiocu pojedinih krivičnih djela, po ocjeni suda nisu bili učesnici u udruženom zločinačkom poduhvatu, a o “postojanju udruženog zločinačkog poduhvata može se govoriti i kada nijedan neposredni izvršilac zločina u tom poduhvatu ne učestvuje”²²

458. Za postojanje udruženog zločinačkog poduhvata neophodno je, kao što je već navedeno, da optuženi učestvuje u ostvarivanju zajedničkog cilja koje se ogleda u izvršenju, pomaganju ili doprinosu optuženog koji ne mora biti značajan. Sud je također već naveo razloge zbog kojih je izveo zaključak da je optuženi Krsto Savić neposredni izvršilac predmetnih krivičnih djela opisanih u tačkama I 4. a) i f) izreke presude, što je opredijelilo Sud da ove radnje izvršenja cijeni kao radnje koje

²² Presuda pretresnog vijeća u predmetu *Krajišnik* paragraf 883

predstavljaju učešće optuženog u ostvarivanju zabranjenog cilja, odnosno realizaciji progona.

459. Međutim, imajući u vidu da je zajednički cilj bio progon civilnog nesrpskog stanovništva opisan u izreci ove presude, koji je izvršen na područjima pomenutih opština, sud je na osnovu izvedenih dokaza Tužilaštva izveo zaključak da je optuženi Savić Krsto i na druge načine-dakle drugim aktivnostima koje ne predstavljaju radnje izvršenja, doprinio realizaciji ovog zabranjenog cilja.

460. Ovaj zaključak o njegovom doprinosu sud je izveo na osnovu izvedenih dokaza Tužilaštva koji potvrđuju: njegovog položaja koji je imao u periodu kada je zajednički cilj realizovan na području pomenutih opština, posebno imajući u vidu položaj u odnosu na konkretne izvršioce pojedinih predmetnih krivičnih djela, njegovo nastojanje da spriječi zločinačke aktivnosti ili da omete preduzimanje zločinačkih aktivnosti, iz njegove interakcije s ostalim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata i iz dokaza koji pokazuju da su pripadnici Stanica javne bezbjednosti pod njegovom kontrolom korišteni za izvršenje zločinačkih aktivnosti koje su zajednički cilj udruženog zločinačkog poduhvata. Paralelno kroz ocjenu ovih okolnosti na osnovu izvedenih dokaza, sud je izvodio i zaključke o tome da li je optuženi Savić Krsto dijelio namjeru, koja je zajednička za sve učesnike udruženog zločinačkog poduhvata, da se izvrši krivično djelo progon, odnosno zajedničku namjeru za realizacijom ovog zajedničkog cilja.

461. Sud je već naveo razloge zbog kojih je utvrdio da je optuženi Savić Krsto aktivno učestvovao u formiranju Srpskog MUP-a Srpske Republike BiH. Posebnu ulogu u ovom formiranju kao i u realizaciji pomenutog Strateškog cilja imalo je i Ministarstvo unutrašnjih dela na čijem čelu je bio optuženi Savić Krsto. Prije svega, iz dokaza Tužilaštva T-110 proizilazi da su politički rukovodioci tadašnje političke partije SPO zaprijetili smjenom postojećeg načelnika SJB Nevesinje Laketa Žarka jer se nije odazvao na sastanak "kriznog štaba" za Istočnu Hercegovinu kako bi dao pristanak da se podjeli naoružanje srpskom stanovništvu, zbog čega je predložen na mjesto načelnika SJB Nevesinje optuženi Savić Krsto.

462. Dokaz Tužilaštva T-114 potvrđuje da je optuženi Savić Krsto izabran na mjestu načelnika SJB Nevesinje, ali i suspendiran od strane ministra unutrašnjih poslova Socijalističke Republike BiH jer je kao ministar unutrašnjih dela SAO Hercegovina prekršio ovlaštenja kada je mobilisao specijalnu jedinicu milicije SAO Hercegovina. Nadalje, dokazi Tužilaštva T-67 potvrđuje da je optuženi Savić Krsto dana 01.04.1992.godine imenovan na mjesto načelnika centra službi bezbjednosti Trebinje, od strane ministra MUP-a Srpske republike BiH Stanišić Miće, a dokaz Tužilaštva T-68 potvrđuje da je optuženi imenovan kao član u Štabu MUP-a Srpske Republike BiH za rukovođenje i komandovanje ukupnim snagama MUP-a.

463. Optuženi Savić Krsto je u inkriminisanom periodu i faktički rukovodio CSB-om Trebinje pod čiju nadležnost su potpadale teritorije opština Kalinovik, Nevesinje, Bileća i Gacko. U okviru CSB Trebinje, u inkriminisanom periodu su također funkcionisale stanice javnih bezbjednosti za područja pojedinih opština, pa tako i pomenutih opština. Optuženi je u pomenutom periodu imao i ovlaštenja da smjenjuje pojedine načelnike SJB, a ove činjenice naročito potvrđuje dokaz T-95, iz kojeg je

vidljivo da su smjenjivani načelnici od juna 1992.godine Stanica javne bezbjednosti Nevesinje, Gacko, Trebinje.

464. Nadalje, dokaz Tužilaštva T-98 (izvještaj kojim se obavještava MUP Srpske Republike i političko rukovodstvo Republike) potvrđuje da su se aktivnosti CSB Trebinje sprovodile preko pojedinih SJB, te da su se održavale sjednice Kolegija CSB i načelnika stanica javne bezbjednosti. Iz ovog dokaza također proizilazi da je identifikovano 200 lica muslimanske i hrvatske nacionalnosti, koji pripremaju oružanu pobunu, te da protiv istih slijede krivične prijave.

465. Saglasno ovom dokazu iz dokaza Tužilaštva T-95 (u kojem je kao potpisnik označen Krsto Savić) proizilazi da je CSB Trebinje svakih 15 dana održavao sastanke sa načelnicima stanica javne bezbjednosti sa područja Centra, te da je 55 milicionara uključeno u čuvanje "sabirnih centara i drugih sličnih ustanova". Nadalje, iz dokaza Tužilaštva T-94 saglasno proizilazi da je jedan od dva "sabirna centra-logora" smješten u prostorijama SJB Bileća i starom Đačkom domu, te da načelnik SJB Bileća obavještava predstavnike Ministarstva pravde Srpske republike BiH da je u tom logoru smješteno 140 lica muslimanske nacionalnosti sa područja opštine Bileća, a koji su "izolovani iz bezbjedonosnih razloga".

466. Saglasno navedenim dokazima, i iz dokaza Tužilaštva T-104 proizilazi da je 20. augusta 1992.godine održan sastanak rukovodećih kadrova, kojim je predsjedavao ministar MUP-a Srpske republike BiH, na kojem sastanku je optuženi Savić Krsto informisao prisutne da je u Bileći uhapšeno "140 borbena sposobnih muslimana te da problem predstavlja nedostatak uslova za njihovo čuvanje i smještaj od strane CSB-a".

467. Pored činjenice da je optuženi Savić Krsto u inkriminisanom periodu *de iure* i *de facto* vršio funkciju načelnika CSB Trebinje pod čiju nadležnost su potpadale teritorije opština na kojima je izvršeno predmetno krivično djelo progon od strane pripadnika SJB, sud je je još utvrdio da je optuženi bio detaljno upoznat o situaciji u kojoj se nalazilo civilno bošnjačko i hrvatsko stanovništvo na teritoriji pomenutih opština kada je preuzeta vlast od strane srpskog rukovodstva u skladu sa Strateškim planom. Optuženom je nadalje bilo poznato da su pripadnici SJB za ove opštine korišteni za preduzimanje radnji izvršenja opisane u izreci presude. Optuženom Savić Krsti su nadalje bile poznate ove radnje izvršenja, a u nekim od tih, kao što je već navedeno, optuženi Savić Krsto je i direktno učestvovao.

468. Da optuženi kao načelnik CSB Trebinje, ne samo da nije ništa poduzimao kako bi spriječio zločinačke aktivnosti o kojima je bio upoznat, nego je, kao što je već navedeno i lično učestvovao u pojedinim radnjama izvršenja opisanim u izreci ove presude. Tako, su svjedoci Fadil trebović, Bahrija Trebović, Dušan Soldo saglasno potvrdili da je optuženi Ksto Savić kritične prilike pucao u trebović Redžu, koji je od zadobijenih rana podlegao.

469. Takoder, svjedok Fadil Trebović je prvo čuo krike, a potom vidio da iznose Muju Čupinu, Mehu Čatića i Adema Mrndžića, za koje je optuženi Savić Krsto rekao da ih iznesu, da ih vide žive samo da ne umru u stanici. Svjedok A i svjedok Kemo Bulić su saglasno naveli da je, nakon što su uhapšeni, prebačeni u SJB Nevesinje gdje su ispitivani od strane optuženog Savić Krste, kojom prilikom su i premlaćivani.

470. Svjedok Šaćir Kljako je naveo da je nakon hapšenja odveden u SJB Nevesinje, gdje je bio dva dana i odatle prebačen u logor u Bileću, a cijelo vrijeme je bio prisutan u SJB, optuženi Savić Krsto. Svjedoci Miralem Trebović, svjedok H, Dušan Soldo, Milovan Milović, Senad Šarančić, Voloder Emira su saglasno potvrdili da je optuženi Savić Krsto odlučivao o tome koji od uhapšenih civila treba da bude premješten u Alatnicu a ko u Bileću, pri čemu su najčešće žene i djeca odvedeni u Alatnicu, a muškarci u Bileću.

471. Dakle, optuženi Savić Krsto je kao načelnik CSB Trebinje bio svjestan da pripadnici SJB Kalinovik, Nevesinje, Bileća i Gacko na teritoriji ovih općina preduzimaju radnje izvršenja opisane u izreci ove presude, koje je sud pravno kvalifikovao kao krivično djelo progona, koje predstavlja zajednički cilj udruženog zločinačkog poduhvata. Rezultat tih radnji odgovara sadržaju Strateškog plana kako je isti opisan u utvrđenim činjenicama i strateškim ciljevima vidljivim u dokazu broj T-186 (odluka Skupštine srpskog naroda u BiH od 12.05.1992.godine) gdje je prvi strateški cilj bio državno razgraničenje od druge dvije nacionalne zajednice.

472. Nadalje, na osnovu dokaza koji opisuju aktivnosti koje je optuženi preduzimao i prije imenovanja na mjesto načelnika CSB Trebinje, sud je izveo zaključak da je optuženi ostvario aktivno učešće u planiranju predmetnog krivičnog djela (koji je zajednički cilj udruženog zločinačkog poduhvata) i da je htio njegovo učinjenje. Ovo posebno iz razloga što optuženi ne samo da nije spriječio ili bar otežavao i ometao izvršenje predmetnog krivičnog djela progona, nego što je neposredno učestvovao i bio prisutan kada su policijski službenici pod njegovom kontrolom preduzimali pojedine, opisane radnje izvršenja. U tom kontekstu, optuženi Savić Krsto je kao učesnik u udruženom zločinačkom poduhvatu u stvari sa pozicije načelnika CSB Trebinje koristio pripadnike pojedinih SJB na predmetnim opštinama, kao sredstvo za "državno razgraničenje od druge dvije nacionalne zajednice" a što se postizalo progonom druge dvije nacionalne zajednice na način opisan u izreci ove presude.

473. Sve navedene okolnosti koje se tiču doprinosa i znanja optuženog Krste Savića, odnosno njegove svijesti i htijenja za učinjenjem predmetnog krivičnog djela ukazuju na zaključak suda, da je optuženi Savić Krsto imao namjeru, odnosno dijelio namjeru zajedno sa ostalim učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata, da se na način opisan u izreci ove presude izvrši predmetno krivično djelo progona.

c) Milko Mučibabić i udruženi zločinački poduhvat

474. Tužilaštvo je svojom optužnicom od 20.02.2008. godine, a potom i optužnicom od 26.02.2009. godine, Milka Mučibabića teretilo da je zajedno sa Krstom Savićem i drugim licima bio član udruženog zločinačkog poduhvata.

475. Da bi takvu tezu odbranilo Tužilaštvo mora, kako je prethodno navedeno dokazati:

- da je u njemu postojalo više osoba;
- da je postojao zajednički projekat (design), plan ili svrha (purpose), koja predstavlja ili uključuje počinjenje krivičnog djela i koja ne mora biti izričito

formulisana niti ranije dogovorena, već može biti improvizirana na licu mjesta;

- da optuženi učestvuje u ostvarivanju zajedničke svrhe, bilo tako što izvrši neko konkretno krivično djelo, bilo tako što na drugi način pomaže ili doprinosi izvršenju zajedničkog plana ili svrhe.

476. Međutim, iz same optužnice, odnosno načina na koji je ona sačinjena, bilo je malo vjerovatno da je Milko Mučibabić sudjelovao u udruženom zločinačkom poduhvatu koji se odnosi na opštine Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje.

477. Naime, u kritičnom periodu Milko Mučibabić je obavljao poslove običnog policajca u SJB Nevesinje, a tužilac nije predočio dovoljno dokaza iz kojih bi se moglo izvan svake razumne sumnje zaključiti da su policajci ove SJB sudjelovali u akcijama progona na području opština Gacko, Bileća i Kalinovik.

478. Nadalje, tužilac takode nije predstavio dokaze iz kojih bi se moglo zaključiti da je Milko Mučibabić znao, odnosno bio svjestan događaja u Bileći, Kalinoviku i Gackom, pa je dosljedno tome vijeće odbilo teoriju da je Mučibabić, zajedno sa Krstom Savićem bio član u udruženom zločinačkom poduhvatu čiji je cilj da se izvrši progon nesrpskog stanovništva sa prostora opština Gacko, Bileća, Nevesinje i Kalinovik.

479. U tom pogledu treba ukazati na stav sudske prakse, da nije dovoljno dokazati da je optuženi bio svjestan da njegove radnje predstavljaju sastavni dio udruženog zločinačkog poduhvata, nego treba dokazati da je optuženi te radnje poduzimao upravo sa namjerom da na taj način doprinese realizaciji zajedničkog plana.

480. Dakle, u situaciji kada tužilac nije dokazao da je optuženi Milko Mučibabić bio svjestan o događanjima izvan opštine Nevesinje i kada nije dokazano da je optuženi Mučibabić poduzimao radnje upravo sa namjerom da time doprinese realizaciji plana udruženog zločinačkog poduhvata, sud nije mogao prihvatiti koncept tužilaštva, već je Milka Mučibabića oglasila krivim za pomaganje progona u skladu sa članom 31. KZ BiH.

8. Odmjeravanje/ublažavanje kazne

1. Za optuženog Krstu Savića

481. Prilikom odmjerenja kazne, vijeće je prvo krenulo od težine djela za koja je Krsto Savić oglasen krivim, potom stepenom krivične odgovornosti i na kraju primijenilo kriterije koji se odnose na individualizaciju kazne.

482. Kako je već iz svega prethodnog vidljivo, Krsto Savić je oglasen krivim za progon, ubistvima, deportacijom i prisilnim premještanjem stanovništva, zatvaranjem i drugim teškim oduzimanjem fizičke slobode, mučenjem, silovanjem, prisilnim prestankom i drugim nečovječnim djelima slične prirode učinjenim u namjeri nanošenja velike patnje ili ozbiljne fizičke ili psihičke povrede ili narušenja zdravlja, što sam po sebi implicira strožiju kaznu u odnosu na zakonski minimum.

483. Pored same vrste djela za koju je Krsto Savić osuđen treba takođe napomenuti da se plan progona odnosio na prostor četiri opštine (Gacko, Bileća, Kalinovik i Nevesinje), i da je taj plan u suštini i ostvaren.

484. Posljedice tih dijela se i danas osjete sa jedva manjim intenzitetom u odnosu na vrijeme neposredno poslije izvršenja, i što je ključno te posljedice nikad neće biti ni prevaziđene.

485. Što se tiče stepena krivične odgovornosti optuženog Krste Savića u odnosu na počinjenje konkretnih djela, vijeće je imalo na umu da Savić, ako se izuzme Nevesinje, nije bio neposredni izvršilac djela za koja je oglašen krivim. Ovim se njegov stepe krivične odgovornosti, u određenoj mjeri umanjuje ali u svakom slučaju i ne isključuje (kako je to opisano u dijelu koji se odnosi članstva optuženog savića u udruženom zločinačkom poduhvatu).

486. Nadalje, optuženi Savić je imao veoma važnu i u određenim momentima presudnu ulogu u progonu nesrpskog stanovništva na području Istočne Hercegovine, jer je jedino MUP Srpske republike Bosne i Hercegovine imao puni kontinuitet od proljeća pa do kraja 1992. godine.

487. I na kraju u vezi sa ličnim prilikama optuženog Savića koje se odnose na individualizaciju kazne, vijeće je imalo u vidu njegovo ljudsko postupanje kada je bolesnog Muamera Šarančića, na molbu Milovana Milovića smjestio u „Alatnicu“, zajedno sa ženama i djecom.

2. Za optuženog Milka Mučibabića

488. Prilikom odmjeravanja/ublažavanja kazne za optuženog Milka Mučibabića, vijeće je prvo krenulo od stepena njegove krivične odgovornosti, potom svrhe kažnjavanja i na kraju primijenilo kriterije za individualizaciju kazne.

489. Vezano za stepen krivične odgovornosti, već ranije je u nekoliko navrata naglašeno kako vijeću nije predočeno dovoljno dokaza kako bi se izvan svake razumne sumnje da je na strani Milka Mučibabića postojala diskriminatorna namjera. On je tada, bio policajac u SJB Nevesinje, i u vrijeme društvenih previranja a potom i preuzimanja potpune kontrole vlasti u Nevesinju, optuženi Milko Mučibabić je postupa po naredbama koje su mu davali pretpostavljeni.

490. Nadalje, isto tako, već je ranije istaknuto da je on imao dovoljno saznanja na raspolaganju i samim tome bio svjestan, da se radilo o naredbama koje su po svom karakteru nezakonite i koje su bile usmjerene protiv nesrpskog stanovništva u Nevesinju.

491. Sa druge strane, više puta su i svjedoci tužilaštva ali i svjedoci odbrane potvrdili kako je Milko Mučibabić, u slučajevima kada je to bio u prilici i najčešće kada nije obavljao patrolnu djelatnost sa drugim policajcima, odnosno vojnicima, koristio priliku da pomogne svojim poznanicima i komšijama nesrbima.

492. Vezano za svrhu kažnjavanja, slijedom svega ranije iznesenog, vijeće smatra da se ovako izrečenom kaznom zatvora ostvaruje vrha kažnjavanja i to posebno iz razloga što se na ovaj način pravi razlika između onih koji su, sticajem prilika došli u takvu poziciju i uslovno rečeno nevoljko sudjelovali u izvršenju krivičnih djela, od onih koji su imali ulogu predvodnika.

493. Nadalje, vijeće je takode imalo u vidu njegove godine (u momentu izricanja nepunih 58 godina), kao i jako korektno držanje tokom cijelog postupka.

494. Dakle, po ocjeni vijeća, sve ove okolnosti kad se zbroje, predstavljaju naročito olakšavajuće okolnosti kako to predviđa član 49. stav 2. KZ BiH, pa je tako po uvjerenju ovog vijeća kazna zatvora, odmjerena po pravilima za sticaj, u trajanju od pet godina i tri mjeseca, adekvatna kazna za optuženog Milka Mučibabića.

9. Odluka o mjerama sigurnosti i troškovima krivičnog postupka

495. Polazeći od odredbe iz člana 74. KZ BiH, koji predviđa oduzimanje predmeta koji su bili upotrijebljeni prilikom učinjenja krivičnog djela, vijeće je imajući u vidu tačku II 2, dispozitiva donijelo odluku da se od optuženog Milka Mučibabića imaju oduzeti sljedeći predmeti: poluautomatska puška – PAP, serijskog broja 594416, jedan prazan okvir za automatsku pušku, 206 kom. municije za pušku kalibra 7,62 mm, 12 kom. municije kalibra 7,9 mm, dvije defanzivne bombe serijskog broja 8608 i 8142, dva prazna okvira za automatsku pušku, rap sa 4 prazna okvira, dva prazna okvira za „Škorpion“ i 84 kom. municije kalibra 7,62 mm za pištolj, šest kom. municije kalibra 7,65, dva kom. municije kalibra 9mm, tri kom. pištoljske municije kalibra 9mm, jedanaest kom. pištoljske municije kalibra 7,65mm, dva kom. pištoljske municije kalibra 6,35mm.

496. Budući da odredba iz člana 188. stav 1. predviđa da će se lica koja sud oglasi krivim obavezati da nadoknade troškove krivičnog postupka, te da se u spisu trenutno ne nalaze podaci na osnovu kojih bi se mogla utvrditi njihova iznos, vijeće je odlučilo da će se u skladu sa odredbom iz člana 186. stav 1. i 2. ZKP BiH, po pribavljanju potrebnih podataka donijeti posebno rješenje o visini troškova postupka, koje su optuženi Krsto Savić i Milko Mučibabić dužni nadoknaditi.

497. Dakle, polazeći od svega iznesenog, uz primjenu citiranih zakonski odredbi odlučeno je kao u dispozitivu ove presude.

Zapisničar

Emil Pinkas

PREDSJEDNIK VIJEĆA

SUDIJA

Minka Kreho

POUKA O PRAVNOM LIJEKU: Protiv ove presude može se izjaviti žalba koja se podnosi Apelacionom odjeljenju Suda u roku od 15 (petnaest) dana od prijema pismenog otparvka iste.